
Læring gjennom feltarbeid

- Å gjøre forskningsresultater til en praktisk anvendbar ressurs for næring, forvaltning, læringsinstitusjoner og andre aktuelle aktører

Anne Lise Sæterdal

Masteroppgave i Samfunnsgeografi

Institutt for Geografi

Universitetet i Bergen

Forord

Jeg har nå kommet til et punkt hvor jeg både kan se tilbake på to spennende år på masterstudiet i geografi, og frem mot nye utfordringer i arbeidslivet. Gjennom de to siste årenes arbeid har jeg fått innsikt i et tema som jeg på forhånd ikke visste stort om. Ved å dra på linefiske i Honningsvåg, og besøke produksjonsanlegg for å undersøke kvalitet på saltfisk fra ulike land, smake på gastronomiske opplevelser tilberedt av spanske toppkokker med stjerner i Guide Michelin, har jeg lært mye om en verden jeg ikke hadde kjennskap til på forhånd. Så selv om det på mange måter har vært en krevende arbeidsprosess, er det ingen tvil om at den også har gitt meg veldig mye. Bare å få muligheten til å treffe så mange spennende mennesker underveis, har gjort det til et verdifullt arbeid.

Først vil jeg derfor takke alle informantene mine for hyggelige og informative samtaler, men også for åpenhet og tillit. Uten dere hadde ikke denne oppgaven blitt til. Jeg vil også takke veilederen min, Odd Inge Steen, for oppmuntrende ord og mange gode innspill. Heidi Bjønnes Larsen fortjener også en takk for gode litteraturtips og verdifulle kommentarer. En stor takk går også til Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond for økonomisk støtte til gjennomføringen av feltarbeidet mitt. Til slutt vil jeg også takke samarbeidsbedriften min, Cape Fish, og min kontaktperson der, Hanne Benjaminsen, for godt samarbeid.

Anne Lise Sæterdal

Bergen, desember 2011

Innhold

Forord	I
Innhold	III
Figurer	V
Tabeller.....	V
1. Innledning.....	1
1.1 Det spanske markedet og norske muligheter.....	1
1.2 Det norsk-spanske saltfiskprosjektet.....	2
1.3 Saltfiskakademiet	3
1.4 Problemstillinger	4
1.5 Oppgavens oppbygning.....	5
2. Teoretisk perspektiv	7
2.1 Innledning.....	7
2.2 Norsk-spansk verdikjede for saltfisk og tilhørende konvensjoner	7
2.3 Temporary cluster	11
2.4 Nærhet som påvirker kunnskapserving og læringsprosesser	14
2.4.1 Kognisjon og taus kunnskap.....	15
2.4.2 Organisasjonsnærhet	17
2.4.3 Institusjonell nærhet	18
2.4.3 Sosial nærhet	19
2.4.4 Geografisk nærhet	20
2.5 Teoretiske perspektiver på feltarbeid	21
2.5.1 Semistrukturerte intervju og feltsamtaler.....	24
3. Metodisk tilnærming	27
3.1 Innledning.....	27
3.2 Valget av kvalitativ metode.....	27
3.3 Deltakende observatør på Saltfiskakademiet	29
3.3.1 Refleksjoner rundt arbeidsprosessen	30
3.3.2 Intervjuguide og presentasjon av informanter	32

4	Forskningskontekst og utførelse.....	39
4.1	Forkurs i Honningsvåg	39
4.2	Hovedkurs i Santiago de Compostela	41
5	Nærhet og læring på Salfiskakademiet	47
5.1	Innledning.....	47
5.2	Kognitiv nærhet til forskningstema som forutsetning for effektiv læring	47
5.3	En kognitiv base for kunnskapsutveksling.....	54
5.4	Læring gjennom sosial interaksjon	59
5.5	Læringseffekter av feltarbeid og geografisk nærhet	63
6	Endret forståelse og nytteverdi.....	69
6.1	Innledning.....	69
6.2	Endret forståelse av norsk salfisknæring og dens muligheter i de spanske markedene	69
6.3	Kunnskapens praktiske verdi for deltakerne	75
7	Et konkluderende perspektiv på Salfiskakademiets metode - og nytteverdi.....	85
7.1	Innledning.....	85
7.2	Fra teori til praksis gjennom Salfiskakademiet.....	86
8	Referanser.....	93

Figurer

Figur 1 Norsk-spansk verdikjede med aktuelle konvensjoner.....	8
Figur 2 Horisontale og vertikale og koblinger på Salfiskakademiet.....	12
Figur 3 Salfiskakademiet som temporary cluster	21
Figur 4 Modell for ulike metodiske tilnærminger	23
Figur 5 Nordkapp kommunes plassering	39
Figur 6 Myhre flekker og fileterer en torsk på et anlegg i Honningsvåg	40
Figur 7 Kart over Galicia	42
Figur 8 Juliussen holder metodeforelesning	43
Figur 9 Gabrielsen sjekker kvaliteten på en saltfisk på Bacalao Outon S.L.....	43
Figur 10 Da Silva og Øinas intervjuer en produsent i Galicia	44

Tabeller

Tabell 1 Fem typer nærhet: noen aspekter.....	14
Tabell 2 Oversikt over Informanter	36

1. Innledning

1.1 *Det spanske markedet og norske muligheter*

I flere århundrer har saltet torsk vært et viktig produkt både i norsk og spansk kultur. Fra 1991 til 2005 økte spansk import av saltfisk fra 30.000 til 59.000 tonn. Denne kraftige veksten gjorde det spanske saltfiskmarkedet til et av verdens største i sitt slag. (Lindkvist, et al., 2008). Saltfisken som produseres i Norge i dag er hovedsakelig det samme tradisjonsbundne produktet som har forsynt de spanske markedene i mer enn tre hundre år (Lindkvist, et al., 2010). Tross norske produsenters lange fartstid i Spania har likevel den sterke konkurransen fra islandske og færøyske produsenter ført til at den norske saltfisknæringen har tapt andeler i spanske markeder (Sánchez, 2009). De islandske og færøyske produsentene har introdusert nye produkter som er bedre tilpasset markedene i dagens Spania enn de norske saltfiskproduktene er (Lindkvist, et al., 2008). Samtidig som islendingene har introdusert nye produkter har de også satset sterkt på merkevarebygging av den islandske saltfisken som fisk av ypperste kvalitet (Lode, 2008).

Spanske produsenter hevder, ifølge Lode (2008), at den forbedrede informasjonsteknologien også har bidratt mye til å skjerpe konkurransen i det spanske saltfiskmarkedet. Nyere teknologier har ført til at folk har bedre oversikt både over produkter og priser nå enn før. Desto viktigere er det med god service og god kvalitet på produktene om en ønsker å være med i konkurransen (Lode, 2008). Den islandske produksjonen er også basert på nyere teknologier som gir en mindre kostbar produksjon (Lode, 2008). Andre forhold som har påvirket det spanske markedet er endringer i arbeidsmønstre og arbeidsfordeling. Stadig flere av kvinnene i Spania har arbeidsplassen sin utenfor hjemmet, noe som gjør at de enkelte husholdningene har mindre tid til daglige forberedelser av måltidene sine (Lindkvist, et al., 2008). Fordi den tradisjonelle saltfisken krever en lang avsaltingsprosess og mye forberedelsestid, blir derfor de mer moderne produktene å foretrekke. De nye produktene kan være frosne eller kjølte, og de kan være lettsaltede og pakket i porsjonspakker slik at fisken er klar til koking. Moderniseringen av samfunnet har også ført til at stadig flere, for å spare tid, handler fisken sin på supermarkeder istedenfor å handle direkte hos den tradisjonelle fiskeforhandleren (Lindkvist, et al., 2008).

Islendingene har vært dyktige markedsstrateger og skapt et bilde av hvordan fisken bør se ut og smake (Lode, 2008). Spanske produsenter har ifølge Lode (2008: 56) uttalt at ”*fiskekjøttet skal være hvitt og uten slag- eller blåmerker og med en nøytral og lite utpreget duft*”. Mine egne undersøkelser av markedskonvensjonene i Galicia tydet også på at konsumentenes viktigste kvalitetskriterier for saltfisk var at fiskekjøttet skulle være hvitt, men det var også foretrukket at fisken var tykk og saftig (Sæterdal, 2010). Det har vært vanskelig for norske produsenter å leve opp til markedskravene i Spania. Mange har derfor ment at de norske produksjonskonvensjonene i saltfisknæringen er utdatert, noe som gjør norske produsenter mindre konkurransedyktige enn produsenter fra andre land. Selv om det kanskje er mye sannhet i den påstanden er likevel en lærdom fra Saltfiskakademiet at konkurrerende produsentnasjoner fortolker EUs direktiv No 95/2/EC (on food additives other than colors and sweeteners, 1995) ulikt. I følge direktivet er det ikke tillatt å bruke noen former for fosfat i saltfiskproduksjon. Fosfat brukes likevel i islandsk og færøysk saltfiskproduksjon, noe som ble bekreftet av produsentene vi var i kontakt med under feltarbeidet i Galicia. Fosfat hindrer oksidering og gulning av fiskekjøttet, samtidig som det binder vannet i fisken, og bidrar derfor til å skape den tykke, hvite og saftige saltfisk som spanjolene vil ha. Ulik håndheving eller fortolkning av dette direktivet ser derfor ut til å være en betydelig og utfordrende barriere for norske produsenter i det spanske markedet i dag.

1.2 Det norsk-spanske saltfiskprosjektet

Det norsk-spanske saltfiskprosjektet 2008-2011 (heretter bare Saltfiskprosjektet) er et forsknings- og kompetanseprosjekt som har kommet i stand for å undersøke hvilke strategier norske saltfiskprodusenter bør velge for å øke sin industrielle konkurransedyktighet i Spania (Lode, 2009). Prosjektet eies av Universitetet i Bergen og finansieres av Norges Forskningsråd (NFR) og norske bedrifter og fiskeriorganisasjoner. Saltfiskprosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom forskjellige aktører og forskere; fra industrien, Eksportutvalget for fisk, Norges Råfisklag, Vardø videregående skole, Universitetet i Bergen, Universitetet i Tromsø, Høgskolen i Finnmark, og Universitetene i Valencia, Alicante, Salamanca og Seville, i Spania (Lindkvist, et al., 2010).

På Saltfiskprosjektets hjemmesider uttrykkes hovedmålene for prosjektet slik:

1. Undersøke endringsprosessene i det spanske saltfiskmarkedet.
2. Undersøke tilpasningen i den norske verdikjeden for saltfisk til markedsetterspørselen i

Spania.

3. Utvikle strategier for å gjenvinne den norske posisjonen og forbedre det norske renomméet i det spanske saltfiskmarkedet.

Forskning på tolv delprosjekter relatert til disse målene, med spesiell fokus på eksisterende konvensjoner i verdikjeden, ble foretatt av forskere og studenter tilknyttet de akademiske institusjonene som er presentert over. I tillegg var det seks masterstudenter ved UiB som skrev oppgave knyttet til dette prosjektet, og en stipendiat ved UiB var ansatt i prosjektet.

1.3 Saltfiskakademiet

For å videreformidle kunnskapen og kompetansen fra Saltfiskprosjektet til studenter og til aktuelle aktører i og rundt næringen har pilotprosjektet, *Det norsk-spanske Saltfiskakademiet* (heretter bare Saltfiskakademiet eller akademiet), blitt til. Saltfiskakademiet var et høgskolestudium ved Høgskolen i Finnmark (HiF), men ble også tilrettelagt som voksenopplæring for de som ikke oppfylte opptakskravene til HiF. Dette prøveprosjektet ble avholdt høsten 2010. Fiskerifagstudentene fra Universitetet i Tromsø, og deltakerne uten tilstrekkelig erfaring med- eller kjennskap til norsk saltfiskproduksjon, deltok på et forkurs i Honningsvåg. For resten av deltakerne, som ble antatt å inneha den nødvendige forkunnskapen, var det kun hovedkurset som ble avholdt i Spania, i Santiago de Compostela, som var obligatorisk (Saltfiskakademiets brosjyre, 2010). Hovedkurset skulle gi deltakerne kunnskap om den spanske markedsstrukturen, samt innsikt i rådende konvensjoner både i norsk produksjon og spanske markeder. Kurset ga også en innføring i feltarbeidsmetoder, som ble praktisert når deltakerne besvarte problemstillinger som var relevante i forhold til studieemnet. De empiriske funnene fra feltarbeidet ble så analysert og presentert i en feltrapport med en avsluttende muntlig eksamen (Saltfiskakademiets brosjyre, 2010).

Bakgrunnen for Saltfiskakademiet var at det ofte blir gjort mye verdifull forskning på ulike områder uten at de som faktisk kan dra nytte av forskningsresultatene i praksis, får tilgang til dem eller vet hvordan de skal benytte seg av dem (Samtale, Lindkvist, august 2010). En rapport av Haaland i 2002 har ifølge Steen (2010) vist at produksjonsarbeidere og produsenter av saltfisk i Finnmark mangler kunnskaper om hvilke markeder, kunder og konsumenter de produserer for. Ved å ta utgangspunkt i erfaringene og forskningsresultatene fra Saltfiskprosjektet var tanken at Saltfiskakademiet skulle fungere som en kunnskapsportal for

å formidle kunnskapen til de som vil kunne anvende den i praksis. Det vil i dette tilfellet si til studenter, lærere, produsenter og andre aktører som er tilknyttet norsk fiskerinæring.

En tanke bak inkluderingen av både teori og praksis i begge kursdelene, var at det gir en mye større læringseffekt å prøve ut ny kunnskap gjennom praktisk arbeid, særlig dersom den teoretiske bakgrunnen er solid og man kan relatere erfaringene til den. Samlet sett ville derfor forkurset og hovedkurset danne et godt fundament for å forstå de aktuelle konvensjonene i den norsk-spanske verdikjeden, der særlig fokus var på å øke deltakernes forståelse av den spanske kulturen og av hvilke krav som stilles til saltfiskprodukter i de spanske markedene. (Samtale, Juliussen og Lindkvist, 2010). Den økte forståelsen av verdikjeden skulle gi svar på om og hvordan konvensjoner i norsk saltfiskproduksjon må endres dersom norske produsenter skal være i stand til å overkomme barrierer i dette markedet (Steen, 2010). Og et viktig mål var at deltakerne skulle tilegne seg empirisk generert sakkunnskap som de kunne bygge videre på i sine studier eller virker (Samtale, Juliussen og Lindkvist, 2010).

1.4 Problemstillinger

Den kunnskapen som skulle formidles gjennom Saltfiskakademiet var basert på forskningsresultatene fra Saltfiskprosjektet, der konvensjoner i den norsk-spanske verdikjeden var sentrale. I tillegg til å lære av tidligere forskning ble det også utvekslet kunnskap mellom deltakerne, og mellom dem og deres informanter. Slik jeg ser det fungerte derfor Saltfiskakademiet som et *temporary cluster* med vertikale koblinger knyttet til verdikjeden og horisontale koblinger mellom deltakerne. Begrepet *temporary cluster* dreier seg om hvordan ulike aktører kan samles geografisk for å dele kunnskap med hverandre, både vertikalt og horisontalt. Et av målene med denne oppgaven ble derfor å undersøke hvordan Saltfiskakademiet, sett som *temporary cluster* kan bruke feltarbeid som et effektivt redskap for å gjøre forskningsresultater til en praktisk anvendbar ressurs for næring, forvaltning, læringsinstitusjoner og andre aktuelle aktører. Jeg vil i tillegg undersøke hvordan *local buzz*, som er en form for kommunikasjon i uformelle fora, bidrar til å spre kunnskap i et miljø hvor deltakerne har erfaring fra så mange ulike områder. I et *temporary cluster* finnes ulike former for nærhet som påvirker hvor effektiv læring vil være blant deltakerne. Jeg vil forsøke å forstå hvordan særlig kognitiv, sosial og geografisk nærhet påvirker læringseffekten av kurset. Videre ønsker jeg å avdekke hvordan deltakernes holdninger til norsk saltfisknæring og spanske markeder har endret seg i løpet av kurset, samt hvilken nytteverdi deltakerne mener

Saltfiskakademiet har hatt for dem i etterkant av kurset. Hovedproblemstillingen min blir derfor som følger:

På hvilken måte kan feltarbeid utført i temporary cluster bidra til å gjøre både vertikal og horisontal kunnskapsutveksling, samt akademisk kunnskap fra Saltfiskprosjektet til en praktisk og anvendbar ressurs for deltakerne av Saltfiskakademiet?

For å finne svar på det har jeg utviklet følgende underproblemstillinger:

UP1: Hvordan kan ulike former for nærhet påvirke læringseffekten av feltarbeid på Saltfiskakademiet?

UP 2: På hvilken måte vil kursdeltakerne kunne endre sin forståelse av norsk saltfiskproduksjon og muligheter for norskprodusert saltfisk i de spanske markedene etter å ha deltatt i denne typen feltarbeid?

UP3: Hvordan stiller deltakerne seg til å implementere den nye kunnskapen i egen produksjon, studier eller arbeid?

Et av målene til akademiet var å endre synet deltakerne hadde på norsk saltfiskproduksjon og spanske markeder, samt å gjøre kunnskapen tilgjengelig for folk som vil kunne anvende den i praksis. Om feltarbeid på Saltfiskakademiet har bidratt til at disse målene er nådd er noe av det jeg håper å få avdekket ved å svare på disse problemstillingene.

1.5 Oppgavens oppbygning

I innledende kapittel har jeg nå presentert bakgrunnen for oppgaven og problemstillinger.

I kapittel 2 vil jeg gjøre rede for det teoretiske perspektivet som benyttes i analysen av datamaterialet og den teoretiske rammen for Saltfiskakademiet. Jeg forklarer hva som menes med verdikjede og temporary cluster, hvordan ulike typer nærhet påvirker læring i temporary cluster, og jeg kommer også inn på betydningen av begrepet taus kunnskap. De ulike teoriene er satt sammen i to modeller som forklarer den teoretiske sammenhengen i oppgaven. I dette

kapittelet ser jeg også på teoretiske perspektiver på feltarbeid, og gjør i den forbindelse rede for semistrukturerte intervjuer og feltsamtaler.

I kapittel 3 vil jeg reflektere over min metodiske tilnærming til arbeidet med oppgaven og rollen som forsker og deltaker på Salfiskakademiet. Hovedpunkter i intervjuguidene presenteres, og informantene blir introdusert i dette kapittelet. Dataenes reliabilitet og validitet blir også tatt opp her.

I kapittel 4 presenteres forskningskonteksten. Informasjon om lokalitetene for akademiets forkurs og hovedkurs presenteres, og jeg tar for meg den praktiske gjennomføringen av Salfiskakademiet.

I kapittel 5 presenterer og analyserer jeg empiriske funn relatert til kognitiv-, sosial-, og geografisk nærhet, og vurderer om disse typene nærhet påvirker læringsutbyttet av Salfiskakademiet.

I kapittel 6 undersøkes det om deltakerne har endret sin forståelse av norsk saltfisknærings muligheter i spanske markeder, og hvordan deltakerne av akademiet selv mener de kommer til å nyttiggjøre seg av kunnskapen og erfaringene fra kurset.

I det siste kapittelet reflekterer jeg over hvordan Salfiskakademiet har bidratt til å gjøre både vertikal og horisontal kunnskapsutveksling, samt teoretisk kunnskap fra Salfiskprosjektet, til en ressurs som deltakerne kan anvende i praksis.

2. Teoretisk perspektiv

2.1 Innledning

Teori kan beskrives som selve rammeverket for en oppgave og utgjør et viktig verktøy som er nødvendig for å analysere empiri og besvare problemstillinger på en vitenskapelig måte. Her presenterer jeg teorier om verdikjeder og konvensjoner, temporary cluster, nærhet og læring, samt perspektiver på feltarbeid.

Kunnskap som ble formidlet gjennom Salfiskakademiet var hovedsakelig kunnskap generert gjennom Salfiskprosjektet. Med bakgrunn i at forskning både i dette prosjektet og i Salfiskakademiet baserte seg på verdikjeder og konvensjonsteori, vil jeg begynne med å gjøre kort rede for verdikjeder og konvensjoner og se på hvordan denne teorien ble anvendt i akademiet. Verdikjedeteori og konvensjoner benyttes i hovedsak for å avklare det teoretiske bakteppet for Salfiskakademiet, og ikke i analysen av datamaterialet i denne oppgaven.

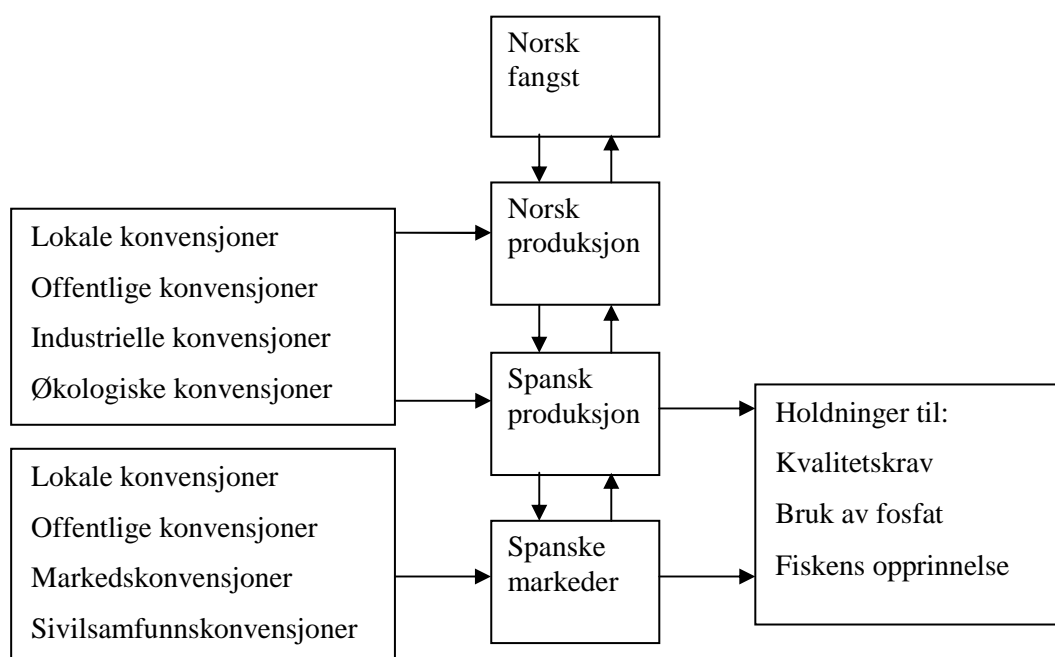
Temporary cluster og forskjellige typer nærhet benyttes for å analysere empirisk materiale i oppgaven. Jeg har også valgt å skrive om perspektiver på feltarbeid, både fordi jeg brukte feltarbeid for å samle inn data til denne oppgaven, men også fordi dette var metoden som ble anvendt på Salfiskakademiet. Det er grunnen til at jeg har valgt å skrive om feltarbeid i teorikapittelet og ikke i metodekapittelet. Feltarbeid knyttes også opp mot geografisk nærhet og er viktig i analysen. To forklaringsmodeller viser hvordan teoriene som er anvendt tenkes sammenkoblet i oppgaven.

2.2 Norsk-spansk verdikjede for saltfisk og tilhørende konvensjoner

En av intensjonene med Salfiskakademiet var som nevnt at deltakerne skulle lære å forstå konvensjonene i flere av leddene i den norsk-spanske verdikjeden for saltfisk. En slik verdikjede kan sees som en måte å visualisere hvordan økonomiske aktører er koblet sammen gjennom transaksjoner av varer og tjenester, og kan gjøre det lettere å organisere prosesser og aktiviteter i et større produksjonssystem eller i en næring (Lode, 2008; Dicken, 1998:7 i Bakke, 2010). Man sier at de økonomiske aktørene tilhører ulike *ledd* i kjeden og at profitt flyttes oppover i kjeden og at verdien på produktet som selges øker for hvert ledd nedover i kjeden (Gibbon & Ponte, 2005 i Bakke, 2010). Skal man visualisere en norsk-spansk

verdikjede, kan man tenke seg at den starter ombord i en norsk fiskebåt hvor fisken fanges; fisken blir solgt videre til produksjonsanlegget hvor den bearbeides; den blir fraktet til distributør eller produsent i Spania, og til slutt når den det spanske markedet og konsumentene der (se Figur 1).

Det finnes også horisontale koblinger i hvert av leddene i en verdikjede. Slike koblinger går hovedsakelig mellom bedrifter i samme næring og region. Rådende konvensjoner i et gitt ledd avgjør hvordan slike bedrifter forholder seg til hverandre og til sin produksjonsverden (Bakke, 2010; Lode, 2008).

Figur 1 Norsk-spansk verdikjede med aktuelle konvensjoner

Kilde: Sæterdal, 2010

Figuren er hentet fra min egen rapport fra Sjøfiskerakademiet, og viser eksempler på konvensjonene i noen av leddene i den norsk-spanske verdikjeden for saltfisk. Pilene i verdikjeden symboliserer de vertikale koblingene der fiskens verdi øker for hvert ledd nedover, og hvor profitt beveger seg oppover i kjeden. Til venstre i figuren vises to sett av konvensjoner som jeg undersøkte for å finne forskjellen mellom galiciske produsenters og galiciske konsumenters preferanser for saltfisk. Til høyre i figuren vises det hva som ble forsøkt avdekket gjennom undersøkelsene mine i Galicia. Figuren gir også et eksempel på

hvilke konvensjoner som ble undersøkt gjennom Saltfiskakademiet, og den illustrerer bredden i akademiets tematikk.

Man kan definere konvensjoner som praksiser, rutiner og avtaler som er institusjonalisert i et samfunn, og som gir retning til menneskers handlinger og forventninger. Konvensjoner utgjør viktige elementer i formelle eller uformelle anordninger mellom mennesker og operasjonaliseres som institusjoner (Salais & Storper, 1992 i Lindkvist & Sánchez, 2008:2). Konvensjonene i de ulike leddene i verdikjeden er derfor bestemmende for hvordan aktører forholder seg til aktører i samme ledd som seg selv og til aktører i andre deler av verdikjeden.

Det er både formelle og uformelle konvensjoner knyttet til de ulike leddene i den norsk-spanske verdikjeden. De formelle konvensjonene er nedskrevne lover og regler som gjelder likt for alle innenfor bestemte områder. De uformelle konvensjonene er mer en delt forståelse av de tankene man har knyttet til en gitt kultur. De uformelle konvensjonene fører til enighet om hvilke normer og regler som skal gjelde i samfunnet, og bygger ofte på tradisjon og historie (Murdoch & Miele, 1999 i Bakke, 2010; Lindkvist & Sánchez, 2007 i Bakke, 2010).

Jeg vil nå presentere noen av konvensjonene som var i fokus under Saltfiskakademiet, samtidig som jeg sier litt om deres relevans for de problemstillingene som ble undersøkt.

1) *Markedskonvensjoner* dreier seg både om uformelle markedsmekanismer, og om den kommersielle delen av matsektoren hvor produkter blir vurdert etter pris og kvalitet (Lindkvist & Sánchez, 2008 i Bakke 2010: 15; Lode, 2008). Gjennom Saltfiskakademiet ble fokus rettet mot kvalitetsbegrepet og det ble sett på viktigheten av å ikke bare skille mellom god og dårlig kvalitet, men også mellom riktig og gal kvalitet for markedet man produserer for. Viktige kvalitetskriterier som saltfiskens farge, smak, tykkelse, tekstur og pris ble derfor undersøkt på ulike samfunnsnivåer i de galiciske markedene.

2) *Lokale (domestic) konvensjoner* er forhold knyttet til produktet som påvirker forbrukerne når de skal velge hvilket produkt de vil ha. Det kan være produksjonssted, om det er lokal produksjon, om det blir benyttet tradisjonelle produksjonsmetoder og lignende. Dersom forbrukeren for eksempel har kunnskap om produktets opprinnelse, kan det gi en følelse av trygghet og tillit til produktet (Lindkvist & Sánchez, 2008 i Bakke, 2010: 15). Lokale

konvensjoner ble undersøkt av deltakerne av Saltfiskakademiet for å identifisere mulige barrierer knyttet til fiskens opprinnelse.

3) *Produksjonskonvensjoner* kan være både uformelle og formelle. Uformelle produksjonskonvensjoner er gjerne industrielle rutiner og gjøremåter knyttet til effektivitet og lønnsomhet i en bedrift. De formelle konvensjonene er lover og regler som gjelder for produksjon av produktet, og utgjør en standardisert produksjonsramme som alle i produksjonsleddet må forholde seg til. Dette kravet til produksjonen kan påvirke forbrukerne slik at de føler tillit til produsenten og til produktet (Lindkvist & Sánchez, 2008 i Bakke, 2010: 15). I den norsk-spanske verdikjeden dreier produksjonskonvensjonene seg om fangstmetoder, rutiner for foredling og bearbeiding av produktene, samt distribusjonsstrategier. Produksjonskonvensjonene i den norske saltfisknæringen bygger mye på tradisjonelle produksjonsmetoder som er overført fra generasjon til generasjon og som er nært knyttet til stedet (Lode, 2008). Islandsk produksjon handler mer om jevn levering til markedet grunnet tilgang til råstoff året rundt, men også om bruk av kjemikalier som fosfat i produksjonsprosessen, samt byggingen av sosiale relasjoner (Lindkvist, et al., 2008 i Bakke, 2010: 16).

4) *Opinionskonvensjoner (public conventions)* er opinionens forventninger til eller formening om hva som knytter seg til et produkt eller et merke. Dermed kan også meninger basert på lokale konvensjoner og produksjonskonvensjoner gå inn under opinionskonvensjoner (Lindkvist & Sánchez, 2008 i Bakke, 2010: 15).

5) *Sivilsamfunnskonvensjoner ("civic conventions")* er formelle lover og reguleringer som styrer produksjonen. EU-direktiver er eksempler på slike konvensjoner. Målet med disse konvensjonene er at konsumentene skal føle en trygghet til produktet ved å kunne stole på at formelle lover og reguleringer sørger for matsikkerhet og sikrer befolkningens helse (Lindkvist & Sánchez, 2008 i Bakke, 2010: 15). Disse konvensjonene ble blant annet benyttet for å avdekke holdninger til bruk av fosfat i saltfiskproduksjon.

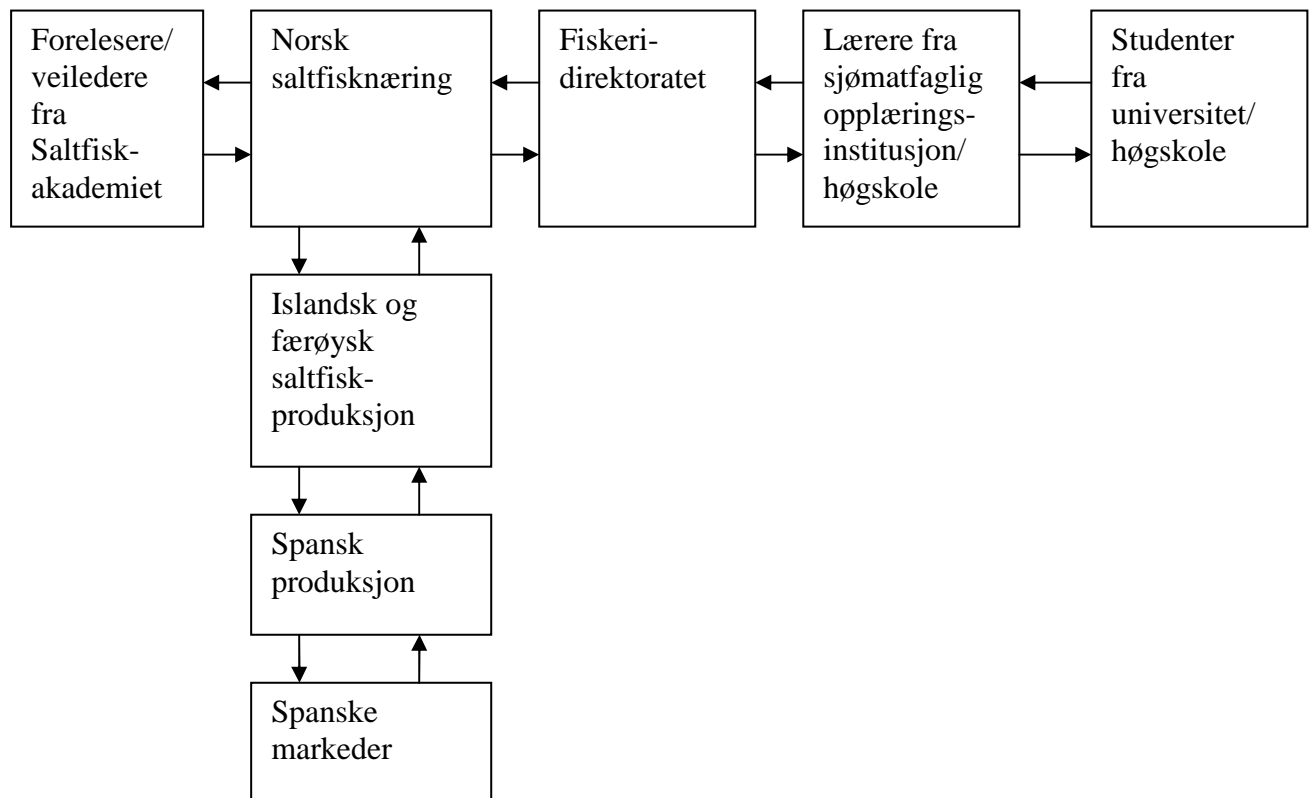
Samlet, ga disse konvensjonene grunnlaget for å kunne undersøke leddene i den norsk-spanske verdikjeden. Jeg vil nå se nærmere på hvordan verdikjedeperspektivet kan knyttes til temporary cluster og læring på Saltfiskakademiet.

2.3 *Temporary cluster*

Det som Bathelt, et al. (2004) kaller temporary cluster, er en samlokalisering av bedrifter, der de samles for en kortere periode for å kunne koble sammen akkumulert adferd slik at det er mulig for dem å dele kunnskap med hverandre. Et temporary cluster kan for eksempel være en konferanse hvor aktører fra samme næringen møtes og utveksler kunnskap (Bathelt et al., 2005). Et temporary cluster har, i likhet med en verdikjede, en vertikal dimensjon og en horisontal dimensjon. Den vertikale dimensjonen kan være koblinger som går mellom produsenter og distributører, slik det er i en verdikjede (Bathelt, et al., 2004). I oppgaven dreier den vertikale dimensjonen seg om at man følger den norsk-spanske verdikjeden gjennom Salfiskakademiet, fra forkurset i Nordkapp til hovedkurset i Galicia, og prøver å lære om konvensjonsforskjeller mellom konkurrerende produsenter - som norske og islandske produsenter i spanske markeder, og om barrierer for norske produsenter i det spanske markedet. Dette skjer gjennom interaksjon med aktører fra disse leddene i verdikjeden og det vil skje en utveksling av kunnskap mellom dem. På den måten er det tenkt at de vertikale koblingene skal kunne bidra til å øke læringseffekten av kurset.

Den horisontale dimensjonen dreier seg ifølge Bathelt et al. (2005) om interaksjonen som oppstår mellom konkurrerende bedrifter som vanligvis ikke ville møtes eller kommunisere med hverandre i andre settinger. I oppgaven sees de horisontale koblingene som interaksjonen mellom de ulike aktørgruppene på Salfiskakademiet, som forøvrig også er en gruppe mennesker som sannsynligvis ikke ville ha møttes i så mange andre settinger. Fordi deltakerne av Salfiskakademiet har kjennskap til ulike deler av verdikjeden gjennom sine yrker eller studier, vil alle ha en slags nærhet til forskningstemaet som de kan bygge videre på, både i interaksjonen med sine informanter og med hverandre. Den horisontale dimensjonen til Salfiskakademiet dreier seg blant annet om sosiale, kognitive og kommunikative koblinger som utnyttes for å utveksle kunnskap mellom de som deltok på kurset (Bathelt, et al., 2005).

Temporary cluster kan dermed fungere som en arena hvor kunnskap utveksles både vertikalt og horisontalt, noe som ifølge Bathelt, et al. (2004) kan bidra til innovasjon. I denne oppgaven ser jeg temporary cluster som en ramme for Salfiskakademiet der det fokuseres særlig på hvordan de vertikale og horisontale koblingene kan fremme læring på et feltkurs som dette.

Figur 2 Horisontale og vertikale og koblinger på Saltfiskakademiet

I figur 2 viser jeg horisontale koblinger mellom deltakergruppene og forelesere. Her utveksles kunnskap mellom de ulike aktørgruppene, men også innad i gruppene (signalisert ved horisontale piler). Figuren viser også et eksempel på vertikale koblinger; mellom representanten fra norsk saltfisknæring og islandsk/færøysk produksjon, spansk produksjon og spanske markeder. Her kan det være snakk om koblinger hvor det utveksles informasjon om islandsk og færøysk produksjonskutyme, spansk videreføring og spanske markeder. Spanske produsenter får også informasjon om den norske saltfisknæringen gjennom disse koblingene, slik at utveksling av informasjon går begge veier (representert ved vertikale piler). Slike vertikale koblinger finnes også mellom de andre aktørgruppene og deres informanter. Et annet eksempel kan være den kontakten som skapes mellom lærerne fra de sjømatfaglige opplæringsinstitusjonene og kokkene, restauranteierne og ellers andre de var i kontakt med under sitt feltarbeid.

Det jeg synes er unikt med Saltfiskakademiet i forhold til andre feltkurs, og som gjør det interessant å se Saltfiskakademiet som temporary cluster, er nettopp at man følger en

verdikjede gjennom hele læringsprosessen, og at man har deltakere på akademiet som har erfaring og kunnskap fra noen av leddene i denne kjeden. I tillegg har man en horisontal dimensjon der deltakere med ulik kunnskap om verdikjeden kan lære av hverandre og dermed få et mer helhetlig bilde av det overordnede temaet.

Selv om den teoretiske innføringen i begge kursdelene var viktige for å analysere og for å ha noe å basere den nye kunnskapen på, er det i temporary cluster de uformelle fora som er viktigst for å utveksle kunnskap mellom aktørene. Uformelle fora finner man i korridorene, på kafeen, på puben, under middager og lignende. I slike settinger oppstår det som Bathelt, et al. (2005), kaller *local buzz*. Termen *local buzz* refererer til informasjonen og kommunikasjonen som skapes av direkte ansikt til ansikt kontakt mellom mennesker i samme næring, som befinner seg på samme sted til samme tid. Buzz dreier seg om spesifikk informasjon, som oppdateres kontinuerlig og fører til læringsprosesser ved at aktørene treffer på hverandre under planlagte eller tilfeldige møter, som i eksemplene over. Grunnlaget for læring er her et felles fortolkende tankeskjema og en felles forståelse for nye teknologier eller ny kunnskap, samt felles kulturelle tradisjoner og vaner innenfor en gitt teknologi. Disse forholdene stimulerer til utvikling av nye konvensjoner og nye institusjonelle anordninger (Bathelt, et al., 2004: 38).

Grunnen til at jeg har valgt å se Saltfiskakademiet som et temporary cluster er at deltakerne hadde kjennskap til ulike deler av verdikjeden, og de var samlet på samme sted til samme tid. Deres kunnskaper om verdikjeden - om de var basert på egne erfaringer, utdanning, eller på innføringen man fikk gjennom kurset, gjorde at de hadde en felles kunnskapsbase som angikk saltfisknæringens verdikjede. At ulike aktørgrupper med ulike bakgrunner var samlet, samtidig som de hadde felles kunnskap, mener jeg gjorde at det lett oppstod *local buzz* mellom deltakerne, som satte i sving tankeprosesser og diskusjoner rundt læringsemnet. Den felles kunnskapsbasen blir sett som det som la grunnlaget for å utveksle fortolkninger og synspunkt på de temaene vi undersøkte i Galicia. Men samtidig så kreves det en viss form for nærhet til temaet eller i relasjonene mellom deltakerne for å utnytte denne kunnskapsbasen på en effektiv måte.

2.4 Nærhet som påvirker kunnskapserving og læringsprosesser

Boschma (2005) ser på hvordan ulike former for nærhet (proximity) kan ha innvirkning på kunnskapserving og læringsprosesser. Han ser for seg fem typer nærhet; kognitiv nærhet, organisasjonsnærhet, sosial -, institusjonell - og geografisk nærhet. Han knytter disse typene nærhet opp mot innovasjon og læring (se Tabell 1). I oppgaven blir fokus rettet spesielt mot hvordan kognitiv, sosial og geografisk nærhet kan påvirke læring i et temporary cluster. Institusjonell- og organisasjonsnærhet brukes ikke direkte for å besvare problemstillingene, men disse typene nærhet er likevel interessante i oppgaven fordi de kan belyse forhold som kan påvirke hvor godt kunnskap spres i organisasjoner og institusjoner som deltakerne er en del av. Feltarbeid blir sett på som et viktig redskap som sikrer nærhet i et temporary cluster, både når det er snakk om nærhet i relasjonene mellom deltakerne og nærhet mellom dem og det de studerer i felten. Jeg kommer derfor nærmere inn på teoretiske aspekter ved feltarbeid senere i kapittelet. De ulike typene nærhet flyter naturlig i hverandre og skilles her, som hos Boschma (2005), av analytiske årsaker. De ulike typene nærhet presenteres her i en tabell slik Boschma ser dem.

Tabell 1 Fem typer nærhet: noen aspekter

	Key dimension	Too little proximity	Too much proximity	Possible solutions
1. Cognitive	Knowledge gap	Misunderstanding	Lack of sources of novelty	Common knowledge base with diverse but complementary capabilities
2. Organizational	Control	Opportunism	Bureaucracy	Loosely coupled system
3. Social	Trust (based on social relations)	Opportunism	No economic rationale	Mixture of embedded and market relations
4. Institutional	Trust (based on common institutions)	Opportunism	Lock-in and inertia	Institutional checks and balances
5. Geographical	Distance	No spatial externalities	Lack of geographical linkages	Mix of local 'buzz' and extra-local openness

Kilde: Boschma (2005)

Tabell 1 viser de ulike typene nærhet og hvorfor det er viktig at de er i balanse; for mye eller for lite nærhet kan føre til utfall som ikke er gunstige for innovasjon og læring. Boschma foreslår mulige løsninger som skal sikre denne balansen i systemet.

Fordi denne oppgaven i hovedsak dreier seg om læring, og ikke så mye om økonomi og innovasjon, er det ikke alle aspektene ved de forskjellige typene nærhet som er like relevante i denne sammenhengen. Jeg har derfor valgt å trekke ut de elementene som jeg har vurdert som særlig betydningsfulle for oppgaven.

2.4.1 Kognisjon og taus kunnskap

Det kognitive aspektet forklarer, i følge Boschma (2005), hvordan økonomiske aktører benytter seg av rutinisert adferd for å minske usikkerhet. Det skyldes at disse aktørenes kapasitet til å ta til seg ny kunnskap, eller til å lære av hverandre, krever at de har relativt stor kognitiv nærhet til den nye kunnskapen eller til hverandre (Boschma, 2005).

Kognisjon kan defineres som en kontinuerlig bearbeiding av informasjon, og kan delvis beskrives som en indre samtale der *”vi tenker over og ser for oss hva vi opplever, kommenterer våre handlinger og forestiller oss hva som kommer til å skje”* (Manger & Wormnes, 2005: 188). Ifølge Bathelt, et al. (2005) er det slik at kunnskap som er for ny eller for unik lettere blir oversett enn kunnskap man kan relatere til noe man allerede kan noe om. Spesielt gjelder det dersom kunnskapen er produsert av noen som kommer utenfra. Årsaken er at det blir en utfordring å danne nye mentale tankeskjema for å kunne bearbeide denne informasjonen på en god måte (Bathelt, et al., 2005). Ifølge Skaalvik & Skaalvik (2008: 44) er et felles trekk for teorier om kognitiv læring at *”informasjon velges ut og fortolkes med utgangspunkt i tidlige erfaringer”*.

Kognisjon er et viktig aspekt i oppgaven, hovedsakelig fordi akademiets deltakere har en kognitiv nærhet til forskningstemaet som spiller inn på læringseffekten av kurset. Tanken er at deltakerne leter innen sine egne kunnskapsbaser når de setter hypoteser og når de prøver å finne svar på problemstillinger ved hjelp av feltarbeid. Kunnskapsdannelse blir dermed en kumulativ prosess fordi ny kunnskap bygger på gammel- og gjerne taus kunnskap (se under). Kognitiv nærhet vil si at dersom ny kunnskap skal overføres på en effektiv måte mellom deltakerne av Saltfiskakademiet må de ha kapasitet og forutsetninger for å identifisere, fortolke og utnytte den nye informasjonen på en god måte. Det er derfor en fordel om de har noe kjennskap til temaet allerede før kurset starter. Det er også en fordel om deltakerne og deres informanter har en viss felles forståelse av temaet som undersøkes slik at de kan forstå hverandre på en god måte. Slik kan kunnskap lettere bli utvekslet både gjennom vertikale og

horisontale koblinger. Grunnen til at det er viktig å ha et felles forståelsesgrunnlag er at det lettere kan oppstå misforståelser dersom avstanden mellom aktørens kognitive forståelse og den forståelsen som kreves for å utnytte den nye kunnskapen blir for stor (Boschma, 2005).

Fordi det overordnede temaet til Sjøfiskakademiet er så bredt og tar for seg leddene i en hel verdikjede kan de ulike bakgrunnene til deltakerne bli en viktig og tilgjengelig ressurs som de kan benytte seg av. Den teoretiske innføringen og de praktiske erfaringene under kurset bidrar også til å sikre den kognitive nærheten til det overordnede temaet. Den felles forståelsen for temaet kan bidra til at deltakerne får et godt grunnlag for å forstå hverandre, og kan derfor gjøre det lettere for dem å lære av hverandre. Den kognitive nærheten blir dermed viktig med tanke på å overføre både taus og eksplisitt kunnskap og vil kunne gjøre det lettere å kommunisere på tvers av aktørgruppene.

Taus kunnskap blir gjerne sett som komplementær til den symbolsk kodete eller eksplisitte kunnskapen (Gertler, 2003: 76). Den tause kunnskapen vår befinner seg i bakgrunnen av vår bevissthet og kan være vanskelig å sette ord på og vanskelig å formidle videre til hvem som helst. Det kan være fordi vi ikke er i stand til å være fullt selvbevisste og klar over hva det egentlig er vi gjør når vi utøver en handling på bakgrunn av vår tause kunnskap. Selv om man har oppnådd full bevissthet over hva en selv må gjøre for å oppnå suksess så kan det være vanskelig å formidle kunnskapen videre til andre bare ved hjelp av ord. Den beste måten å formidle taus kunnskap på, er i følge Gertler (2003), gjennom praksis. Howells beskriver taus kunnskap som *”know-how som er ervervet gjennom uformelt lært adferd og fremgangsmetoder”* (*”know-how that is acquired via the informal take-up of learned behavior and procedures”*) (Howells, 2002: 53 i Gertler 2003: 78). Taus kunnskap læres helst gjennom praktisk problemløsning eller det man kaller *”learning-by-doing”*. Gertler (2003) mener at det generelt er slik at taus kunnskap kun kan deles effektivt mellom mennesker når de også deler en sosial kontekst med felles verdier, språk og kultur. Ifølge Skaalvik & Skaalvik (2008: 60) kan kunnskap sees som *”konstruert gjennom praktiske aktiviteter der flere samhandler [...] slik at læring blir et resultat av interaksjon med andre i læringsmiljøet”*. De fremhever derfor dialog som viktig. *”Gjennom dialog kan de som deltar komme frem til forståelser og få ideer som ingen av dem ville fått om de arbeidet hver for seg”*. Om en skal se læring som et resultat av interaksjon med andre i lærings situasjonen gjør det at de horisontale koblingene mellom deltakerne av Sjøfiskakademiet blir særlig viktige for læringsutbyttet. Skaalvik & Skaalvik (2008: 60) sier også at kommunikasjon med andre i

læringsmiljøet kan bidra [...] til å gi forståelse, utvikle begreper, oppklare misforståelser, se sammenhenger og oppdage løsninger. Når deltakerne samarbeider praktisk gjennom feltarbeidet på Saltfiskakademiet, kan de bygge på taus kunnskap som vil kunne bidra til at de utveksler ideer og kommuniserer bedre både med hverandre, med informanter og med andre i felten.

2.4.2 Organisasjonsnærhet

Organisasjonsnærhet dreier seg om hvor nært relasjonene mellom aktørene i en organisasjon er strukturert. Lav organisasjonsnærhet kan for eksempel bety at man har et sett individuelle aktører uten noen form for relasjoner. Men det kan også bety at det er bånd mellom aktører i en bedrift, men at de er svake. Høy organisasjonsnærhet betyr at det er sterke bånd mellom aktørene, slik som det kan være i en hierarkisk oppbygd organisasjon (Boschma, 2005). Boschma tenker seg at organisasjonsnærhet strekker seg gjennom et kontinuum fra lav til høy grad av nærhet, og at det er en sammenheng mellom grad av nærhet og kontroll og autonomi. Relativt høy organisasjonsnærhet vil føre til god interaktiv læring både fordi kunnskapen lettere vil overføres mellom aktørene, og fordi noen typer kunnskap krever feedback for å kunne utnyttes fullt ut. Ulike aktører i et firma vil nemlig ha ulike kunnskapsbaser og dermed også ulike forutsetninger for å lære forskjellige ting. En organisasjon er derfor avhengig av sterke bånd mellom aktørene dersom de riktige personene skal få tilgang til den nye kunnskapen og organisasjonen skal kunne utnytte kunnskapen på best mulig måte (Boschma, 2005; Bathelt, et al., 2005). Når det er sagt, så kan også relasjonene i organisasjonen være for nært strukturerte, noe som kan bety at organisasjonen har en for omstendelig og ineffektiv arbeidsstruktur som vil hindre interaktiv læring og innovasjon (Boschma, 2005).

Organisasjonsnærhet handler både om nærhet innad i en organisasjon men også om relasjoner som går på tvers av organisasjoner (Boschma, 2005).

I denne oppgaven vil organisasjonsnærhet dreie seg om hvor godt kunnskapen spres i relevante organisasjoner som deltakerne av Saltfiskakademiet er en del av, samt hvordan den spres på tvers av organisasjonene som er representert på kurset. Jeg har valgt å ikke fokusere for mye på denne typen nærhet fordi det ville blitt en for omstendelig prosess å undersøke strukturen og relasjonene i de organisasjonene som deltakerne er en del av. Det kan likevel være interessant å være bevisst på at deltakerne har ulike posisjoner i sine organisasjonsliv og

nettverk, og at deres mulighet til å bruke kunnskapen fra akademiet i arbeid eller studier, eller til å dele kunnskapen med kolleger, medstudenter og andre kan være påvirket av hvordan disse organisasjonene eller nettverkene er strukturert. Når jeg spør deltakerne om de vil få bruk for kunnskapen fra Sjøfiskakademiet i jobb eller studier, så kan det for eksempel ligge begrensninger i organisasjonene som vil kunne hindre dem i å implementere den i sine daglige virker.

2.4.3 Institusjonell nærhet

Organisasjonsnærhet er nært relatert til institusjonell nærhet ettersom organisasjoner er forankret i institusjonelle rammeverk. Institusjonell nærhet flytter seg derimot opp på makronivå og tar for seg institusjoner i samfunnet, der ideen er at økonomiske aktører deler de samme institusjonelle spillereglene, og de samme kulturelle vanene og verdiene (Boschma, 2005).

Institusjoner kan beskrives som felles vaner, rutiner, etablerte praksiser, verdier, normer og regler, som regulerer interaksjonen mellom aktører eller grupper i samfunnet, og interaksjonen mellom dem og omgivelsene (Edquist & Johnson, 1997 i Boschma, 2005; Agrawal & Gibson, 1999). Som en så i kapittel 2.2 sier man gjerne at konvensjoner operasjonaliseres som institusjoner. Dermed kan både konvensjoner og institusjoner være bestemmende for menneskers adferd, ved at man må forholde seg til lover og regler eller til kulturelle normer og vaner. Det medfører at konvensjoner og institusjoner påvirker menneskers handlinger, enten ved at de fremmer eller ved at de hemmer gitte handlinger som påvirker kunnskapsutveksling, interaktiv læring og dermed innovasjon (Boschma, 2004). Man kan se eksempler på dette om man ser tilbake på kapittel 2.2, der konvensjonene som ble undersøkt på Sjøfiskakademiet ble presentert. Der ser man for eksempel at de islandske produksjonskonvensjonene har påvirket, og i stor grad har endret spanske produsenters og konsumenters preferanser for saltfisk. Islandske og spanske spillereglene ser dermed ut til å være relativt like, og man kan kanskje si at islandske produsenter og spanske produsenter og konsumenter har stor grad av institusjonell nærhet. En utfordring for norske produsenter blir dermed at de har andre regler å forholde seg til, slik at den institusjonelle avstanden til de spanske produsentene og konsumentene blir større.

I følge Boschma (2005) og Gertler (2003) overføres kunnskap lettere i en institusjon dersom man har felles verdier, språk og kultur. Dermed kan det bli viktig for norske produsenter å lære den spanske kulturen og spanske kvalitetskriterier for saltfisk om de skal klare å ta tilbake markedsandeler i Spania. Felles språk og kultur blir da viktige deler av det institusjonelle rammeverket, som også kan være med på å forsterke kognitiv og sosial nærhet mellom aktørene eller gruppene i institusjonen (Bathelt, et al., 2004).

Deltakernes grunnlag for å forstå og utveksle kunnskap om konvensjonene i verdikjeden vil være basert på deres felles kognitive kunnskapsbaser, som igjen er basert på en felles forståelse av relevante kulturer, felles fagspråk, felles verdier, felles erfaringer og lignende. Som en har sett er det også denne felles kunnskapsbasen som er selve grunnlaget for læring i et temporary cluster. Det felles grunnlaget man har for å fortolke det man opplever og den felles forståelsen man har for ny kunnskap kan så stimulere til utvikling av nye konvensjoner og nye institusjonelle anordninger (Bathelt, et al., 2004). Slik jeg ser det vil utviklingen av nye konvensjoner og institusjonelle anordninger som følge av Saltfiskakademiet også avhenge av deltakernes posisjoner i de organisasjonene de er en del av, og hvordan disse organisasjonene er strukturert, samt relasjonene som finnes mellom disse organisasjonene og andre aktuelle organisasjoner.

2.4.3 Sosial nærhet

Når Boschma snakker om sosial nærhet bygger det på tanken om at økonomiske relasjoner alltid er forankret i en sosial kontekst slik at sosiale forhold vil påvirke økonomiske utfall. Sosial nærhet blir i denne teorien vurdert på et mikronivå, hvor sosiale relasjoner mellom aktører er forankret når de involverer tillit basert på vennskap, slektskap og erfaringer (Boschma, 2005). Hvor stor kapasitet en organisasjon har til å lære og til å være innovativ kan avhenge av den sosiale nærheten i organisasjonen. Grunnen til det er at tillitsbaserte sosiale relasjoner ofte innebærer utveksling av taus kunnskap, noe som er mye vanskeligere å kommunisere uten denne typen nærhet (Maskell & Malmberg, 1999 i Boschma, 2005). Sosial nærhet kan dermed sees som en forutsetning for interaktiv læring (Boschma, 2005). Sosialt nære relasjoner innebærer også en åpnere og ærligere kommunikasjon enn i mer markedsorienterte relasjoner der hovedmålet er å minimere kostnader (Lundvall, 1993 i Boschma, 2005: 66).

I oppgaven er det tenkt at den sosiale nærheten mellom deltakerne på Saltfiskakademiet dreier seg om hvor stor kapasitet de har til å lære av hverandre. Slik jeg ser det vil stor sosial nærhet mellom aktørgruppene bidra til økt kunnskapsspredning ved at local buzz øker. Samtidig blir deltakernes ulike bakgrunner sett som en måte å sikre at den sosiale nærheten ikke blir *for* stor, slik at diskusjonene i de uformelle foraene får den faglige karakteren som kreves for at fagspesifikk kunnskap skal utveksles mellom deltakerne. For stor sosial nærhet kan ifølge Boschma (2005) resultere i en innelåst situasjon som er til hinder for innovasjon og læring.

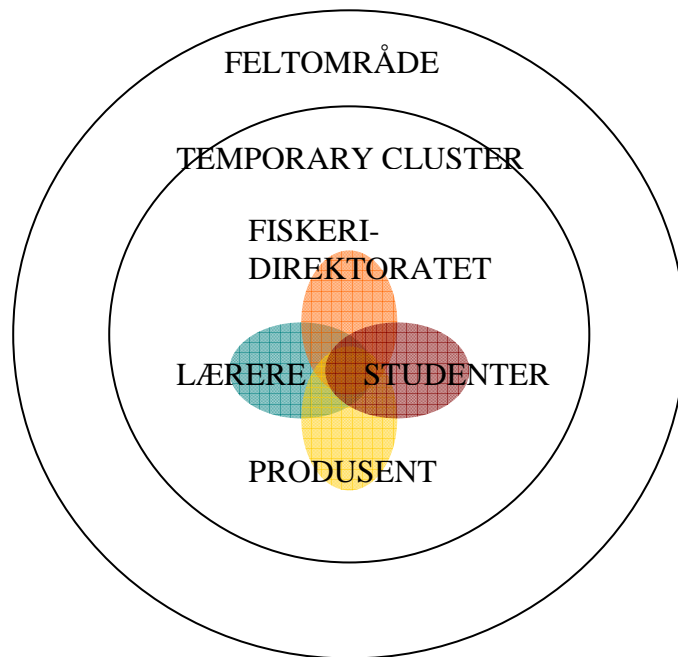
2.4.4 Geografisk nærhet

Geografisk nærhet er den romlige og fysiske avstanden mellom økonomiske aktører. Kortere avstander fører folk sammen og gjør kunnskapsoverføring lettere (Boschma, 2005). Boschma (2005) snakker om at positive kunnskapseksternaliteter øker jo nærmere aktørene kommer hverandre geografisk. I motsatt tilfelle, dersom den geografiske avstanden blir større, jo vanskeligere vil det bli å overføre kunnskap, spesielt taus kunnskap. Boschma (2005) mener at geografisk nærhet i noen tilfeller også er viktig med tanke på å overføre den eksplisitte kunnskapen, fordi det kan trenge taus kunnskap for å klare å tolke den riktig.

En eksternalitet kan beskrives som en sideeffekt av et individs eller en gruppes handling som påvirker andre mennesker på en eller annen måte. Kunnskapseksternaliteter vil da bety at kunnskapsspredning er en sideeffekt av handlinger som utføres av ulike aktører i et område (Oxford Dictionary of Geography). Kunnskapseksternaliteter kan i noen tilfeller også oppstå uten at noen andre former for nærhet, kanskje med unntak av kognitiv nærhet, er tilstede. Det er for eksempel slik at bedrifter som ikke har noen form for interaksjon med hverandre, men som er koblet til hverandre ved at de tilhører samme næring, er konkurrenter osv, likevel vil dra nytte av å være samlet på samme sted fordi de kan utnytte disse kunnskapseksternalitetene. Og jo flere kunnskapsbaser som finnes i territoriet dess større er den potensielle gevinsten for hver av de tilstedeværende aktørene (Maskell, 2001 i Boschma, 2005).

Temporary cluster og feltarbeid sørger for den geografiske nærheten både mellom deltakerne av Saltfiskakademiet, og mellom dem og det som studeres i felten. Den geografiske nærheten er også en forutsetning for sosial nærhet og for å utveksle kunnskap og erfaringer. Når

deltakerne deltar i det sosiale feltet som studeres betyr det også at kunnskap utveksles vertikalt mellom deltakerne og sine informanter når de gjør sine feltundersøkelser.

Figur 3 Saltfiskakademiet som temporary cluster

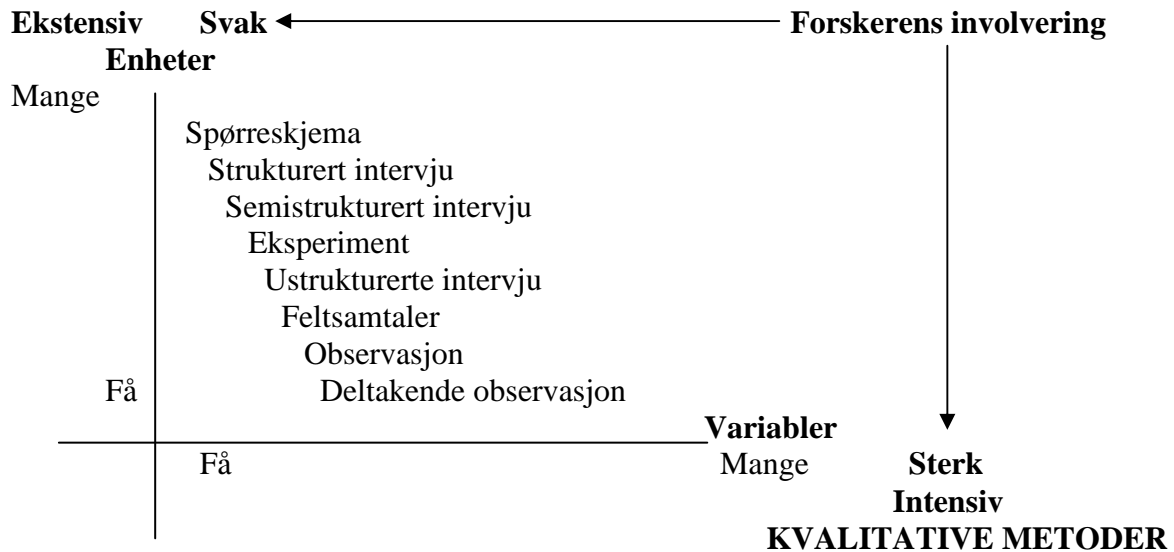
Figuren viser hvordan deltakernes ulike kunnskapsbaser på noen områder overlapper hverandre (de fire sirklene i midten). Det er denne overlappingen som gir den kognitive nærheten mellom deltakerne. Når all denne kunnskapen samles geografisk fører det til kunnskapseksternaliteter, som øker med økt sosial nærhet i et temporary cluster (nest ytterste sirkel). Kunnskapsbasen er også grunnlaget for å lære, og motta ny kunnskap og avgjør deltakernes kognitive nærhet i forhold til tema og til hverandre. Deltakernes feltundersøkelser i Galicia betyr at geografisk nærhet avgjør hva og hvordan de lærer (ytterste sirkel). Der spiller kognitiv nærhet til tema en viktig rolle for deres evne til å fortolke og nyttiggjøre seg av informasjonen i felten.

2.5 Teoretiske perspektiver på feltarbeid

Feltarbeid er en form for kvalitativ, ofte deltakende metode. Hvor aktivt deltakende man er under arbeid i felten varierer mye, noe som gjør det utfordrende å gi en klar definisjon av ordet *feltarbeid*. The UK Quality Assurance Agency (QAA) har kommet frem til en definisjon

av feltarbeid som ”*aktiv interaksjon med den eksterne verden*” (”*active engagement with the external world*”) (QAA, 2002 i Fuller, et al., 2006: 89). Denne definisjonen er kanskje, i de fleste tilfeller, en passende beskrivelse av ordet feltarbeid. Det har likevel blitt diskutert hvorvidt alt som regnes som feltarbeid faller under kriteriet *aktiv interaksjon* (QAA, 2002 i Fuller, et al., 2006: 89). En annen definisjon, som kanskje er akkurat romslig nok er: ”*enhver arena eller ethvert område innenfor et tema hvor rettleidet undervisning kan finne sted via førstehånds erfaring utenfor klasserommets fire vegger*” (”*any arena or zone within a subject where, outside the constraints of the four walls classroom setting, supervised learning can take place via first hand experience*”) (Lonergan & Andreson, 1988: 64 i Fuller, et al., 2006: 90). Det betyr dermed at feltarbeid ikke nødvendigvis behøver å være en aktivt deltakende metode, men snarere at begrepets omfang strekker seg gjennom et kontinuum fra ren observasjon til aktiv deltakelse (Steen, 2009). Steen (2009) viser til Junker (1960) sine fire kombinasjoner av deltakelse og observasjon i empiriske studier: 1) *den absolutte deltaker*, hvor forskeren er fullstendig involvert i gruppen eller samfunnet hvor studien finner sted; 2) *den absolutte observatør*, der hovedfokuset er observasjon, og ingen sosial interaksjon; 3) *den deltakende observatøren* som undersøker hvordan sosial aktivitet er påvirket av - og påvirker miljøer; 4) *observatøren som deltar*, som først og fremst er observatør, men som også kan delta i det sosiale feltet som studeres. Som en ser kan man velge mellom ulike roller for hvor aktiv man ønsker å være under et feltarbeid, og man kan velge mellom mange ulike metoder og tilnærminger når man utøver den valgte rollen.

Under Saltfiskakademiet så varierte feltarbeidet fra planlagte bedriftsbesøk for hele gruppen hvor man først og fremst observerte, men hvor det også var rom for å stille spørsmål og gjøre praktiske erfaringer - til egne intervjuer som hver av gruppene utførte for å finne svar på problemstillingene sine. Jeg vil derfor karakterisere deltakernes roller som en mellomting mellom- eller som vekslende mellom deltakende observatører og observatører som deltar.

KVANTITATIVE METODER

Figur 4 Modell for ulike metodiske tilnærminger

Kilde: Aase & Fossåskaret, 2007: 21, inspirert av Worsley, 1970: 83

Som en ser ut fra Figur 4 så finnes det mange metoder som kan benyttes, fra kvantitativt orienterte metoder som spørreskjema og strukturerte intervjuer, til kvalitativt orienterte metoder som semistrukturerte intervju, feltsamtaler og ulike typer observasjon. En kan her se hvordan forskerens involvering kan variere med metodene som velges.

Feltarbeid har etter hvert blitt anerkjent som en undervisningsmetode som kan gi læringsmuligheter langt utover det som kan oppnås inne i et klasserom. Læring gjennom feltarbeid betyr ofte at en oppnår en bredere empirisk forståelse av de fenomenene man studerer (Fuller, et al., 2006). For å oppnå en slik dybdeforståelse mener Fuller, et al. (2006) at det er viktig at man kombinerer feltarbeidet med andre relevante fag eller kurs som sikrer at studentene har et godt teoretisk fundament som de kan basere sine empiriske analyser på.

En del av dette fundamentet ble til gjennom forkurset og den første uken i Galicia som ga deltakerne av Saltfiskakademiet en god innføring i temaet, forberedte dem på utfordringer i felten, og sørget for at alle var på et visst kunnskapsmessig nivå før feltarbeidet satte i gang. De som ikke var på forkurset hadde allerede lang erfaring fra ulike deler av verdikjeden, men fikk i tillegg en teoretisk innføring under kurset i Galicia. I oppgaven blir dette fundamentet

sett på som en måte å sikre deltakernes kognitive nærhet til temaet og er viktig for at de skal forstå og nyttiggjøre seg av informasjonen de får under feltarbeidet.

Deltakernes feltarbeid på Saltfiskakademiet var hovedsakelig basert på kvalitative metoder, der en viktig del gikk ut på å gjennomføre intervjuer, og de semistrukturerte intervjuene var kanskje den mest brukte intervjutypen. Denne intervjutypen var også en viktig del av min egen metode i prosessen med å produsere datamateriale til denne oppgaven. I tillegg benyttet jeg meg av mer uformelle feltsamtaler. Jeg vil derfor bruke litt tid på å presentere noen teoretiske aspekter ved semistrukturerte intervjuer og feltsamtaler.

2.5.1 Semistrukturerte intervju og feltsamtaler

Semistrukturerte intervju er en av de vanligste formene for kvalitativ metode. Et semistrukturert intervju kan beskrives som en verbal utveksling der forskeren forsøker å *trekke ut* informasjon fra informantene ved å stille spørsmål (Longhurst, 2003: 117). Intervjuformen er fleksibel og har ofte en uformell tone hvor informantene kan snakke fritt og har muligheten til å komme inn på tema han eller hun synes er viktige. Forskeren har ofte forberedt ulike tema i en liste med stikkord, eller en spørreguide med de spørsmålene som ønskes besvart. Dersom en velger å forberede spørsmål på forhånd gjør det at man lettere har kontroll med at man får informasjon om det man ønsker. I et semistrukturert intervju blir ikke spørreguiden nødvendigvis fulgt spørsmål for spørsmål, men fungerer godt som en sjekklister. Den kan også bli brukt som en samtaleåpner eller for å holde samtalen i gang (Ibid: 119).

I denne typen intervjusituasjon er det viktig å være åpen, oppmerksom og lyttende til informantene. For å få informantene til å snakke åpent og fritt om temaet kan det være lurt å holde intervjuet i omgivelser som føles trygge og komfortable for informantene (Longhurst, 2003). Å forsikre informantene om at hans informasjon blir behandlet anonymt dersom det er ønskelig kan også bidra til å gjøre informantene mer komfortable og dermed villig til å dele informasjon som han kanskje ikke ville delt ellers (Ibid).

Hvilke spørsmål som blir stilt og hvilke informanter som blir valgt for å besvare dem er også avgjørende for resultatet. Det er derfor viktig å ha et godt innblikk i emnet og forberede gode spørsmål. Om det er faktaopplysninger, deskriptiv eller emosjonell informasjon man er ute etter vil avhenge av forskningstema, og en må derfor tilpasse spørsmålene etter det

(Longhurst, 2003). For å få i gang samtalen kan det ifølge Longhurst (2003), være lurt å starte intervjuet med å stille et spørsmål en regner med at informanten vil være komfortabel med å svare på - før en eventuelt kommer inn på mer sensitive tema.

Feltsamtalene er som dagligdagse samtaler hvor det ikke er forberedt spørsmål på forhånd, og som i en vanlig samtale forteller forskeren gjerne like mye som hun lytter til hva informantene sier. Forskeren vil likevel kunne få tilgang til relevant informasjon fordi informantene ofte har taus kunnskap knyttet til stedet og til studieemnet (Aase & Fossåskaret, 2007: 30).

I neste kapittel vil jeg gjøre rede for hvorfor jeg valgte nettopp de metodene jeg gjorde, og jeg vil reflektere over rollen min som deltakende observatør.

3. Metodisk tilnærming

3.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg si litt om den kvalitative forskningsmetoden og hvorfor dette var det naturlige metodevalget for meg. Jeg kommer inn på viktigheten av å velge gode informanter for å kunne produsere vitenskapelig gyldige data. Videre i kapittelet reflekterer jeg over rollen min som deltakende observatør, før jeg ser nærmere på selve arbeidsprosessen som ligger bak denne oppgaven. Deretter blir hovedpunktene i intervjuguidene kort presentert, og informantene blir introdusert.

3.2 Valget av kvalitativ metode

Kvalitativ forskning er en dynamisk, pågående sosial prosess (Hay, 2005). Den har som mål å undersøke dypere aspekter ved sosiale fenomener, som deres meningsdimensjon, karakter og innholdsmessige egenskaper (Aase & Fossåskaret, 2007). Jeg skulle undersøke hvordan feltarbeid utført i temporary cluster kan bidra til å gjøre både horisontal og vertikal kunnskapsutveksling og forskningsresultater til en praktisk anvendbar ressurs for deltakerne av Saltfiskakademiet. Da så jeg både på hvordan det psykologiske aspektet kognisjon, sosiale relasjoner mellom deltakerne, og geografisk nærhet til fenomenene som studeres, betyr noe for læring. Den kvalitativt orienterte forskningsmetoden var derfor det mest hensiktsmessige metodevalget for meg.

Kvalitative forskningsmetoder er metoder jeg har brukt mye i løpet av geografistudiet. Jeg har hatt kvalitative metodefag og deltatt på flere feltkurs der jeg har erfart hvordan metode kan påvirke resultatet av en feltundersøkelse. Metoden påvirker dataproduksjonen i felten, men også hvordan dataene blir behandlet og analysert i etterkant. Det skyldes at data alltid skapes gjennom en fortolkende prosess der det kan være rom for misforståelser, forutinntatte holdninger, og ellers andre forhold som kan påvirke dataene underveis i prosessen (Aase & Fossåskaret, 2007). Dette er også grunnen til at jeg snakker om *produksjon* av data, og ikke *innsamling* av data. Samspillet mellom forsker og informant påvirker hvilken informasjon som kommer til overflaten under intervjuene. Hva jeg sitter igjen med av empiriske data etter feltstudiene avhenger derfor av hva jeg, med mitt perspektiv, spurte informantene om. Men svarene kan også bære preg av at det var nettopp jeg, slik jeg ble oppfattet av informantene,

som stilte akkurat disse spørsmålene. Dermed kan man kanskje også se kunnskapen som konstruert gjennom samhandlingen mellom meg som forsker og informantene mine (Aase & Fossåskaret, 2007). Når man driver med kvalitativ forskning er det av den grunn viktig å holde et selvkritisk og refleksivt blikk på egne holdninger til temaet som undersøkes, samt å være bevisst sin *posisjonalitet* i forskningssituasjonen. Min posisjonalitet vil si at mitt perspektiv er preget av at jeg har en rekke egenskaper som betyr noe for hvordan jeg oppfatter verden. Slike egenskaper kan være tilhørighet i samfunnet, kjønn, alder, eller rolle som student og deltakende observatør. Som forsker kan jeg ikke ha samme posisjonalitet som de jeg studerer har, men dersom jeg er bevisst på min posisjonalitet kan jeg forsøke å korrigere forstyrrende maktforhold som oppstår som følge av den (Mullings, 1999).

Utvelgelse av gode informanter er av stor betydning i kvalitative metoder dersom man skal få tilgang til data som har høy validitet (relevans) for problemstillingene (Halvorsen, 1987 i Bakke, 2010). En mulig utfordring relatert til utvelgelse av informanter som jeg så i forkant av kurset var at antall deltakere var begrenset og at jeg dermed var avhengig av at en relativt stor prosentandel av dem ville la seg intervju. Jeg hadde heller ingen garantier for at de ville være åpne og villige til å dele den nødvendige informasjonen med meg. Det eneste som var sikkert var at alle informantene hadde kjennskap til Salfiskakademiet, og at de dermed hadde både kunnskap og erfaring med forskningstemaet, noe jeg mener kan bidra til å styrke datamaterialets validitet. Frykten for å ikke få mange nok informanter viste seg å være ubegrunnet, da samtlige av de jeg spurte, takket ja til å bli intervjuet. I en kvalitativ forskningsprosess må man også vurdere datamaterialets reliabilitet (troverdighet) (Halvorsen, 1987 i Bakke, 2010). Som en skal se i senere kapitler finnes det flere tilfeller hvor informantene bekrefter hverandres svar, noe jeg mener gjør sitt til å styrke dataenes reliabilitet. Flere funn i oppgaven støttes også av teori, og vil dermed medvirke til å styrke dataenes reliabilitet og oppgavens vitenskapelige gyldighet.

Selv om jeg opplevde at informantene svarte åpent og ærlig, og var imøtekommende i intervjusituasjonen, vil min bakgrunn og mine holdninger uansett prege forskningsresultatet. For at de som leser oppgaven skal ha mulighet til å vurdere, og kontrollere om oppgaven har blitt farget av eventuelle fordommer eller forutinntatte holdninger vil jeg forsøke å vise refleksivitet også gjennom det skriftlige arbeidet, og klargjøre posisjonen i forskningsprosessen. Som Mullings (1999) sier kan ens eget perspektiv være en ganske viktig del av det man studerer. Mine forventninger til hva Salfiskakademiet kan tilby og hva det kan

resultere i, vil kunne skille seg fra informantenes forventninger om det samme og kan dermed påvirke produksjonen av data. Som et forsøk på å klargjøre min posisjonaltet i forskningskonteksten vil jeg nå reflektere litt rundt rollen min som deltakende observatør og rundt arbeidsprosessen.

3.3 Deltakende observatør på Saltfiskakademiet

For å forske på Saltfiskakademiets metode og på de som deltok, gjennomførte jeg både forkurset og hovedkurset til Saltfiskakademiet sammen med informantene mine. Jeg fikk dermed en posisjon som deltakende observatør.

Ifølge Aase & Fossåskaret (2007) kan deltakende observasjon gi et annet innblikk i folks liv enn et intervju vil gjøre, uansett hvor *dype* intervjuene er. For å kalle seg deltakende observatør kreves det at man er både deltaker i den sosiale settingen og observatør av seg selv og de andre som deltar i aktiviteten eller fenomenet som studeres (se teorikapittel). En blir da både tilskuer og observatør (Ibid).

For å få tilgang til ønskede sosiale settinger og steder, er *statusen* forskeren inntar eller blir tildelt, av betydning. En status kan beskrives som ”*summen av alle de forventninger om rettigheter og plikter som knytter seg til personer i en spesiell situasjon eller funksjon*” (Aase & Fossåskaret, 2007: 25). En ”*rolle dreier seg om den faktiske adferden en person velger å utøve på grunnlag av sin status*” (Ibid: 27). Forskerens rolle vil definere den relasjonelle karakteren som genereres mellom forsker og informant (Hay, 2005). Hvilken rolle vi ender opp med avhenger av flere faktorer. Alder, utdanning og erfaringsbakgrunn kan bety mye, men også mer elementære faktorer som holdning og påkledning kan signalisere noe om hvordan en er som person eller hvordan en ønsker å fremstå. Å ha god kunnskap om temaet kan også bidra til at man fremstår som seriøs og troverdig i forskningssituasjonen (Ibid).

Som deltakende observatør opplevde jeg at jeg hadde flere statuser som det var knyttet ulike forventninger til. Jeg var student, og det ble forventet at jeg skulle følge undervisningen på lik linje med de andre studentene; jeg skulle gjøre mitt eget feltarbeid som jeg så skulle skrive rapport om, holde presentasjoner og lignende. Samtidig hadde jeg også status som forsker, ettersom jeg var på kurset for å forske på Saltfiskakademiet og på mine medstudenter. I rollen min som forsker opplevdes det som viktig å forsøke å være åpen og imøtekommende for å

avdekke de syn og holdninger informantene hadde til både den norsk-spanske verdikjeden for saltfisk og til metoden til Saltfiskakademiet. Jeg var tross alt avhengig av at informantene var åpne og oppriktige med meg om jeg skulle besvare problemstillingen min på en god måte.

Etter hvert opplevde jeg også å bli tildelt status som venn. Selv om temaet jeg undersøkte ikke var av sensitiv karakter ble jeg likevel bevisst på at denne rollekonflikten kunne føre med seg etiske dilemma. Jeg kunne få informasjon i rollen som venn som det kanskje ikke var ønskelig at jeg skulle benytte i rollen min som forsker. Jeg valgte derfor å bruke relevant informasjon som jeg fikk tilgang til i rollen som venn mest som et grunnlag som jeg kunne bygge videre på i intervjuene, der min rolle som forsker var klarere definert. Fordi ingen av informantene ønsket å være anonyme opplevde jeg at de hadde tillit til at jeg ville behandle informasjonen på en god måte. Gjennom rollen som forsker og rollen som venn følte jeg derfor ansvar for at informantene mine ble fremstilt på en rettferdig og god måte i oppgaven, og jeg ville unngå å misbruke tillitten de hadde gitt meg. Jeg var hele tiden bevisst på, og synes det var nyttig å reflektere over mulige rollekonflikter underveis for å unngå at den ene rollen påvirket den andre på en måte den ikke burde, og for å unngå å misbruke tillitten informantene hadde gitt meg. Refleksjoner rundt de ulike rollene gjorde at jeg ble mer bevisst på hvordan rollene mine påvirket interaksjonen med informantene.

Rollene som venn, student, og forsker ga meg en *insiderposisjon* i gruppen. Om en blir sett som en *insider* eller *outsider* kan ha betydning for hvilken informasjon man får tilgang til fordi informantene ofte er mer villige til å dele informasjon med en de ser som en likemann enn med en utenforstående. Et viktig poeng ved å gjøre feltarbeid er nettopp å blende inn, eller å komme *backstage* for å delta i og forstå de sosiale relasjonene en studerer (Aase & Fossåskaret, 2007: 32-33). Rollen som student innebar å gjennomføre kurset slik som de andre studentene, og gjorde i kombinasjon med rollen som venn at jeg fikk tilgang backstage. I rollen som forsker og deltakende observatør fikk jeg derfor tilgang til mye informasjon som jeg kanskje ikke ville fått uten å ha denne insiderposisjonen.

3.3.1 Refleksjoner rundt arbeidsprosessen

Feltarbeidet mitt kom i gang ganske tidlig i masterstudiet. Allerede i begynnelsen av det andre semesteret hadde jeg gjennomført store deler av undersøkelsene jeg hadde som mål å gjøre. Jeg hadde deltatt på Saltfiskakademiets forkurs i Nordkapp kommune og på hovedkurset i

Santiago de Compostela. Både av forkurs og hovedkurs hadde jeg fått tilgang til verdifull informasjon gjennom uformelle feltsamtaler, gjennom semistrukturerte intervjuer og deltakende observasjon.

At jeg kom i gang med feltarbeid så tidlig i prosessen opplevdes som positivt ved at jeg fikk tid til å følge deltakerne i en lengre periode. Et moment som derimot kunne trekke ned ved å gjøre intervjuer såpass tidlig i prosessen var at jeg fortsatt ikke var helt bestemt på hvilken teoretisk vinkling jeg ønsket å ha, og jeg kunne dermed risikere at datamaterialet fra intervjuene jeg gjorde i starten, ikke ville være relevante for å besvare den endelige problemstillingen. Selv om problemstillingen min endret seg noe underveis, og selv om jeg supplerte med annen teori, viste det seg imidlertid at disse intervjuene fortsatt var av stor verdi. Samtidig ga intervjuer utført i etterkant av Salfiskakademiet muligheten for å oppdatere datamaterialet og få svar på eventuelle nye spørsmål som hadde oppstått underveis i arbeidsprosessen. Disse intervjuene var også nødvendige ettersom jeg ønsket å danne et inntrykk av hvordan deltakerne benyttet kunnskap og erfaringer fra akademiet hjemme i Norge.

Av erfaring fra tidligere feltarbeid og metodekurs var jeg klar over at å gjøre opptak av intervjuene kunne føre til at informantene ble mer tilbakeholdne med informasjon. Samtidig vurderte jeg det slik at det ville være vanskelig å få med seg all den nødvendige informasjonen bare ved å ta notater, og valgte derfor å ta opp intervjuene ved hjelp av diktafon. Jeg opplevde likevel ikke at informantene mine holdt tilbake viktig informasjon. Det kan nok også ha med å gjøre at temaet ikke var særlig sensitivt i seg selv.

Ved å transkribere intervjuene i kort tid etter at de fant sted, mens jeg fortsatt hadde intervjusituasjonen friskt i minnet, kunne jeg notere ned inntrykk fra intervjuet. Det gjorde at jeg også senere i arbeidsprosessen kunne være i stand til å huske stemninger og andre innvirkende forhold som jeg ble oppmerksom på underveis, kun ved å lese transkripsjonen.

Jeg ønsket å følge opp deltakerne av Salfiskakademiet også etter at de var kommet tilbake til Norge. Fordi de holdt til i ulike deler av landet ble det nødvendig med noe reisevirksomhet for å gjennomføre dette. Jeg begynte derfor med en studietur til Tromsø, der jeg intervjuet fire av informantene mine. I forbindelse med et feltkurs ved Universitetet i Bergen som ble avholdt i Honningsvåg fikk jeg snakket mer med noen informanter som befant seg der, og jeg

fikk også snakket med ordføreren i Nordkapp kommune, Kristina Hansen. Andre informanter traff jeg i Bergen, som var hjembyen til noen av dem, og der andre var i forbindelse med jobbærend og lignende.

Jeg har også holdt kontakt med flere informanter gjennom sosiale medier og i andre fora i ettertid. Bruken av sosiale medier har gjort det lettere å holde kontakt, og det var lettere å avtale oppfølgingsintervju på grunn av denne kontakten.

3.3.2 Intervjuguide og presentasjon av informanter

Intervjuguidene mine var bygget rundt noen grunnideer basert på de teoriene jeg har anvendt og på problemstillingene mine. Hovedpunktene i intervjuguidene var derfor de samme, men jeg brukte likevel intervjuguides som var spesielt rettet mot hver enkelt informant, fordi de hadde ulike roller, ulike bakgrunner og ulike forutsetninger for å svare på forskjellige ting. Det førte til at det etter hvert ble en del intervjuguides. Jeg har derfor valgt å nøye meg med å nevne noen av hovedpunktene:

- Klargjøring av informantens bakgrunn og motivasjon for å ta kurset
- Begrunnelse for valg av oppgavetema
- Erfaring med feltarbeid
- Meninger om feltarbeidet på Salfiskakademiet
- Betydningen av de ulike erfaringsbakgrunnene
- Betydningen av sosial nærhet og læring gjennom uformelle fora
- Endring av forståelsen av norsk saltfisknæring og mulighetene i Spania
- Videre utnyttelse av kunnskapen fra Salfiskakademiet

Deltakerne av Salfiskakademiet hadde som sagt ulike bakgrunner, noe som blir sett som en viktig del av grunnlaget for å utveksle kunnskap mellom dem. Jeg vil derfor fortsette med å gi en kort presentasjon av alle informantene der jeg sier litt om bakgrunnene til hver enkelt.

Informanter

Flere av informantene mine er ansatte i fiskeridirektoratet, som er et offentlig forvaltningsorgan som gir råd til Fiskeri- og kystdepartementet om hvordan fiskeri- og

akvakulturnæringen bør forvaltes. De kontrollerer også at lover blir fulgt (Fiskeridirektoratet, 2009).

Ann Rita Hammer er ansatt som rådgiver i fiskeridirektoratet, i seksjon for ressurskontroll i region Finnmark. Det innebærer å saksbehandle kontrollrapporter som inspektørene skriver etter en gjennomført kontroll. I stor grad er det snakk om å behandle brudd på regelverket som inspektørene mener de har avdekket på sine kontroller. Hun vurderer da hvilke reaksjoner disse regelbruddene skal få. Det kan være advarsler, inndragning av verdien av det kontrollørene mener er ulovlig fangst, og de mest alvorlige tilfellene blir politianmeldt. I tillegg driver hun med større omsetningskontroller (Hammer).

Atle Øinas er ansatt i fiskeridirektoratet som rådgiver i kontrollseksjonen i ressursavdelingen. Han jobber med datasikring, produksjonssystemer og produksjonsteknologi. Hans fokus er på informasjonsinnhenting for å øke fiskeridirektoratets kompetanse ved bruk av informasjon fra ulike it-systemer innen ressurskontroll og ved å utvikle nye kontrollmetoder (Fiskeridirektoratet, 2009).

Luis da Silva er ansatt i fiskeridirektoratet som førsteinspektør i seksjon for ressurskontroll i region Finnmark. Hans arbeid dreier seg om utbytte og bedriftsinformasjon (Fiskeridirektoratet, 2009). Han har også jobbet i industrien i flere år (Da Silva).

Ted Åge Solvik er utdannet kokk og servitør og arbeider som kokkelærer på Nordkapp maritime fagskole og videregående skole, i Honningsvåg (Solvik).

Leif Haugom var ansatt som prosjektleder for prosjektet *Senter for sjømatbasert næringsutvikling*, ved Vardø videregående skole. Målet med dette prosjektet var å opparbeide en prosjektportefølje med aktiviteter innen forskning, utvikling og kompetanseheving i samarbeid med forskningsmiljøer i Nord-Norge og sjømatbedrifter i Finnmark (Senter for Sjømatbasert Næringsutvikling, Vardø Videregående Skole, 2009).

Hanne Benjaminsen er den eneste deltakeren på kurset som representerer næringslivet. Hun deltok på vegne av bedriften sin, Cape Fish, som også støttet Saltfiskakademiet økonomisk. Cape Fish leverte også saltfisk som ble brukt i en markedstest i Galicia. Hanne hadde i et års tid før Saltfiskakademiet fant sted vært i Madrid der hun jobbet for bedriften og studerte det

spanske saltfiskmarkedet. Hun hadde jobbet som trainee i bedriften siden oktober i 2009. Hanne er nå student ved Universitetet i Tromsø. Og hun ble i 2011 styremedlem i Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening (FHL). FHL er en medlemsstyrt organisasjon tilknyttet Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) (Benjaminsen).

De tre studentene fra Tromsø, Robin Gabrielsen, Andreas Eriksen og Magnus Myhre, har alle studert fiskerifag ved Universitetet i Tromsø. Der har de alle tatt en bachelorgrad i fiskerifag og holder nå på med en mastergrad i fiskerifag med spesialisering i markedsføring (Eriksen, Gabrielsen & Myhre).

Bachelorgraden i fiskerifag ved Norges fiskerihøgskole, ved Universitetet i Tromsø, er tverrfaglig og inneholder både biologiske, samfunnsvitenskapelige, økonomiske og teknologiske fag. Dette er en studie som skal gi god forståelse av fiskeri- og havbruksnæringen. Masterstudiet i fiskerifag bygger videre på denne graden og kvalifiserer til tittelen fiskerikandidat (Universitetet i Tromsø sine beskrivelser av studiet).

Knut Bjørn Lindkvist er ansatt som professor ved Institutt for geografi, ved Universitetet i Bergen og ved Høgskolen i Finnmark. Han har sin kompetanse innenfor økonomisk geografi, regionalgeografi, internasjonal handel, norsk sjømatindustri, det spanske sjømatmarkedet, og kinesisk fiskeindustri. Hans forskningsfelt er internasjonal sjømathandel og regionale produksjonssystemer. Lindkvist var leder for Saltfiskprosjektet og har vært både pådriver og organisator for Saltfiskakademiet. Under kurset holdt han forelesninger og veiledet studenter. Ellers jobbet han med koordinering, planlegging og utførelse av kurset (Lindkvist).

Torbjørn Trondsen, er ansatt som professor ved Norges Fiskerihøgskole, ved Universitetet i Tromsø. Han var faglig bidragsyter for Saltfiskakademiet og var også ansatt i Saltfiskprosjektet. På Saltfiskakademiet holdt han forelesninger og var veileder for noen av studentene. Hans fagområde er markedsorientert produktutvikling og innovasjon (Trondsen).

Siren Skråmestø Juliussen har vært ansatt i Saltfiskprosjektet og har i forkant av Saltfiskakademiet vært med å planlegge, koordinere og organisere kurset. Under selve kurset var hun med som assistent og foreleser. Hun var også en av dem som var med å planlegge, og organisere kurset underveis (Juliussen).

Heidi Bjønnes Larsen er stipendiat i Salfiskprosjektet ved Institutt for geografi, ved Universitetet i Bergen. Hun var med i Salfiskakademiet som veileder for flere av studentene. Hennes fagfelt er økonomisk geografi (Bjønnes Larsen).

Kurt Gamst er lærer på Vardø videregående skole og har også jobbet som avdelingsleder i Aarsætherkonsernet i 20 år. Han har fagbrev i sjømatproduksjon og var innleid gjennom Sjømatsenteret i Vardø for å lede forkurset i Honningsvåg (Gamst).

Roald Jentoftsen jobber på Vardø videregående skole som lærer i næringsmiddelfag. Han er utdannet i fiskeri og har lærerutdanning fra Høgskolen i Finnmark. Han har også tatt næringsmiddelfag ved Høgskolen i Akershus og ved NTNU i Trondheim. Han var innleid gjennom Sjømatsenteret i Vardø for å lede forkurset i Honningsvåg sammen med Kurt Gamst (Jentoftsen).

Tabell 2 Oversikt over Informanter

Deltakere på Salfiskakademiet	Tilhørende institusjon	Deltok på forkurs (F)/ hovedkurs (H)	Metodisk tilnærming
Ann Rita Hammer	Fiskeridirektoratet	H	Intervju under og etter feltkurs, feltsamtaler
Atle Øinas	Fiskeridirektoratet	H	Intervju under og etter feltkurs, feltsamtaler
Luis da Silva	Fiskeridirektoratet	H	Intervju under feltkurs, feltsamtaler
Robin Gabrielsen	Universitetet i Tromsø	F + H	Intervju under og etter feltkurs, feltsamtaler
Magnus Myhre	Universitetet i Tromsø	F + H	Intervju etter feltkurs, feltsamtaler
Andreas Eriksen	Universitetet i Tromsø	F + H	Intervju etter feltkurs, feltsamtaler
Ted Åge Solvik	Nordkapp maritime fagskole og VGS	F + H	Intervju under og etter feltkurs, feltsamtaler
Leif Haugom	Sjømatsenteret i Vardø	H	Intervju under feltkurs, feltsamtaler
Hanne Benjaminsen	Cape Fish	H	Intervju under feltkurs, feltsamtaler
Emneansvarlige/forelesere			
Knut Bjørn Lindkvist	Universitetet i Bergen/Høgskolen i Finnmark	F + H	Intervju etter feltkurs, feltsamtaler
Siren Skråmestø Juliussen	Universitetet i Bergen	H	Intervju under feltkurs, feltsamtaler
Heidi Bjønnes Larsen	Universitetet i Bergen	H	Intervju etter feltkurs, feltsamtaler
Torbjørn Trondsen	Universitetet i Tromsø	H	Intervju etter feltkurs
Roald Jentoftsen	Vardø VGS/ Salfiskakademiet	F	Intervju under forkurset
Kurt Gamst	Vardø VGS/ Salfiskakademiet	F	Intervju under forkurset

Tabellen viser en oversikt over alle informantene fra Salfiskakademiet. Øverst i tabellen vises alle deltakerne som ble intervjuet, nederst vises forelesere og veiledere. Hvilken institusjon informantene er tilknyttet enten i studie- eller i jobbsammenheng vises i rad nr 2 i tabellen. I den tredje raden er en oversikt over hvem som var med på forkurset og hvem som var med på hovedkurset. I raden helt til høyre kan man se om det ble utført intervjuer under eller etter feltkurset, eller begge deler, og om det ble gjennomført feltsamtaler.

For å sikre at informantene hadde kunnskap om forskningstemaet, ventet jeg til slutten av hovedkurset med å intervju dem. Det var med unntak av Gamst og Jentoftsen som kun var på forkurset, og som jeg derfor intervjuet da. Intervjuene som ble gjort i etterkant av Salfiskakademiet ble stort sett utført i tidsrommet fra mars 2011 til juni 2011, i tillegg hadde jeg også et intervju med Øinas i oktober 2011. For ordens skyld kan jeg nevne at informantene i denne oppgaven kun blir referert til med navn dersom informasjonen stammer fra intervjuer. Det har jeg gjort for å unngå misforståelser, da jeg også har benyttet både rapportene fra Salfiskakademiet, ulike artikler og lignende, skrevet av informantene. Informasjon fra disse arbeidene blir referert både med navn og årstall.

4 Forskningskontekst og utførelse

4.1 Forkurs i Honningsvåg

Saltfiskakademiets forkurs ble avholdt i Honningsvåg, som er Norges nordligste by og administrasjonssenter i Nordkapp kommune (Store norske leksikon, 2009). Byen hadde 3212 innbyggere i 2010 (Nordkapp kommune, 2010) Hovednæringene i Honningsvåg og Nordkapp kommune er turisme, fiske og fiskeindustri (Nordkapp kommune, 2001). Honningsvåg er i tillegg Finnmark fylkes nest største fiskevær etter verdien av ilandført fangst (Store norske leksikon, 2009). Kommunen har ellers flere fiskevær som ble bygget ut etter brenninger av byen under andre verdenskrig (Nordkapp kommune, 2001). Nordkapp maritime fagskole og videregående skole er, og har i mange år vært en viktig opplæringsinstitusjon for fiskerinæring og fiskevær i kommunen og ellers langs kysten i nord (Nordkapp maritime fagskole og videregående skole, 2010). Saltfiskakademiet benyttet noen av lokalene til denne skolen under forkurset.

Man finner også flere produksjonsanlegg for saltfisk i Nordkapp kommune, og vi fikk under forkurset omvisning på to av disse anleggene.

Figur 5 Nordkapp kommunes plassering

Kilde: Store norske leksikon, 2009

(Privat foto, 2010)

Figur 6 Myhre flekker og fileterer en torsk på et anlegg i Honningsvåg

Forkurset i Honningsvåg gikk over tre dager, fra 23.8. til 26.8.2010. Kurset var ledet av Kurt Gamst og Roald Jentoftsen som ga en teoretisk innføring i saltfiskfaget og i norske produksjonskonvensjoner. Denne innføringen innebar blant annet å lære forskjellen mellom ulike saltemetoder, og se sammenhenger mellom fangstmetoder og kvalitet. Et viktig punkt var at skader på fisken forårsaket av fangstredskaper kan vises igjen i det endelige produktet. Riktig og rask bløgging av fisken er i tillegg viktig for å få en fullstendig utblødning og unngå blodrester i fiskekjøttet. Vi lærte også om formelle krav til saltkvalitet og vannkvalitet, krav til temperatur under oppbevaring og lignende. Som en kan se er det mye å ta hensyn til om en skal produsere saltfisk av god kvalitet. Men det ble også

understreket at det ikke alltid er nok å produsere *god* kvalitet, kvaliteten må også være *riktig* for det markedet man produserer for. Jentoftsen, som var foreleser på forkurset til Saltfiskakademiet sier at hans forståelse av kvalitetsbegrepet har endret seg som følge av kontakten han hadde med kundene i bedriften han arbeidet i; ”*vi brukte jo veldig mye det her med god og dårlig [kvalitet]ei stund ikke sant, men etter hvert som en fikk erfaringer og reiste litt ut og jobba med kvalitet i bedrifta så såg vi jo det spesielt i forhold til kundane; det [var] jo viktig å fokusere på at det ikke bare ble snakka om god og dårlig, men at det var riktig kvalitet i det markedet man produserte for*” (Jentoftsen).

Det vi lærte på kurset var både basert på teori, og på erfaringer Gamst og Jentoftsen hadde fra sine mangeårige arbeid i saltfisknæringen. De hadde derfor flere praktiske eksempler å relatere teorien til, og det gjorde at de kunne forberede oss på hva vi kunne forvente oss å se i de forskjellige delene av produksjonen. Kristen Albert Ellingsen fra Høgskolen i Finnmark holdt også en forelesning om markedsrammene for å måle kvaliteten på norsk saltfisk i Spania.

Etter to dager med relativt tettpakket undervisning, fra morgen til kveld, var det tid for å dra på anleggsbesøk og snakke med de som arbeidet i produksjonen. På anleggene fikk vi en gjennomgang av hvordan saltfiskproduksjon går for seg i praksis. Vi fulgte prosessene fra fisken var på mottaket til den var saltmoden og eksportklar. Etter en rask opplæring fikk vi også anledning til å prøve å bruke flekkemaskin eller til å håndflekke fisken (se Figur 5). Besøkene på de to produksjonsanleggene i Nordkapp ga oss anledning til å prøve ut noe av det vi hadde lært under den teoretiske innføringen, samt å vurdere om det vi hadde lært stemte over ens med hvordan de faktisk utførte arbeidet på anleggene.

Den praktiske delen av forkurset innebar også å delta på linefiske eller å fiske etter kongekrabbe. Å dra på fisketur var interessant og vi fikk et inntrykk av fiskernes hverdag, og vi fikk snakke med dem og høre hva de mente og visste om ulike forhold i bransjen.

4.2 Hovedkurs i Santiago de Compostela

Hovedkurset fant sted i Santiago de Compostela, hovedstaden i den autonome regionen Galicia. Galicia er lokalisert nordvest i Spania og grenser både til Atlanterhavet og til Portugal. Regionen består av fire provinser; La Coruña, Lugo, Orense og Pontevedra. Galicia strekker seg over 29 575 km² og hadde 2 764 250 innbyggere i 2006 (Store norske leksikon). Vi bodde på Centro Superior de Hostelería de Galicia, en internatskole like utenfor sentrum av Santiago de Compostela. Her hadde vi tilgang til klasserom der vi hadde undervisning, og der forelesere, produsenter og andre holdt foredrag. Klasserommet brukte vi også til å presentere oppgavetema og funn for hverandre.

Figur 7 Kart over Galicia

Kilde: Salfiskprosjektet, 2010.

Det to uker lange feltkurset i Galicia gikk fra 6.9. til 17.9.2010, og var i likhet med forkurset delt inn i en teoretisk del og en praktisk del. Hele den første uken var hovedsakelig en teoretisk innføring i regionale forskjeller i det spanske markedet, utviklingen av markedet i Galicia til slik det er i dag, norsk saltfisknærings historie, og tradisjoner i det spanske markedet. Vi fikk i tillegg en kortere innføring i markedsføringsteori, og i bruk av kvalitative metoder (Figur 8). Denne uken brukte vi også på å forberede feltstudiene, gjennom diskusjoner i klasserom og sammen med veiledere.

(Privat foto, 2010)

Figur 8 Juliussen holder metodeforelesning

Den første uken innebar også en tur til Vigo, som er en by vest i Galicia. Der fikk vi omvisning på ANFACO, som er en nonprofit bransjeforening som blant annet tester kvalitet på sjømatprodukter, både gjennom objektive tester i laboratorier og gjennom prøvesmaking. Vi var også på omvisning på Bacalao Outon S.L., et produksjonsanlegg i Vigo.

(Privat foto, 2010)

Figur 9 Gabrielsen sjekker kvaliteten på en saltfisk på Bacalao Outon S.L.

Etter å ha observert saltfiskproduksjonen på anlegget til Cape Fish i Honningsvåg, var det en spesiell opplevelse å få smake på denne fisken på en restaurant på Hotel A Quinta da Agua, i Santiago de Compostela. Cape Fish bidro nemlig med rundt 100 kg våt - og tørrsaltet fisk som ble sendt til testing og smaking hos ANFACO. Der ble fisken testet både på laboratorium, og av et smakspanel bestående av femti gjester som var invitert på middag på denne restauranten i Santiago. Saltfisken fra Cape Fish ble der tilberedt på galicisk vis av Juan Carlos Samoza og Frederico Lopez, kokker som begge har to stjerner i Michelin-guiden. De inviterte gjestene var kokker, produsenter, og galiciske konsumenter, og i tillegg var vi fra Saltfiskakademiet med i smakspanelet. Denne testmiddagen var en ypperlig mulighet til å komme i kontakt med aktuelle informanter, og flere av deltakerne benyttet anledningen til å avtale intervjuer til den kommende ukens feltarbeid.

Den andre uken var hovedsakelig satt av til feltarbeid, der deltakerne skulle ut og gjøre intervjuer og hente informasjon for å besvare problemstillingene sine. Deltakerne gikk sammen i grupper, stort sett på to og to, og arbeidet med egne problemstillinger. Flere av gruppene utførte også noen intervjuer sammen med andre grupper.

Under denne uken var både biler og tolker tilgjengelig til enhver tid slik at man kunne gjøre intervjuer med dem man ønsket når det passet for dem. En galicier ved navn Manuel Paris hjalp oss å avtale intervjuer og planlegge dagene i felten.

(Privat foto, 2010)

Figur 10 Da Silva og Øinas intervjuer en produsent i Galicia

Om kveldene samlet vi oss under felles middager, der vi gjerne diskuterte det vi hadde opplevd i felten.

5 Nærhet og læring på Saltfiskakademiet

5.1 Innledning

Hovedfokuset for oppgaven var å undersøke hvordan de ulike aspektene ved feltarbeid og temporary cluster kan bidra til å gjøre forskningsresultater fra Saltfiskakademiet til en praktisk anvendbar ressurs for deltakerne. Fordi temporary cluster krever ulike typer nærhet for at kunnskap skal spres både vertikalt og horisontalt vil jeg i dette kapittelet vurdere hvordan kognitiv, sosial og geografisk nærhet spiller inn på læringseffekten av akademiet. Kognitiv nærhet i relasjonene mellom deltakerne, og gapet mellom deltakernes kognitive kunnskapsbaser og ny kunnskap kan ha stor betydning for hva de lærer av hverandre og for hva de lærer i felten. Det geografiske aspektet betyr at man lærer gjennom interaksjon med omgivelsene, men også at man kan dra nytte av positive kunnskapseksternaliteter som følge av geografisk nærhet. Temporary cluster og feltarbeid sikrer den geografiske nærheten i Saltfiskakademiet. Sosial nærhet påvirker graden av local buzz og betyr dermed mye for om og hvor mye man lærer av hverandre (Boschma, 2005). I begynnelsen av hvert delkapittel gjør jeg rede for teoriens relevans for det temaet som drøftes der.

5.2 Kognitiv nærhet til forskningstema som forutsetning for effektiv læring

At deltakerne av akademiet har kognitiv nærhet til temaet betyr at de kan relatere ny informasjon som de får gjennom feltarbeidet til noe de allerede har kunnskap om. Bakgrunnskunnskapene de har om emnet på forhånd, samt den teoretiske innføringen under kurset, utgjør en kunnskapsbase som de kan bruke til å relatere informasjon fra feltarbeidet til. En solid kunnskapsbase gjør det lettere for deltakerne å ta til seg ny kunnskap, bearbeide den og lagre den. Effektiv læring er derfor avhengig av at avstanden mellom ny informasjon og kunnskap man allerede har, ikke er for stor (Boschma, 2005).

Kognitiv nærhet kan være vanskelig å gjøre rede for fordi våre tankeskjemaer er så komplekse og omfatter enorme mengder kunnskap og erfaringer. Jeg har likevel forsøkt å danne en viss forståelse av hvordan deltakernes kognitive nærhet til temaet kan relateres til deres yrker og studier og dermed gi økt læringseffekt. Jeg har tatt utgangspunkt i denne bakgrunnen fordi deltakerne tok Saltfiskakademiet som en del av studiene sine eller som videreutdanning i forbindelse med arbeidet sitt. Deltakerne stod relativt fritt når de skulle velge

problemstillinger, noe som ga dem mulighet til å velge en problemstilling de kunne relatere til noe de allerede hadde kunnskap om. For å undersøke hvordan den kognitive nærheten til temaet påvirket læringseffekten spurte jeg om de kunne fortelle litt om temaet de hadde valgt og hvorfor de valgte nettopp dette. For å få større innblikk i de ulike problemstillingene benyttet jeg meg også av rapportene deres, som var samlet i en rapportsamling fra Saltfiskakademiet.

Deltakernes valg av oppgavetema var i de fleste tilfellene relatert til deres individuelle kunnskapsbaser. Ted Åge Solvik, kokken og læreren fra Honningsvåg, og Leif Haugdom, representanten fra Sjømatsenteret i Vardø, valgte å skrive om hvilke preferanser kokkene i Galicia har når de velger ut bacalao til sine kjøkken. Haugdom begrunner sitt oppgavevalg slik: *”Æ valgte det fordi æ e jo interessert i mat, glad i mat, og har jobba en del med det i det prosjektet æ e i; med kokker fra kontinentet og norske råvarer. Det e interessant å lære mer om ka dem foretrekke, ja hvilke preferanser dem har for sitt råstoff”*.

Solvik sier: *”æ valgte det temaet fordi æ sjøl driver med mat, e utdanna kokk og servitør”*. Han legger også til at det var for å treffe folk som er litt høyt oppe i bransjen, med stjerner i Guide Michelin. Haugdom sier seg enig; *”ja, det e jo kjendiser i faget på en måte [...]”*.

Solvik og Haugdom undersøkte om saltfiskens opprinnelse har betydning for hva disse kokkene foretrekker. Der kom også spørsmålet inn, om bruk av fosfat påvirker kvaliteten på produktene og dermed har noe å si for hva de foretrekker. Solvik og Haugdom ser disse toppkokkene som rollemodeller og trendsettere på matfronten og ved å intervju dem håpet de å få svar på hva som skal til for å lykkes som råvareleverandør til dette markedet og som fremtidig kokk (Haugdom & Solvik, 2010). Problemstillingen til Solvik og Haugdom var basert på deres yrkeserfaringer. Solvik tror det ville vært vanskelig for en som ikke hadde denne erfaringen å få tak i den samme informasjon som de gjorde med sine bakgrunner (Solvik). Det tyder kanskje på at de hadde kunnskap om matfaget som ga dem bedre forutsetninger for å vite hva som ville være viktig for en kokk å vektlegge i utvelgelsen av råvarer. De har begge jobbet og undervist i matfaget og det er grunn til å tro at de har taus kunnskap knyttet til faget som gir dem et godt grunnlag for å forstå andre kokker på en bedre måte. Både Solvik og Haugdom håper at de kan bruke noe av det de lærte gjennom akademiet i arbeidet sitt. Fordi problemstillingene de valgte kan relateres til yrkene de har, kan det godt

tenkes at det de lærte om de spanske kokkenes preferanser vil ha nytteverdi for dem i jobbsammenheng.

Også deltakerne fra fiskeridirektoratet sier at de valgte oppgavetema med tanke på å bruke det i jobbene sine. Ann Rita Hammer sier *”ja æ hadde egentlig temaet klart før vi kom [...]. Og så var det jo å tilpasse det temaet inn i et prosjekt her. Og temaet går jo ut på å finne ut nåkka om vanninnholdet i norsk saltfisk [...], altså både kor stort e vanntapet, og kossen blir det kompensert?”* Hun sier at problematikken med at fisken taper vekt grunnet vanntap under transport var kjent for dem fra før, men at de ikke visste nok om hvor stort vanntapet var eller hvilke konsekvenser det kunne få i kontrollsammenheng. Hun valgte derfor, sammen med kollega Finn Hov, å undersøke hvor stort vanntapet på fisken faktisk var og om det varierte mellom leverandørene. De så også på hvordan vanntapet ble kompensert.

For å finne svar på disse spørsmålene samarbeidet Hammer og Hov om oppgaven *”Vanninnhold i saltfisk og mening om kvalitet blant galiciske aktører”*. I rapporten deres kommer det frem at bruk av fosfat som prosesshjelpemiddel i produksjonen av saltfisk har stor betydning for vanninnholdet i saltfisken, noe som gjør at det er store forskjeller i vanntap, fra leverandørland til leverandørland. De kommer også frem til at det er svært vanlig at det pakkes med overvekt for å kompensere for vanntapet på fisken (Hammer & Hov, 2010). Når Hammer sier at hun hadde temaet klart på forhånd betyr det at hun hadde mye kunnskap om emnet fra før, og det kan også bety at hun vil få særlig god bruk for akkurat kunnskapen om vanninnholdet i fisken, i arbeidet sitt i fiskeridirektoratet.

Atle Øinas sier *”ja altså vi fikk jo presentert en liste med tema og vi plukka jo på en måte ut av det. Og ut i fra ka som e nærmest med det som en jobber med - så valgte man tema.”*

Luis da Silva jobbet sammen med Øinas om distribusjon av saltfisk og saltfiskprodukter, nettverk og transportmetoder (Da Silva, Øinas), men valgte å ikke skrive rapport og gå opp til eksamen.

I rapporten *”Transportmetoder og metodens betydning for opprettholdelse av kvalitet med tanke på vekttap”*, skrev Øinas om hvordan transporten av saltfisk foregikk fra land til land og om transportmetoden påvirket fiskens kvalitet. Han undersøkte også hvordan en eventuell

kvalitetsforringelse eller for høyt væsketap som følge av transporten ville bli kompensert (Øinas, 2010).

Ved å velge oppgave med tanke på hva som ville ha størst nytteverdi for ham i jobbsammenheng, betyr det på en side at Øinas kan relatere ny kunnskap fra feltarbeidet til noe han allerede kan mye om. På en annen side kan det bety at læringseffekten øker og at denne kunnskapen vil bli mer anvendelig i etterkant av Sjøfiskakademiet.

Som eneste representant fra næringslivet, valgte Hanne Benjaminsen sin oppgave etter hva hun kunne dra nytte av i bedriften sin. Hun hadde jobbet i Madrid som trainee i et år for å undersøke det spanske markedet, og valgte temaet *”fordi det er det bedriften ville finne ut av. Og det er jo på mange måter det æ har gjort hele det her året, så om det var så veldig mye nytt, det var det kanskje ikke, men det var nok litt å på en måte få det ner på arket[...]. Det er sikkert litt lurt”*, sier hun.

Hanne Benjaminsen samarbeidet med Robin Gabrielsen, en av studentene fra UiT, om en oppgave om produktutvikling i forhold til det spanske markedet.

Gabrielsen sier at han valgte å *”gjør et lite casestudie for Cape Fish”*, fordi han samarbeidet med Benjaminsen. *”Og så ska vi se på produktutvikling da, i forhold til markedet [...] - kan norske produsenter kan gjøre for å komme inn i det spanske markedet”*. Gabrielsen sier at studiene hans gjorde det naturlig å også dra inn markedsføring som en del av oppgaven. Oppgaven het *”Verdiskaping i form av videreforedledede produkter”* og de ser der på muligheter for om Cape Fish kan satse på markedsorientert verdiskapning ved å videreforedle produkter hjemme i Norge (Benjaminsen & Gabrielsen, 2010).

Benjaminsen og Gabrielsen samarbeidet om en oppgave der de begge fikk brukt sin kompetanse. Benjaminsens erfaring som trainee og erfaring fra familiebedriften Cape Fish gjorde at hun visste mye både om det spanske markedet og om hvilke utfordringer som møter spesielt norske produsenter av saltfisk i dette markedet. Benjaminsen kunne også språket, noe som i rapporten deres, blir fremhevet som en styrke (Benjaminsen & Gabrielsen, 2010).

Med sin bakgrunn i fiskerifag og markedsføring, hadde Gabrielsen kjennskap til fagtekniske begreper og han hadde kjennskap til markedsføringsteorier. Fra forkurset hadde han også fått

en innføring i norske produksjonskonvensjoner, og han hadde med seg praktiske erfaringer fra feltarbeidet i Honningsvåg. Ettersom Saltfiskakademiet var en del av mastergraden hans var det naturlig og kanskje forventet at han brukte markedsføringsteorier i sitt arbeid.

Også her ser man hvordan deltakernes kognitive kunnskapsbaser var grunnlaget for valg av problemstilling, noe som kan ha bidratt til å øke læringseffekten og nytteverdien av kurset.

De to andre studentene fra Tromsø, Magnus Myhre og Andreas Eriksen, skrev oppgaven ”*Barrierer som møter ferdigprodukter av saltfisk i det galiciske HORECA-markedet*”. Oppgaven er basert på intervjuer med ulike aktører fra hotell-, restaurant- og cateringmarkedet (HORECA) i Galicia. De undersøkte dette markedets preferanser for saltfisk og hvilke barrierer som finnes og som må overkommes om det skal være mulig for norske produsenter å produsere ferdigprodukter for dette markedet (Eriksen & Myhre, 2010).

I likhet med Gabrielsen hadde også Myhre og Eriksen bachelorgrad i fiskerifag, og var påbegynt en master i fiskerifag med spesialisering i markedsføring. Fordi Saltfiskakademiet var en del av mastergradene deres, var også rapportene basert på markedsføringsteorier. De begrunner oppgavevalget sitt med at de studerer markedsføring, og derfor har lyst til å lære seg å forstå dynamikken i et spesifikt marked. Fordi et marked alltid er i utvikling er det viktig å følge med for å kunne levere det produktet som etterspørres, mener Myhre og Eriksen.

Som hos de andre deltakerne var dermed valget til Myhre og Eriksen også basert på tidligere erfaringer og på hva de trodde de kunne ha utbytte av på sikt.

Bjønnes Larsen, som var veileder for flere av deltakerne, opplevde at deltakerne valgte problemstillinger etter hva de selv kunne dra nytte av i arbeidet sitt eller i studiene sine. ”*Ja, fiskeridirektoratet [...], de var jo der som en del av jobben sin [...] så de valgte jo problemstillinger som kunne vær av interesse når de sku heim å skjøtte sitt daglige virke*”. Hun bekrefter også at Benjaminsen valgte oppgave etter hva som var nyttig for hennes bedrift, og at markedsføringsstudentene valgte i forhold til markedsføring.

Hovedkurset var bra nettopp fordi det var rom for så ulike tilnærminger, mener Hammer. ”*Det var veldig rom for å tilnærme seg en problemstilling fra veldig mange kanter, altså både*

det næringsmessige og det kontrollmessige og forvaltningsmessige, og ja det eksportmessige". Hun sier at hun tror at denne takhøyden gjorde kurset mer anvendelig for de som deltok.

Siren Skråmestø Juliussen sier at litt av hensikten med feltkurset var at deltakerne skulle kunne velge temaer som de var interesserte i og som var relatert til deres yrker eller studier. I tillegg mener hun at *"å jobbe med et tema som en har interesse for kan være motiverende og gjør at man jobber på en bedre måte"*. Hun deler også oppfatningen med Hammer om at fleksibiliteten i forhold til valg av oppgavetema gjør at deltakerne kan dra nytte av kunnskapen også i etterkant av kurset.

Lindkvist mener at også læringseffekten vil være større når man har jobbet frem en oppgave basert på egne erfaringer. *"Æ føler jo at når du sjøl har jobba frem en oppgave basert på kunnskaper, så sitt det lettare altså. Det vil æ tro"*.

Hvor mye teoretisk og praktisk kunnskap deltakerne hadde på forhånd varierte, men de hadde muligheten til å basere seg på sitt eget erfaringsgrunnlag når de skulle gjøre feltundersøkelser.

Bjønnes Larsen mener at det var nyttig å knytte den erfaringsbakgrunnen deltakerne hadde, til arbeidet de gjorde i felten. De som ikke hadde like utfyllende teorikunnskaper kunne benytte seg av den erfaringen de hadde fra arbeidslivet i stedet, sier hun. *"Altså, arbeidserfaring e viktig på sin måte og teori e viktig på sin måte. Og det [at de kunne bruke den erfaringen de hadde] var jo en måte å bygga bro over den kløften som var, og når eg tenke meg om nå så syns eg det funka knallbra"* (Bjønnes Larsen).

Trondsen bekrefter at det var utfordrende å bestemme hvilket teorigrunnlag man skulle basere seg på. *"Altså, våre studentar hadde lært litt om markedsføring og markedsføringsteorier, og på geografi så har du litt av konvensjonsteorier og den type ting, og så får du jo folk fra byråkratiet som ikkje har høyere utdanning [...]. Men vi løste jo det på den måten at alle kunne basere seg på det kunnskapsgrunnlaget dem hadde fra før av – på teorisiden – enten det var teoribasert eller om det var erfaringsbasert"*.

Som flere andre tror også Bjønnes Larsen at fleksibiliteten rundt valget av problemstilling var positiv; både fordi det er kjekkere å arbeide med noe som man har lyst å vite mer om og fordi

man faktisk kan bruke det man har lært, sier hun. ”Og det var jo litt artig - eg traff jo Atle nå i Brussel, og han snakket masse om kurset sitt, om det han lærte i Spania, når me var på de spanske bedriftene og... Altså, den førstehåndserfaringen med å vær på bedriftsbesøk var tydeligvis någe som han har tatt med seg då. Og det e litt kjekt, det var veldig kjekt å se”, sier Bjønnes Larsen.

Det ser ut til at den kognitive nærheten til deltakernes forskningstemaer har hatt en positiv effekt på læringsutbyttet av kurset, og anvendeligheten av kunnskapen i ettertid.

Oppsummering

Selv om det overordnede temaet var gitt på forhånd, så var det likevel en fleksibilitet i forbindelse med oppgavetema som ga deltakerne muligheten til å arbeide med problemstillinger de selv var spesielt interesserte i. I følge Skaalvik & Skaalvik (2008) velger man ut og tolker ny informasjon med utgangspunkt i tidligere erfaringer. Dermed skulle det kanskje bety at deltakerne, ved å velge problemstillinger basert på egne erfaringer, lærer mer av kurset enn de ellers ville gjort. Gapet mellom gammel og ny kunnskap blir mindre, og kan bidra til at de lettere vil kunne dra nytte av det de lærte på kurset også når de kommer hjem. Bathelt, et al. (2005) sier at kunnskap som er for ny eller for unik lettere kan bli oversett enn kunnskap man kan relatere til noe som er mer kjent. Det er derfor grunn til å tro at det er lettere for deltakerne å prosessere denne informasjonen ettersom de kan relatere den til erfaringer fra arbeid eller studier.

Ettersom læring er en kumulativ prosess kan det tenkes at Solvik og Haugom, som hadde mye kunnskap om matfaget som de kunne bygge videre på, fikk en større forståelse av de spanske kokkenes preferanser enn de hadde fått uten denne erfaringen.

Deltakerne fra fiskeridirektoratet valgte problemstillinger som var særlig relevante med tanke på hva de kunne få bruk for i arbeidet sitt i fiskeridirektoratet. At fisken kan ha ulikt vanninnhold avhengig av produsent, om transportmetoden kan påvirke vanninnholdet og kvaliteten, og hvordan vanntap kompenseres, er problemstillinger som springer ut fra deres arbeid i fiskeridirektoratet. De sier at de derfor vil kunne utnytte kompetansen fra Saltfiskakademiet i arbeidet sitt i fiskeridirektoratet. Samtidig betyr det at de hadde kunnskaper om dette temaet på forhånd som de kunne utnytte i sine feltarbeid.

Benjaminsen hadde allerede vært i Spania i et år for å undersøke markedene der og se på muligheter for bedriften sin. Hun var derfor den av deltakerne som kanskje kunne mest om disse markedene fra før. Erfaringene hun hadde fra traineestillingen og erfaringen fra Cape Fish, gjorde at hun hadde gode kunnskaper om hvilke utfordringer norske bedrifter stod overfor i andre deler av Spania. Hun hadde dermed en klar idé om hva som ville være nyttig for bedriften hennes å finne ut av i Galicia. Selv om oppdagelsene i det galiciske markedet ikke skilte seg mye fra det hun allerede visste om andre markeder i Spania, fikk hun bekreftet at det var likedan i Galicia. I tillegg synes hun det var nyttig å få bearbeidet informasjonen skriftlig.

Gabrielsen, Myhre og Eriksen har gått fiskerifag, men tok Saltfiskakademiet som en del av mastergradene sine hvor de hadde spesialisering i markedsføring. Derfor var det naturlig for dem å velge oppgaver relatert til markedsføring. De hadde også tatt forkurset i Honningsvåg og hadde både teoretisk og praktisk kunnskap derfra om produksjon, om kvalitet og lignende. Fordi de hadde kunnskap både om fiskerifaget og om markedsføring på forhånd kunne de bygge på denne kunnskapen da de arbeidet med problemstillingene sine på Saltfiskakademiet, noe som sannsynligvis gjorde at de fikk et større læringsutbytte av kurset enn de ville hatt uten disse forhåndskunnskapene.

Felles for deltakerne var det at de tok utgangspunkt i egne forkunnskaper da de skulle velge problemstillinger. Å delvis basere studiet på det erfaringsgrunnlaget som fantes var også en måte å korrigere for manglende teoretiske forkunnskaper. Det at man kunne velge oppgavetema relativt fritt blir trukket frem av flere som positivt og som en måte å gjøre kurset mer anvendelig enn det ellers ville ha vært.

5.3 En kognitiv base for kunnskapsutveksling

Det er den norsk-spanske verdikjeden som er utgangspunktet for Saltfiskprosjektets forskning og for Saltfiskakademiet. Fordi deltakerne representerer, eller har kunnskap om ulike deler av denne verdikjeden blir de horisontale koblingene mellom deltakerne spesielt interessante, og de er en av grunnene til at det er interessant å se Saltfiskakademiet som temporary cluster.

I teorien er det slik at den kognitive avstanden mellom deltakerne ikke må være for stor dersom kunnskap skal kunne overføres effektivt mellom dem (Boschma, 2005). Et felles forståelsesgrunnlag er derfor en forutsetning for at de skal ha kapasitet til å lære av hverandre. Jeg mener derfor at Saltfiskakademiets teoretiske innføring, i kombinasjon med deltakernes særegne erfaringer knyttet til verdikjeden, kan ha vært bestemmende for kapasiteten de hadde til å lære av hverandre.

For å undersøke betydningen av den kognitive nærheten mellom deltakerne, spurte jeg informantene hva de synes om sammensetningen av kursdeltakere og om de følte de ulike bakgrunnene påvirket læringsutbyttet av kurset.

Bjønnens Larsen synes det var spennende at deltakerne hadde et felles forståelsesgrunnlag, men samtidig så ulike bakgrunner. *”Altså du har felles interesse for fisk og saltfisk på ein eller annen måte - så du har interessen felles. Men du får veldig mange innfallsvinkler til problemstillingen som du jo ikkje bare får av empirien - eller av å bare vær i felt, eller som du bare får ifra læreren din, men som du får faktisk fra dine medstudenter. Det e jo masse påfyll som du ikkje hadde fått [ellers]”*.

Juliussen mener de forskjellige bakgrunnene utgjør en fordel fordi man kan lære av hverandre og fordi de ulike erfaringene kan tilføre noe nytt. *”Når du har kun studentar så vil du sjå ting kun fra studentar og ei aldersgruppe sitt synspunkt[...]. Siden vi nettopp prøver å gjøre nåkke så stort som å se på heile [verdi]kjeden på ein gang, som då inkluderer alt ifra [...] fiskare, kokker, produsenter, distributører[...], så e det greit å ha litt forskjellige av de med og”*, sier hun.

Dette synet deles av Gabrielsen, som ser de ulike bakgrunnene som en positiv side av Saltfiskakademiet; *”hvis du ikke får en brei nok basis, så har du jo litt lett for å gå rundt og rundt på en måte; du blir litt innadvent da kan du si - ja i forhold til ting du driv med og forsker på. Æ trur at hvis du får impulser og du får diskusjoner på tvers av fag [...] så tror æ jo bare det e positivt”*. Han mener, i likhet med Juliussen, at perspektivet på oppgavene og hvordan man hadde jobbet teoretisk ville ha blitt litt for likt dersom det bare hadde vært studenter med på kurset. *”Men siden vi har folk ifra næringen så, det e jo bare ei da - det skulle kanskje vært flere med derfra. [Og det var folk med] fra direktoratet... Det som kanskje*

studentar ville ha prata om under middagen ville kanskje være de samme tingan, mens når du får inn folk i fra fiskeridirektoratet, folk i fra næringa [så snakker man om andre ting]”.

Eriksen mener det gjerne kunne vært flere studenter med på kurset fordi han tror flere kunne dratt nytte av det, men oppfatter likevel at det var positivt at det var mennesker med ulike erfaringsbakgrunner som var med. ”*For det første så - når vi diskuterte oppgavene så så vi jo de andres synspunkt – selv om det ikke var alle som sa så mye bestandig. Men vi diskuterte jo idean etterpå mellom hverandre, sånn selv om man ikke snakka høyt om det i de store diskusjonene. Og så e det jo morsomt å få andres perspektiver og tanker rundt det*”. Eriksen mener i likhet med flere at det lett kunne blitt mye de samme vinklingene på oppgavene dersom deltakerne hadde hatt likere bakgrunner.

Trondsen ser også sammensetningen av deltakere som positiv ”... *og i og med at det var folk med forskjellig erfaringsbakgrunn, så får du ein heilt annen dialog i gruppa. Og så trur æ det faktisk skjer en erfaringsutveksling mellom aktøran*”, sier han.

Dialogen som oppstår i en slik gruppe vil, ifølge Skaalvik & Skaalvik (2008) kunne føre til oppklaringer, forhindre misforståelser, og den kan føre til at det oppstår nye ideer.

Dette synspunktet deles av Bjønnes Larsen som synes at ”*den gjensidige læringen [...] mellom studentane på kurset [...] e en synergieffekt som du ikkje hadde fått om du hadde hatt bare like mennesker på kurset. Hvis alle hadde vært fra direktoratet for eksempel så hadde du ikkje fått den blandingen av problemstillinger og kunnskap. Eg syns det e en rik ting at du får så mange mennesker samla knytta til ein problemstilling*”.

Hvor mye man lærer av et feltarbeid er også et spørsmål om ens evne til å analysere informasjonen man får, mener Trondsen; ”*vi var jo på bedriften og vi var og intervjuet folk og det var jo mye de samme meldingene som kom fram. Så [hva man lærer] e jo et spørsmål om vår evne til å analysere den informasjonen. Og der kommer det, som du sier, de kommer inn med forskjellige bakgrunner, så da får du kanskje forskjellige vinklinger i forhold til ka teoretiske tanker du har i hodet*”. Han mener at ”*for å gjøre et godt akademisk arbeid så må du ha en brei teoretisk fantasi for å tenke mulige forklaringer på et fenomen du observerer. Så med flere hoder tenker man alltid bedre enn ett hode. I hvert fall mer mangfoldig*”.

Tar man utgangspunkt i at taus kunnskap læres best gjennom praktisk problemløsning der man deler en sosial kontekst, kan informantenes svar tyde på at Saltfiskakademiet var en god arena for å utveksle både taus og eksplisitt kunnskap gjennom de horisontale koblingene (Gertler, 2003). Hvordan man kan utnytte kunnskapen i de horisontale koblingene kan man se i eksempelet Myhre gir på hvordan de ulike bakgrunnene kunne være nyttige i arbeidet i felten. ”*Det var jo [de ulike bakgrunnene] som og gjorde det ganske artig da. Og [...] når vi var på de her besøken så fikk du jo spørsmål fra alle bakgrunner og alle vinkler - så da fikk du dekke det meste. Det satt jo i gang flere andre som spurte om noe igjen som bygget på de andre sine spørsmål*”. Her ser man at det var mulig for deltakerne å også bygge på hverandres kunnskaper for å skaffe til veie den informasjonen de behøvde for å besvare problemstillingene sine.

Gabrielsen synes i likhet med Myhre at det var nyttig å samarbeide om intervjuene fordi de kunne bygge på spørsmålene til de andre gruppene. Han kommer med et eksempel på hvilken betydning det hadde for ham i feltarbeidet sitt. ”*Ja det var jo en fordel å være flere fordi at, selv om vi kanskje ikke hadde de samme spørsmålan så var dem kanskje ganske lik eller dem var no hvert fall innenfor det tema då, kan du si. Sånn at du plukka kanskje opp enda mer. Så selv om du hadde spurt ditt spørsmål og skrevet ned ka den du intervjuua svarte, så spurte kanskje den andre gruppa - vi dro jo i lag med han Ted og han Leif et par ganger, og de stilte jo og spørsmål, og selv om de hadde ei helt anna problemstilling så klarte vi jo å... ja altså fleire gangar så var det jo liksom; jaja, men det var jo ikkje så dumt, kanskje vi og får bruk for det*”.

Gabrielsen uttrykker her at grunnen til at de kunne bygge på hverandres kunnskap var at de jobbet med temaer som var ganske like. Selv om problemstillingene var forskjellige hadde de tatt utgangspunkt i en felles kunnskapsbase når de utviklet problemstillinger. Dermed kan man kanskje si at den kognitive nærheten mellom deltakerne bidro til at de hadde kapasitet til å dra nytte av hverandres erfaringer også i felten.

Hammer er delvis enig med Myhre og Gabrielsen. Hun gjorde et intervju sammen med en av deltakerne som var økonomilærer og sier at ”*han stilte jo andre spørsmål, ikke sant[...]. Han var jo opptatt av dekningsgrad og sånn type økonomi som økonomer e opptatt av. Altså kor ligg den i forhold til norske bedrifter og så videre, så det var veldig nyttig*”. Samtidig mener hun at man i en sånn intervjusituasjon er veldig opptatt av å få stilt sine egne spørsmål, slik at

kapasiteten til å få med seg det som de andre spør om er noe begrenset. *”I den klynga, der både æ og du tilhørte, så var det jo ganske mange i forhold til [at] alle skulle stille sine spørsmål, så [da] var det jo kritisk med å få stilt spørsmålan dine”*, sier Hammer.

Bjønnes Larsen mener i likhet med Hammer at det ikke er helt uproblematisk å gjøre intervjuer i større grupper, men at man likevel kan lære mye av det. *”Altså, du lære møye av kverandre og det e mange problemstillinger som e viktige for å forstå industrien og for å forstå den overordna problemstillingen som du ikkje hadde tenkt på med bare deg sjøl”*, sier hun.

Det blir gitt flere eksempler på hvordan de horisontale koblingene kan bidra til å øke læringsutbyttet av Saltfiskakademiet gjennom arbeid i felten, men det kan også finnes begrensninger i den praktiske utførelsen av et slikt feltarbeid som vil kunne hindre horisontal kunnskapsutveksling, for eksempel ved at man ofte har begrenset med tid til disposisjon.

Øinas sier at han har vært med de andre deltakerne fra fiskeridirektoratet ut på kontroll så mange ganger før og hørt de samme spørsmålene stilt - bare til andre aktører, at han er usikker på om han lærte så mye nytt av å arbeide sammen med dem. Samtidig sier han at han synes det kan være vanskelig å være helt klar over hva man har lært hvor. *”Det e ikke bestandig man e like bevisst på hva man har lært. Du har det fra en plass, men ting fell på plass uten at du merke det sjøl, ikke sant”*. Det Øinas sier her mener jeg er et godt eksempel på hvordan taus kunnskap kan oppleves, fordi den tause kunnskapen befinner seg i bakgrunnen av vår bevissthet og kan være vanskelig å sette ord på (Gertler, 2003). Kanskje er dette et tegn på at man også har hatt en utveksling av taus kunnskap i løpet av kurset.

Det kan se ut som om det er stor enighet om at de ulike bakgrunnene gjorde at man fikk flere innfallsvinkler og et bredere perspektiv på den norsk-spanske verdikjeden for saltfisk, enn man ellers ville ha fått. Kognitiv nærhet mellom deltakerne gjorde at man kunne utnytte hverandres kunnskap blant annet ved å samarbeide i felten.

Oppsummering

Den horisontale dimensjonen av temporary cluster – hvor deltakerne har forskjellige bakgrunner, virker som et nyttig og lærerikt aspekt ved Saltfiskakademiet. Deltakerne sier at

de opplevde at de ulike bakgrunnene tilførte noe ekstra, og ser ut til å ha økt læringseffekten av kurset. Trondsen poengterer hvor viktig det er at man har et bredt perspektiv om man skal forstå et marked. Han mener at de ulike bakgrunnene gjør at man klarer å tenke mer helhetlig og at man får en annen dialog i gruppen med utveksling av kunnskap mellom deltakerne. Dette synet støttes av Skaalvik & Skaalvik (2008) som sier at man gjennom dialog med andre i læringsmiljøet kan komme frem til forståelser og få ideer som ingen i gruppen ville fått om de arbeidet alene. I tillegg mener Bjønnes Larsen at deltakernes ulike bakgrunner førte til en større dynamikk i gruppen, som ga en synergieffekt hvor deltakerne lærte av hverandre. Det blir bekreftet av Myhre og Gabrielsen som mente at det var nyttig å samarbeide i felten med deltakere som hadde andre bakgrunner enn seg selv fordi de stilte andre spørsmål enn de selv ville gjort, noe som viste seg å være av stor nytteverdi for dem. Både Boschma (2005) og Skaalvik & Skaalvik (2008), ser kunnskapsdannelse som en kumulativ prosess hvor ny kunnskap bygges på kunnskap man allerede har. Derfor mener jeg denne metoden der deltakerne i tillegg til å lære av sine egne erfaringer i felten, også får muligheten til å bygge på hverandres kunnskap, vil ha en positiv effekt på det totale læringsutbyttet av kurset. Spesielt effektiv virker metoden dersom deltakernes kognitive avstand ikke er for stor, slik at de har kapasiteten som behøves for å utnytte hverandres kunnskap på en god måte. At deltakerne har den kapasiteten som trengs mener jeg blir demonstrert i eksemplene som Myhre og Gabrielsen gir på hvordan de dro nytte av hverandres kunnskaper i feltundersøkelsene.

De horisontale koblingene kan dermed ha bidratt til at man fikk et mer helhetlig syn på den norsk-spanske verdikjeden og spanske markeder enn man ellers ville fått. I neste del kan man se hvordan læring gjennom de horisontale koblingene også blir påvirket av sosial nærhet.

5.4 Læring gjennom sosial interaksjon

At deltakerne har interesse for temaet de holder på med gjør dem engasjerte. Derfor er det lett å komme inn på og diskutere faget også utenom den faglige arenaen. Det er denne kommunikasjonen som refereres til som local buzz (Boschma, 2005). Mange samtaler under felles middager og lignende dreide seg nettopp om hva man hadde funnet ut i løpet av dagen, eller konklusjoner man hadde kommet til etter å ha vært i felten i noen dager og bearbeidet informasjonen. I teorien er det slik at stor sosial nærhet øker hyppigheten av local buzz. Det betyr i praksis at folk kommuniserer på en åpnere og ærligere måte jo nærmere de kommer hverandre sosialt. Stor grad av sosial nærhet gjør det også lettere å formidle den tause

kunnskapen. Kombinasjonen av stor kognitiv nærhet og stor sosial nærhet kan derfor bety at deltakerne hadde gode forutsetninger for å kommunisere ny informasjon fra feltarbeidet sitt til hverandre, slik at de kunne dra nytte av hverandres undersøkelser.

Fordi sosial nærhet er en forutsetning for local buzz i uformelle fora spurte jeg informantene om de opplevde at uformelle fora også hadde betydning for læringsutbyttet, og eventuelt hvordan.

Hammer synes de uformelle fora hadde stor innvirkning på sitt eget læringsutbytte. *”Nei, æ syns det betyr faktisk ganske mye, du blir kjent ikke sant, og ikke minst at etter ei stund, altså når du e i lag i 14 dager, da blir faktisk terskelen mye lavere i forhold til å stille en del spørsmål man kanskje ikke, hvert fall til oss i offentlig forvaltning, som man kanskje ikke hadde turt før. Eller kanskje komme med noen synspunkter på offentlig forvaltning som man kanskje ikke hadde gjort før de to glass vin, førr å si det sånn. Og det e jo bare ok det altså, og æ syns jo at de uformelle fora der e likeså viktig som kanskje den formelle arena”*.

Bjønnes Larsen tror at når folk blir kjent med hverandre så blir man tryggere på hverandre og man får bedre diskusjoner. *”Folk blir ikkje redd for å stilla det de tror e dumme spørsmål, og snakke med kverandre på en litt an måte. Og snakke du med de i en litt mer uformell setting så tenke du jaja... de var jo ikkje så skumle aligavel. Så sånn sett så trur eg det e bra”*, sier hun.

Eriksen gir et eksempel på at det ble lettere å kommunisere etter hvert som man ble bedre kjent. *”Det som var greit var at vi møtte jo mange av dem i Honningsvåg og, vi møtte jo dæ og han Trond og Torbjørn og han Ted og... så når vi hadde møtt dem før og, så var det enda lettere å snakke”*.

Gjennom uformelle fora opplevde Eriksen og Myhre at deltakerne delte fra egne erfaringer, noe som kunne oppklare misforståelser eller bidra til å bedre forståelsen av uklare situasjoner. *”[...] hvis du ikke skjønnte noe så forklarte jo dem”*, sier Myhre.

Gabrielsen sier at når han snakket med Myhre eller Eriksen så kunne de diskutere *”alt mulig”* fordi de kjente hverandre godt fra før, men at det også ble diskutert mye fag, særlig i diskusjoner med de andre deltakerne. Han mener derfor at han lærte mye gjennom de

uformelle fora. ”Ja, altså det ble jo repetert mye, [...]og det e kanskje lettere å spørre kanskje litt dumme spørsmål og... hvert fall sitte og lytte litte granne, visst noen som kanskje har fått med seg ting kanskje bedre enn dæ liksom... ja så...”

Det Gabrielsen sier om at han gjerne snakket om *alt mulig* med de to andre studentene fra Tromsø, kan bety at den sosiale nærheten i relasjonene mellom studentene var såpass stor at den kan ha vært til hinder for local buzz i de uformelle foraene. De fagrelaterte diskusjonene hadde Gabrielsen helst med de andre deltakerne, som han ikke hadde fullt så nære sosiale relasjoner med. At han hadde faglige diskusjoner med de andre deltakerne tyder dermed på at den sosiale nærhet i de horisontale koblingene likevel var stor nok til at kunnskap ble utvekslet mellom de ulike aktørgruppene.

Hammer synes det sosiale fungerte veldig godt og gjorde det lettere å utveksle erfaringer. ”Det at man på en måte bare hiver seg tell og føle at man trives i lag gjør jo på en måte det at man klare å utveksle en del erfaringar og kompetanse enklere enn hvis [...] man hadde gådd hver for sæ. Hvis vi i fiskeridirektoratet bare hadde vært i lag, vi var jo tross alt fire stykker ikke sant og vi hadde jo klart oss veldig bra på egenhånd, uten å på en måte ha noen slags interaksjon med andre ikke sant, det hadde jo gått kjempebra, sant så...”

Det Hammer beskriver her er hvor viktig den gode gruppedynamikken var for læringseffekten. Dersom hver aktørgruppe hadde holdt seg mer for seg selv kunne det ha hindret utveksling av erfaringer og kompetanse på tvers av aktørgruppene. Jeg mener dette viser hvor viktig det er at den sosiale nærheten ikke er for stor, men stor nok til at fagspesifikk kunnskap blir utvekslet horisontalt mellom deltakerne, også i de uformelle foraene.

I likhet med de fleste andre deltakerne, mener også Solvik at man lærte mye av samtaler man hadde med hverandre i uformelle sammenhenger, og at mange fornuftige samtaler ble tatt over middagsbordet. ”Det var en veldig fin gjeng. Det var en veldig forskjellig gjeng. Det var alt i fra, ja æ e jo kokk, det var alt i fra akademia til folk i fra fiskeridirektoratet og studentar. Det var masse forskjellige folk som var der så, og alle hadde litt forskjellige [bakgrunner] så sånn sett så - man lærte mye av de samtalene, det trur æ vi gjorde”. Han legger til slutt til at ”ja, når du e lærer og sånn så e sånne fora for å prate om ting som en har vært gjennom før, så lærer man av sånne ting, det gjør man jo”.

Øinas mener også at uformelle fora har mye å si for hva man lærer. ”... *det e jo [i] uformelle fora [...] der mye av det man på en måte... ting som ikke ellers ville blitt sagt kommer frem. Så det må vi nødd å ha*”.

Trondsen sier seg enig. ”*Den mest effektive kunnskapsutvekslingen skjer i uformelle fora. Men det e jo gjennom samtalen knyttet til erfaringer og gjerne gjennom teori at det skjer en fordypning i hodet*”. Man kan med andre ord si at det kreves en felles kognitiv kunnskapsbase for å dra nytte av de faglige diskusjonene i disse foraene.

Oppsummering

Eriksen opplevde det som lettere å snakke med folk på hovedkurset fordi han hadde møtt en del av deltakerne på forkurset i Honningsvåg noen uker tidligere. Det var flere som mente at det ble enklere å kommunisere etter hvert som man ble bedre kjent med hverandre. Noe av det viktigste med temporary cluster er de uformelle fora, fordi de sees som den viktigste arenaen for å utveksle kunnskap (Bathelt, et al., 2005). Som det ser ut av datamaterialet kan grunnen til det være at local buzz sørger for at det som undersøkes eller diskuteres i de formelle fora også blir tema i de uformelle fora fordi det er denne kunnskapen som er felles for de som deltar, og det er det som er fokus for kurset. Solvik nevner blant annet at mange interessante samtaler om forskningstemaet ble tatt over middagsbordet. Videre kan Hammer fortelle at hun opplevde at det var flere som kom med spørsmål til, eller synspunkter på dem som jobbet i offentlig forvaltning. Hun mener at dette er synspunkter som hun ikke tror ville kommet frem om man ikke hadde blitt så godt kjent. Dermed kan man kanskje si at kombinasjonen av å være samlet over tid og å ha en felles kunnskapsbase gjorde at man fikk mer interessante diskusjoner rundt det overordnede temaet enn man ellers ville gjort. Som Bjønnes Larsen sier er det mange problemstillinger som er viktige om man skal forstå industrien og det overordnede temaet som en ikke hadde tenkt på med bare seg selv. Maskell & Malmberg (1999 i Boschma, 2005) sier at sosiale relasjoner som er tillitsbaserte ofte vil innebære utveksling av taus kunnskap. Dermed kan man kanskje si at deltakernes sosiale nærhet økte kapasiteten de hadde til å lære av hverandre, slik at sosial nærhet blir en forutsetning for effektiv gjensidig læring, sannsynligvis både av eksplisitt og taus kunnskap.

5.5 Læringseffekter av feltarbeid og geografisk nærhet

Feltarbeid er en effektiv metode som raskt gir en dybdeforståelse av det man undersøker (Fuller, et al., 2006). Derfor mener jeg det er sannsynlig at feltarbeid kan øke den kognitive nærheten til temaet og dermed også den kapasiteten deltakerne har til å lære et tema og til å lære av hverandre. Å arbeide sammen i felt gjør at man kan dra nytte av hverandres kunnskap og få en enda større forståelse for det som studeres i felten. Samtidig er den geografiske nærheten til det som studeres en forutsetning for feltarbeid. Det betyr at man kommer nærmere det som studeres, og jo flere aktører man kommer i kontakt med under feltarbeidet jo større vil den potensielle gevinsten av kunnskapseksternalitetene være (Maskell, 2001 i Boschma, 2005). Kanskje kan man derfor si at kunnskapen også spres vertikalt mellom deltakerne og informantene deres.

Saltfiskakademiets forkurs og hovedkurs var begge delt opp i en teoretisk klasseromsdel og en praktisk feltdel. Jeg spurte deltakerne hvordan de hadde oppfattet både de teoretiske og de praktiske delene av kurset.

De tre studentene fra Tromsø hadde gjennom utdanningen sin kunnskap om teori knyttet til fiskerifaget og markedsføring. De synes derfor det ble noe repetisjon i den teoretiske delen av forkurset, men likevel synes de undervisningen ble interessant fordi foreleserne, Gamst og Jentoftsen, var praktikere som hadde arbeidet i bransjen i mange år, og baserte mye av undervisningen på praktiske eksempler (feltsamtaler). De trekker også frem den praktiske delen av forkurset som særlig interessant. Gabrielsen sier blant annet at *"det var veldig artig å være med på fiskebåt, flekking, å snakke med de ute på båten, og høre hvordan de selv ser på saken. En lærer ikke å sløye eller bløgge en fisk ved å lese om det i bøkene"*, sier han. Han beskriver her hvordan han fikk nærhet til kunnskapen ved å se og gjøre egne praktiske erfaringer, og han fikk også vurdert teori imot praksis.

Gabrielsen konkluderer med at det var et godt forkurs. *"Det var relevant. Vi lærte mye. [...] en av grunnan te at det ble interessant var at vi fikk fære til de to bedriftene vi fikk. Og vi var kanskje heldig, æ vett ikkje, med at det var så store kontraster. Sånn at det vi hadde lært av teori ble veldig godt synlig da på de to forskjellige plassan. Så e det bestandig kjekt å få dra litt på fisketur og ja... det e gøy, det gjør det mer artig sånne ting"*.

På hovedkurset var vi også på omvisning på ulike produksjonsanlegg, men her gikk mer av den praktiske delen ut på at man skulle gjøre selvstendige feltarbeid for å besvare egne problemstillinger.

At hovedkurset ble avholdt i Galicia gjorde at man kom nær de spanske markedene, kunne smake bacalao produsert på spansk vis, se produksjonen på spanske fabrikker, observere ulike standarder og høre hvilke forventninger produsentene der hadde til fisken de importerte. Å være geografisk nær intervjuobjektene og deres verden ga mulighet for å komme i dybden på temaet blant annet fordi vi kunne spørre dem om ting vi så i felten. Vi kunne se og ta på fisken og spørre hva er det med akkurat denne fisken som gjør den god eller dårlig? Solvik og Haughom fikk på sine restaurantbesøk snakke med kokker, smake på maten og se hvordan den ble laget, og markedsføringsstudentene fikk se hvilke ferdigprodukter som fantes på supermarkedene. Vi kunne med andre ord dra nytte av informasjon som vi fikk av å observere, delta i, eller bare ved å være geografisk nær forskningsfeltet.

Både Myhre og Eriksen mener feltarbeid var en lærerik metode. *”Det [var]mye artigere enn å sitte og lese en artikkel og bare sitte og skrive om det du finn der. I forhold til å reise ned og faktisk intervju og gjør det sjøl - vi har aldri gjort det før”* (Myhre). Eriksen legger til at *”å dra ut og se og kik på supermarkedene og se ka dem har – det e interessant”*.

Gabrielsen synes også feltmetoden var lærerik. Han sier at *”det e litt vanskelig å lese [seg til slik kunnskap] i boka. Det å treffe dem personlig - det blir jo to forskjellige ting liksom”. [...]* så føle æ jo at selv om det bare va 10 studiepoeng så fikk æ et helt anna innblikk enn ka æ kunne fådd på en måte i tradisjonell undervisning”.

Benjaminsen er enig i at feltarbeid skiller seg fra tradisjonell klasseromsundervisning. *”For det første så e det en helt anna måte å lære på, for det andre så gjør du opp dine egne meninger istedenfor å sitte og høre på at en foreleser har gjort opp sine meninger”*.

Benjaminsen var student før hun begynte å jobbe som trainee, og sier at hun etter å ha vært ute og gjort egne erfaringer ser annerledes på sammenhenger mellom empiri og teoretisk kunnskap: *”når æ kommer tilbake i klasserommet så har æ nok en ganske annerledes bakgrunn, og vil nok være litt mer kritisk til teorier og..., det e ikke alltid empiri og teori går helt hand i hand, det har æ merka veldig godt her nede”*.

Hammer beskriver hvorfor hun opplevde feltarbeidet som en nyttig måte å gjøre undersøkelser på. ”Altså, det handler litt om at man må kanskje ut å løfte blikket litte granne av og tell, at man kanskje har en tendens til å bli sittandes veldig i sine egne miljøar og snakke med de folkan du snakke med bestandig ellers, og da får du stort sett de svaran du forvente å få. Du lagre holdninger på kossen verden e, og så viser det seg [at] den kanskje ikke [e] helt sånn som du trudde at den var. Så sånn sett så e det greit å komme ut både med næringa og med andre aktører, sånn som studentar som kanskje stille andre spørsmål enn du bruke å få. [Det] gjør at man må kanskje tenke seg litt om, og [det] gjør at man får kanskje et litt anna syn - du får sedd ting fra ei litt anna vinkel. At man gjør det av og tell det trur æ e veldig lurt”.

Hun mener feltundersøkelsene også gjorde at man ble mer engasjert og interessert i å snakke om temaet utenom klasserommet. ”Det at du gjorde deg egne erfaringer gjør at det blei faktisk artigere å diskutere det”. Hun sier at hun flere ganger fikk svar på spørsmål som hun visste noen av de andre gruppene undersøkte og at det derfor ble mer interessant å diskutere emnet mellom hverandre. ”Så når du kunne si for eksempel [...]at du følte sånn og sånn så kunne æ si at jo det kan æ bekrefte, for sånn var det på våres intervju og... Han svarte også sånn og sånn...”, sier Hammer.

Noe av det som var positivt ved feltarbeidet mener Hammer var ” [...] å oppleve de here bedriften og se på produktan, kossen det ser ut på bedriften og ikke minst å høre ka dem sier. Når du spør spørsmålan dine så får du et inntrykk av om dem e redd førr å svare. Men alle virka som dem synes det her var helt kurant og greit og... Ja, ja altså [kanskje bortsett fra]det som gikk på fosfat. Men ikke på det som gikk på vanninnhold følte æ at det var nåkka som..., det var helt kurant å svare på virka det som. For at dem irriterte seg vel litt førr at det var såpass vanntap på den norske fisken, det var jo det som var flott med den fosfatholdige fisken - den tapte sæ jo overhodet ikke...” sier hun.

Selv om Benjaminsen opplevde feltarbeid som en god metode for studenter, er hun usikker på om denne typen feltarbeid egner seg like godt for aktører fra næringslivet. ”Den kunnskapen man tilegner seg i et sånt feltarbeid e så mye mer verdt enn det du sitter og hører på fra en foreleser. Men samtidig så e det jo, for næringslivet, selvfølgelig veldig bra å kunne være ute å på en måte gjør et feltarbeid, men om det e en så bra måte å gjøre det på – i en sånn her setting at man har forelesninger og sånt det trur æ ikke. Æ trur det e veldig få næringsaktører

som tenke seg å sitte i et klasserom i mange timer om dagen og høre på teorier og høre på... ja, det e ikke interessant, da måtte det være rene tall, lønnsomhet og kalkulasjoner og såne ting”.

Solvik opplevde på sin side at feltmetoden var vanskelig på grunn av språkbarrierer; *”det e jo litt vanskelig på grunn av språket egentlig. Det e jo det først og fremst egentlig – ja, og så e vi jo to sjenerte gutter egentlig, hehe...”*.

”Ja, vi e ikke så frempå”, sier Haugdom. ”Men selve metoden, altså feltkurset, æ syns jo det her e steintøft altså, at du tar med dæ forskere, studenter, støtteapparat, nu har vi til og med forvaltningen med fra fiskeridirektoratet, og så tar du alle de her elementan og så plasserer du dem midt i markedet og så jobber du – ja det e klart det e kanonartig måte å jobbe på, æ trur det e superlærerikt for veldig mange. Og æ trur også at, no e det jo selvfølgelig snakk om studentar heile tida, det her det e folk som skal ut i fiskerinæringa ei gang forhåpentligvis, men æ trur også bedrifter burde ha – i forhold til sine produkter og den kunnskapen dem ska ha om markedet, sku gjør som det her. For æ syns det her e tøft – veldig tøft”.

Haugdom legger til at *”[...]æ ser jo at UiB har jo erfaring med det her og kan det og så det e mye å hente av lærdom, ja ikke bare for andre universiteter men også for Høgskolen i Finnmark som e en deleier i det her og ikke minst da næringslivet. Så med en del sånne justeringer så kunne man ha arrangert sånn her type ting for andre målgrupper og trur æ fått veldig gode resultater”,* sier han.

Haugdom mener at å arbeide i felt har flere positive sider. *”Det e mye artigere. Du bruker flere sanser, du smaker på ting, du ser ting, du tar på ting, du..., ja, altså det e åpenbart...”*.

Kanskje gir dette den nærheten til temaet, som Lindkvist mener at man må ha hvis man skal få kunnskap til å feste seg. *”En måte e å lære det intellektuelt, ved resonnement og abstraksjon og så videre, en annen måte e å erfare det med en gang”.* Han mener at å iakttå og delta, gjøre egne observasjoner og å ha det man studerer på nært hold gjør at det blir lettere å få tak på kunnskapen enn om man bare lærer det teoretisk; *”materialiteten e ofte lettere å få tak i enn abstraksjonen”,* sier han. Han mener at feltarbeid gjør at alle vil få en nærhet til stoffet, uavhengig av bakgrunn, og at det er *”en genial måte å jobbe på for en forsker”.* Han ser også feltarbeid som en måte å utdanne nye forskere. *”Det e en måte å gjøre dine studenter*

til dine forskerkolleger, sånn ser æ helt ideologisk på det. De e nødd til å formulere en problemstilling og finne frem til metoden, gjennomfør det hele og skrive det ut, de går gjennom hele forskningsprosessen på et vis. Med bakgrunn i en riktig etisk holdning så e det en glimrende måte å gå inn og undersøke et tema. Og [...]når folk har oppdaga nåkka sjøl, fådd innsikt gjennom egen forskning og egen erfaring så sitter den kunnskapen mye bedre”, sier Lindkvist.

Bjønnes Larsen sier seg enig: *”når du e i felt så gjer du deg dine egne erfaringer sånn knytta til empiri, og erfaringer som du gjer deg sjøl de sitter mye bedre enn det du bare leser i ei bok. Så du får en an virkelighetsforståelse og du kan lettare faktisk knytta teori og empiri direkte mot kverandre enn når du må ta alt ut i fra bøger for eksempel”.*

Øinas støtter synet til Lindkvist og Bjønnes Larsen: *”denne måten å gjøre undersøkelser på var genial. Då får du liksom en blanding av teori og praksis og så må du faktisk jobbe litt med det etterpå sjøl og, det var helt ideelt”.*

Lindkvist legger til slutt til at feltarbeid er *”en fantastisk måte å bygge teamfølelse på. Altså, vi husker de gangan vi var i Ferrol, vi husker de gangan vi var på Nordkapp. [...]så du får altså alt ifra de menneskelige relasjonan, faglig innsikt og så vidare, og til slutt så e du med å gjøre noe nyttig hvis det e i en større sammenheng”* sier han.

Som en ser er det flere aspekter ved feltmetoden til Saltfiskakademiet som blir sett som spesielt verdifulle. Flere er blant annet enige om at metoden ga en dypere forståelse av forskningstemaet enn de ville vært i stand til å få ved mer tradisjonell undervisning.

Oppsummering

Deltakerne av Saltfiskakademiet var geografisk nær både norske og spanske saltfiskbedrifter, spanske markeder, spanske restauranter, og andre ledd i den norsk-spanske verdikjeden for saltfisk. Og de var også geografisk nær hverandre. Som Boschma (2005) sier, så gjør kortere avstander det lettere å overføre kunnskap, og kunnskapseksternaliteter øker jo nærmere en kommer hverandre geografisk. Noe av det som informantene mine legger vekt på som positivt ved feltarbeidet de gjorde, var å dra på besøk på bedriftene, dra på fisketur, se hva som var av ferdigprodukter på de spanske supermarkedene og lignende. Disse praktiske erfaringene ble

oppfattet som interessante og som noe man lærte mye av. Som Haugom sier fikk man brukt flere sanser; man kunne for eksempel både se på og ta på fisken, smake på den og lukte på den. Flere av deltakerne poengterer at dette er en type kunnskap som det er vanskelig å tilegne seg bare ved å lese en bok. Gabrielsen mener også at feltkurset har gitt ham et mye større innblikk i et tema enn noe annet 10 studiepoengsfag, som var basert på tradisjonell klasseromsundervisning, kunne ha gjort. En ser også eksempler på at kombinasjonen av teori og praksis gjorde det lettere og mer interessant å koble teori mot empiri. Fordi vi fikk en innføring i teori før vi dro ut og så hvordan det var i den virkelige verden, visste vi mer om hva vi skulle se etter der, og det gjorde kanskje at vi hadde bedre forutsetninger for å lære gjennom feltarbeidet. Gjennom disse praktiske erfaringene ser det ut til at kunnskapen tilegnes bedre. Lindkvist støtter dette synes når han sier at man må ha fått nærhet til kunnskapen om den skal feste seg. Materialiteten blir dermed lettere å få tak i enn abstraksjonen.

6 Endret forståelse og nytteverdi

6.1 Innledning

I forrige kapittel undersøkte jeg hvordan kunnskap ble formidlet gjennom Salfiskakademiet. Jeg vil her se nærmere på hvordan deltakerne mener forståelsen av norsk saltfiskproduksjon og muligheter for norskprodusert saltfisk i de spanske markedene, har endret seg. Videre i kapitlet ser jeg på hvilken nytteverdi deltakerne mener Salfiskakademiet har hatt for dem. Der kommer også flere av dem med konkrete eksempler på hvordan de har anvendt kunnskapen i praksis.

6.2 Endret forståelse av norsk saltfisknæring og dens muligheter i de spanske markedene

For å danne et inntrykk av om og hvordan deltakernes forståelse av norsk saltfiskproduksjon og muligheter for norskprodusert saltfisk i de spanske markedene hadde endret seg etter å ha deltatt på Salfiskakademiet, spurte jeg deltakerne hvilke refleksjoner de hadde omkring mulighetene for norskprodusert saltfisk i spanske markeder. Jeg spurte også om de opplevde at synet de hadde på norsk produksjon og spanske markeder har endret seg i løpet av Salfiskakademiet. I tillegg, har jeg også i dette kapitlet benyttet meg av rapportsamlingen fra Salfiskakademiet, fordi jeg mener rapportene kan fortelle noe om hvilket syn deltakerne har på mulighetene norske saltfiskprodusenter har i Spania.

Gabrielsen sier han ser ganske annerledes på norsk produksjon og spanske markeder nå enn han gjorde før Salfiskakademiet. *”Det e nok fordi æ ikke hadde så mye kunnskap om markedan, så æ har fått en veldig god innføring i ka det galiciske markedet og egentlig og litt ka de andre markedene i Spania ønske seg. Og sånn sett så trudde æ, æ trudde kanskje før æ dro ned at... for å si det rett ut - æ trudde problemet lå på fiskebåten. Egentlig, æ trudde det at det var råstoffhåndteringen, kvaliteten der som blei forringa, men så har vi fått nye opplysninger som går på fosfat for eksempel, som gjør at æ skjønne det at selv om fiskebåtan kanskje ikkje høster garnan ofte nok eller e forsiktig nok med fisken, eller i produksjonsanlegget, gjør de riktige tingan, så virker det vanskelig. Æ skal ikkje si at det e umulig, men det virker tungt å være norsk leverandør i Spania”*, sier Gabrielsen.

I rapporten sin ser Gabrielsen og Benjaminsen at bruk av fosfat hos islandske konkurrenter gjør det til en utfordring for norske produsenter å imøtekomme de kvalitetskriteriene som markedet i Spania krever (Benjaminsen & Gabrielsen, 2010). På samme tid mener Gabrielsen at det kan virke som om norske produsenter griper til bruken av fosfat som en unnskyldning for å slippe å tenke nytt. Han mener at Island har gjort mye riktig på andre områder, og at det ikke nødvendigvis bare er Islands bruk av fosfat som prosesshjelpemiddel som hindrer Norge i å være med i konkurransen: ”*æ trur liksom det e mer enn bare akkurat fosfaten som e grunnen til at Norge henger etter der, for å si det sånn. Og det blir for enkelt å skylde på akkurat det. Tru æ. Fordi Island har vore så flinke over tid, ikkje sant. Så der e æ enig med han Knut Bjørn at det e mangel på innovatøra. Æ e jo ikkje helt sikker på kossen Island har bygd opp sin organisasjon for å få ut fisken da men æ trur nok det må større samarbeid til*”, sier Gabrielsen.

De konkluderer i rapporten med at det finnes muligheter i dette markedet selv uten å bruke fosfat. En slik mulighet vil ligge i å produsere for et nisjemarked. For å få det til mener de det vil være nyttig å bygge videre på positive historiske relasjoner, som en del av markedssatsningen. Den største utfordringen ved å produsere for et nisjemarked vil være å selge i stort nok volum til at det vil være lønnsomt, mener Gabrielsen og Benjaminsen (2010). For å øke lønnsomheten kan det være viktig å satse på merkevarebygging av produktet, gjerne med fokus på sunnhet og bærekraftighet, mener de (Benjaminsen & Gabrielsen, 2010).

Eriksen og Myhre sier at de hadde en del teoretisk kunnskap om emnet fra før, men mener begge de har lært mye nytt. Myhre sier: ”*det med fosfat og det - [vi] visste ikke så mye om det. Eriksen mener ”at når en først e begynt å følge litt med på det så følger du jo mer med på aviser og alt mulig. [Så] vi lærte jo egentlig ganske mye, når en ser på det sånn. Der nede så følte æ kanskje ikke at æ hadde lært så mye, men når æ kom hjem så begynte æ å se at æ hadde egentlig lært ganske mye*”. Han sier også at ”*vi har diskutert det mye i ettertid og, både når det kom opp [i media] det her... ja, [vi har] diskutert det vi har lært der nede - det har vi jo brukt i massevis...*”

En utfordring for norske produsenter, som identifiseres i Eriksen og Myhres rapport, og som støtter konklusjonene til Gabrielsen og Benjaminsen, er en markedskonkurranse der konkurrerende produsenter bruker fosfat i produksjonen. Bruk av fosfat gjør at kvalitetskravene til norske produsenter skiller seg fra kravene til spanske konsumenter, noe

som byr på utfordringer for norsk saltfisknæring. I likhet med Gabrielsen og Benjaminsen konkluderer de med at det likevel finnes muligheter for norske produsenter som ønsker å eksportere ferdigprodukter av saltfisk til Spania. Ved å etablere nettverk og levere jevn kvalitet over tid kan norske produsenter tilpasse seg kravene til spanske konsumenter, mener de. Eksportutvalget for fisk holder på å utvikle et kvalitetsmerke for norsk saltfisk, og det spanske HORECA-markedet ser ut til å stille seg positiv til å importere norske ferdigprodukter av saltfisk om den er stemplet med et slikt kvalitetsmerke, mener Eriksen & Myhre (2010).

Heller ikke Hammer visste at det ble brukt fosfat i produksjonen. Hun mener derfor hun har endret sine oppfatninger, særlig av kvalitetskriteriene i de spanske markedene. *”Æ hadde ikke nåkka ide om verken kvit fisk eller tjukkelse eller sånne ting, og det var veldig spesielt hvert fall her i Galicia dem ønska den kvite fisken. Så helt klart så har no hvert fall æ lært noe nytt her, helt utvilsomt, æ hadde ingen idea om kossen det spanske markedet var i forhold til for eksempel Portugal”*, sier hun.

Hammer og Hov konkluderer i sin rapport med at høyt vanninnhold i fisken påvirker kvalitetsoppfattelsen på en positiv måte, slik at konsumentene faktisk er villige til å betale ekstra for fisk med vann i, noe som var uventet. De kom også frem til at vanntap på saltfisk uten fosfat ikke nødvendigvis fører til flere reklamasjoner, fordi produsentene pakker med ekstra fisk for å kompensere for vanntapet (Hammer & Hov, 2010).

Da Silva var, i likhet med de fleste deltakerne, ikke klar over at bruk av fosfat var en så betydelig faktor for kvalitetskravene i de spanske markedene: *”ja, æ var heller ikke klar over at det var det som var problemet, at fesken skulle være stor og kvit. Æ hadde trudd det var andre problemer, mer basert på kvalitet, at det var dårlig fesk vi sendte ut dit og at dem var mer kræsen enn portugiseren, men det e visst ikke det”*.

I tillegg til at markedet hadde andre kvalitetskriterier enn de fleste hadde forventet, var også ansvaret for transport av fisken noe annerledes enn hva både Øinas og Da Silva hadde trodd. *”Egentlig så trodde vi det var mer sånn 50-50 fordeling [av] ansvaret for transport, men det var det ikke, det e mer 90-10 i favør av Norge. Det e Norge som har med det å gjøre, ikke spanjoler*, sier Da Silva. Øinas legger til: *”ja, det e nordmenn eller meglere her nede som står for transporten”*. Transportøren er egentlig et eget ledd i verdikjeden, sier Øinas, og slår fast

at transportørene fremstår som så profesjonelle at transporten ikke ser ut til å være et problem med tanke på kvalitetsforringelse av produktene. ”Dem driv med transport, og skal det vær ei frysevogn så e det klart - da e det ei frysevogn. Det var ikke noen reklamasjonar og sånt på grunn av det”, konkluderer han.

Når det gjelder den norske saltfisknæringens muligheter i Spania, oppfatter Øinas at den norske næringen nok har muligheter i spanske markeder, men at han ikke tror de egentlig ønsker å gå inn i disse markedene. ”Dem har full mulighet til å jobbe sæ inn, men dem kan jo ikke levere det som markedet vil ha i forhold til farge og tykkelse. Og så trur æ dem har andre markedar, som dem har lengre kundeforhold til. Så dem har ikke store interesser av å gå inn her. Trur æ”.

Hammer sier seg enig med Øinas. ”Æ trur at dem har sine kundar og at hvis dem selge fisken hit så må dem på en måte gi fra sæ dem kundan dem allerede har, og det kundeforholdet. Og hvis det på en måte skjær sæ litt her og ikke blir sånn som du trudde, [...] så sitt du ikke igjen med noe. Så æ trur det at dem også tenke mye på å pleie det kundeforholdet dem allerede har, og dem relasjonan dem har te Portugal for eksempel. Men altså, det e jo ikke sånn at det e ingen som selge [til Spania], og dem vi har snakka med som faktisk [kjøper fra] Norge har jo et langt og godt kundeforhold til Norge og dem leverandøren dem har”.

Solvik tror i likhet med Øinas og Hammer at det ikke nødvendigvis er ønskelig for norske produsenter å satse i det spanske markedet. ”Det ene e på grunn av pris fra Island, en annen ting e at fosfaten speller en viktig rolle”, sier han.

Haughom er delvis enig: ”Æ trur at de fortrinna som vi trudde vi hadde, dem e ikke av så stor betydning som man kanskje sku tru. Sånn at det eneste som jo - og det har dem jo bekrefta de vi har snakka med, eller gjennom foredragene, kanskje det eneste som e viktig, altså, bortsett fra det her med pris og kvalitet og smak og alt det der, så e det det med bærekraftighet. Det her med at vi e Norge, ikke sant - vi slår oss på brøstkassa og - sjømat fra Norge... det betyr ikke så veldig mye, bruk av fosfat og tilsetningsstoffer det betyr [heller] ikke så veldig mye. Vi ønsker å markedsføre det som et reint produkt, altså med et økologisk præg over det, selv om det for så vidt ikke kan være økologisk - vi kan jo ikke kontrollere omgivelsan te fisken. Men altså, et reint produkt. Men det bryr dem seg heller ikke om, så det vi står igjen med e det der med bærekraftighet, det ser det ut som dem bryr seg litt om. Og det, - vi har jo en bærekraftig

forvaltning av norsk fiskerinæring så det kan være et sånt fortrinn som vi kan bruke... men ut over det, så har ikke vi de fordelene som vi kanskje trudde vi hadde” mener Haughom.

Haughom trekker også frem det som Hammer og Øinas sier om viktigheten av å pleie kundekontakten med allerede eksisterende kunder. *”Noen sier at vi ikke har nok saltfisk til å pleie de markedan som eventuelt kan dukke opp, og vi har gode forbindelser med for eksempel Portugal... det som e kanskje et godt argument [for å gå inn i spanske markeder] det e at man bør ha flere markedar så man har flere bein å stå på. Hvis det ene sku ramle fra, så... men det virker på mæ som at norske produsentar e ikke så interessert og tilgangen på bacalao e tilfredsstillende. Ja, altså, [spanjolene] har den bacalaoen dem treng – den får dem fra Island. Dem har gode relasjoner til Island, og [Island] har kvaliteten dem vil ha. Ja, og de ressursene som kreves. Å vinne markedsandeler i Spania - det spørs om [norske saltfiskprodusenter] e interessert i å legge i den innsatsen for å vinne tilbake markedsandeler. No har jo eksportutvalget jobba med det prosjektet, og det ser jo ut som dem kanskje[sk] lykkes med å få norsk saltfisk inn i butikkhylla”, sier Haughom.*

I rapporten sin konkluderer Solvik og Haughom med at kokkene de intervjuet i Spania fungerer som trendsettere på matfronten. De mener derfor det kan være lurt for norske saltfiskprodusenter å samarbeide med disse kokkene om de skal markedsføre norsk saltfisk i det spanske markedet (Haughom & Solvik, 2010).

Benjaminsen hadde god kjennskap til norsk produksjon og spanske markeder fra før, og opplever at også de andre deltakerne har fått et mer helhetlig og realistisk inntrykk av den norsk-spanske verdikjeden for saltfisk gjennom Saltfiskakademiet. *”For det første så [får] man det selvsagte selvfølgelig - at man får svar på de spørsmålan som vi har gjennom et sånt feltarbeid. Mens det andre e alt det her med kultur, og kanskje får man se det at det e ikke likt overalt i verden, alle plasser e ikke som Norge. Og hvis man skal jobbe i den her næringa, no tenker æ i forhold til fiskerifagstudentan, dem som antakeligvis har lyst til å jobbe i den her næringa, så trur æ nok at bare det å kunne se på kulturforskjeller og kunne vite at det her mener spanjolene om nordmenn og det her mener nordmenn om spanjoler, at man har de baktankene, og da kan man kanskje gjøre nåkka med det, sier hun.*

Som en ser hadde de fleste deltakerne noen tanker omkring hva som var de største utfordringene for norske produsenter i spanske markeder. De fleste trodde norske produsenter

sendte fisk som rett og slett ikke hadde god nok kvalitet. Etter Saltfiskakademiet var de imidlertid blitt oppmerksom på at det også var andre forhold som spilte inn, som bruk av fosfat, som kanskje kan ha minst like stor betydning for norske produsenters muligheter i spanske markeder. Flere av deltakerne sier at de ikke var klar over at det var såpass store forskjeller mellom spanske og portugisiske markeder, som det var. Kanskje underbygger det det Benjaminsen sier om at det er viktig å være klar over betydningen av kulturforskjeller om en skal være i stand til å tilpasse seg et marked.

Oppsummering

Gabrielsen sier, som flere andre, at han ikke hadde særlig kjennskap til de spanske markedene fra før. Han trodde det største problemet for norske produsenter som ønsket å produsere for spanske markeder var at kvaliteten ble forringet under råstoffhåndteringen. Det viste seg imidlertid at bildet var mer nyansert, spesielt i forhold til at konkurrerende produsentnasjoner har brukt fosfat i produksjonen, noe som ikke er tillatt i saltfiskproduksjon, verken i Norge eller i EU. Flere av deltakerne sier at de ikke var klar over at de spanske markedene krevde en tykk og hvit saltfisk, som kun kan produseres ved hjelp av fosfat, eller at det spanske markedet var så forskjellig fra det portugisiske markedet. Gabrielsen sier likevel at han tror det er mer enn bare fosfat som har gjort at de islandske produsentene har klart seg så godt, og at norske produsenter kanskje bruker unnskyldningen om fosfat i litt for stor grad. Han mener at det mangler innovatører i den norske saltfiskindustrien.

Øinas og Da Silva har også fått et bedre innblikk i transportleddet i verdikjeden, der det viste seg at det var nordmenn som hadde hovedansvaret for transport av fisken til Spania.

Deltakerne fra fiskeridirektoratet har gjennom sine rapporter også kommet frem til at det ikke er reklamasjoner på grunn av vanntap under transport på fisk fra Norge, fordi leverandørene kompensere vekttapet ved å pakke med mer fisk enn hva mottakerne betaler for.

Det er delte meninger om hvor gode muligheter norsk saltfisknæring har i Spania. Noen mener det er viktigere å pleie allerede eksisterende kundeforhold. En av hovedårsakene til det er at det blir brukt fosfat i produksjonen av de saltfiskproduktene som det spanske markedet ser ut til å foretrekke. Hammer og Hov konkluderer blant annet i sin rapport med at konsumentene av fisken faktisk ser ut til å være villige til å betale mer for fisk med høyere vanninnhold.

På samme tid som man kan se barrierer for norske produsenter i spanske markeder, er det også noen som ser muligheter. Noen påpeker at norske produsenter som allerede leverer til Spania, har gode og stabile kundeforhold. Det samme blir sagt om islandske handelsrelasjoner i Spania. Benjaminsen & Gabrielsen (2010) ser blant annet bygging av gode forbindelser i de spanske markedene som en mulig vei videre om en skal satse i dette markedet. Haugom & Solvik (2010) mener at en annen mulighet kan finnes hos spanske toppkokker som fungerer som trendsettere på matfronten, og som derfor kan være mulige samarbeidspartnere om en ønsker å markedsføre norsk saltfisk i Spania. Benjaminsen mener også at det man lærte om kulturforskjeller mellom Norge og Spania også er en viktig lærdom å ta med seg om en skal arbeide i saltfisknæringen.

6.3 Kunnskapens praktiske verdi for deltakerne

Jeg har til nå sett på *hvordan* kunnskapen har blitt formidlet og *hva* som har blitt formidlet. I denne delen vil jeg se på hvilken verdi kunnskapen har for den enkelte deltaker og hvordan de stiller seg til å implementere den nye kunnskapen i arbeid eller studier.

Studentene i Tromsø sier alle at det kan bli aktuelt for dem å bruke feltarbeidserfaringen i arbeidet med masteroppgavene sine, men at det avhenger av om de kommer til å skrive en oppgave på 30 eller 60 studiepoeng. Velger de en oppgave på 60 poeng, har de bedre tid til å både skrive og gjøre feltarbeid i forkant. Velger de en oppgave på 30 poeng vil de basere oppgaven sin på informasjon de får tildelt fra Universitetet i Tromsø.

I det første intervjuet med Gabrielsen hadde han ikke bestemt seg for om han ville skrive en oppgave på 30 studiepoeng eller på 60 studiepoeng. Han hadde fortsatt halvannet år på å bestemme seg, men han sier at *"hvis æ velge en 60 poengs oppgave så må æ mest sannsynlig ut og reise og hente inn informasjon og da e det jo veldig greit å ha gjort nåkka sånt som det her sant, å ha peiling på ka det vil si å drive feltkurs liksom. Men nu e jo ting selvfølgelig veldig lagt til rette her da, for oss liksom. Æ e jo ikkje sikker på det blir det hvis æ skal ut og reise til et marked på egenhånd eller i lag med noen. Men det gjer no en viss forståelse for det, den praktiske kunnskapen du treng, og de tingane. Så for mæ har det vært et lærerikt kurs, kurset e bra sånn, føler æ"*.

Da jeg intervjuet Gabrielsen en stund etter Saltfiskakademiet sa han at han hadde bestemt seg for å skrive en oppgave på 60 studiepoeng. Han sier at uansett hvilket tema han velger så kreves det at han gjør en del feltarbeid på egen hånd.

Hammer sier at den typen feltundersøkelser som hun gjorde i Spania er en type metode hun gjerne vil bruke igjen. *”Ja, altså æ syns jo det var veldig artig å jobbe [...] på den måten. Det gir jo et avbrekk selvfølgelig i den vanlige hverdagen i forhold til måten du jobber på, både i ordinær saksbehandling og kontroll, men i type begrensa prosjekter så må jo det være veldig nyttig.*

Jeg spør Hammer om det hun fant ut om vanninnholdet i fisken har påvirket arbeidet hennes. *”Ja, på den måten at du skjønne at det her må man nok gå litt dypere inn i for å sjekke på hver enkelt sånn type kontroll. I forhold til altså om de bedriften som vi kontrollere faktisk har et vanninnhold... – altså kor stort det eventuelt e og koss det kompenseres, og om dem pakke med overvekt for å kompensere. For pakke dem med overvekt for å kompensere så vil ikke det vises under en sånn type kontroll. Vi sammenligner da et kjøpt kvantum som fremkommer på en faktura mot det som e registrert på en sluttseddel, altså det dem kjøper mot salget ikke sant. Hvis dem pakker med overvekt så betyr det at du sender mer enn du kræve betalt for”,* sier Hammer.

Hun sier at den fisken som pakkes som overvekt ikke blir registrert på fakturaen og at det da går ut mer fisk enn hva de i fiskeridirektoratet klarer å registrere. Dermed vil de ikke få de korrekte opplysningene. Jeg spør om det kan føre til at denne fisken blir kjøpt svart. *”Nei, det trengje ikke være [svart], hvis du vet om det ikke sant. Hvis du tenke dæ at du har en bedrift som har kjøpt alt hvitt og som pakker med overvekt - for det e jo ikke ulovlig å gje bort fisken, så vil det vises, kan du si. Hvis æ foretar en kontroll med at dem har et såkalt svinn på 4 % ikke sant, altså hvis dem har solgt 4 % mindre enn det dem har kjøpt, fordi dem har gje det bort, ikke sant. Så det vil jo på en måte vises, men hvis du kontrollere en bedrift som du vet pakke med overvekt og du går da i null, så kan du si, da har du, for eksempel hvis det e 4 % som en ikke har registrert, som man har fådd tak i på anna vis (Hammer).*

De kom frem til at vanntapet på norsk saltfisk vanligvis er på rundt 4 %. *”De fleste sa ett kg, og det på 25 kg som var hver kartong, så blir det 4 %. Så når dem pakka kartonger på 25 kg så veide dem 26 kg førr å kompensere førr det vanntapet”,* sier Hammer.

I likhet med Hammer mener også Da Silva at han vil dra nytte av kunnskapen fra Salfiskakademiet. *”Vi har jo litt peiling på produksjon av saltfisk fra Norge og demmes produksjon her så, vi har fått mer enn akkurat det vi hadde som tema våres fordi dem har vært veldig flink til å åpne sæ og fortelt oss alt mulig som har med saltfiskproduksjon og salg og hele greien, så absolutt ja, æ har hvert fall fått med mæ mye som har direkte med mitt arbeid i Norge og gjør”*, sier Da Silva.

Hammer kan fortelle at kollega Da Silva i etterkant av kurset har foretatt noen utbytteprøver i forhold til hvilke redskaper fisken er fanget med; *”ja, altså vi snakka jo om - altså, [om det] blir forskjellig type utbytte i forhold til ka slags redskap fisken e fanga med når du legg an i salt. Og han (Luis) hadde merka en forskjell på en utbytteprøve, men det e jo alt for lite, så han må nok ta mange flere og det kan være tilfeldigheter og det kan være kor gammel den fisken var, ikke sant”*.

Jeg spør hvilket utbytte det er snakk om: *”ikke økonomisk utbytte, det e det faktiske utbyttet, teknisk utbytte for å si det sånn. Der du faktisk foretar en måling av fisken. Først veier du når den e rund, så veier du an når an e sløyd, og det e klart – e den sløyd når den e på havet så veier du den sånn som den kommer inn[...]. Og så veier du den etter hver eneste prosedyre som den her bedriften foretar med den fisken, ikke sant. Du har merke på an, og så har du veid an før du legg an i salt, du vei an etter flekking, du veier den heile tida da. Så veier du an da an e saltmoden og klar til å forsendes, det e på en måte siste våres sjekkpunkt. Så vi veier den aldri når den e kommet frem til kjøper. Men det burde man kanskje ha gjort førr å sjekka det her med vanntapet og..., altså vanntapet e jo på en måte greit, men kossen det her fremkommer i regnskapet. Og så lenge du oppgir det eller så lenge [...] det vises, så e for så vidt det helt kurant”*, sier Hammer.

Alt i alt, synes Hammer at hun gjennom Salfiskakademiet har fått et mer helhetlig bilde av næringen enn hun hadde før kurset. Særlig nyttig synes det å være med et større innblikk i problematikken omkring vanntap og pakking med overvekt. *”Æ [føle] at man har fått løfta blikket litte grann ikke sant og sedd at verden e kanskje ikke helt sånn man tenkte at den var. Blant anna med det her med pakkinga med overvekt, ikke sant, så vi visste jo at det foregikk men ikke i så stor grad. Og kanskje man ikke helt skjønnte konsekvensan av det, og at det var såpass forskjellig [...]. Altså, hvis det varierer fra ingen overvekt til over 10 % så får jo det*

ganske store konsekvenser. Det må man nesten vite når man går inn i en sånn type kontroll, tenke æ. Så det har jo ført til at det e blidd et sånt spørsmål som vi har. Vi driver med såkalt informasjonsinnhenting, det betyr at det reiser noen inspektører ut og så har et sånn herne intervju med bedriftseieran, og det gjør dem jevnlig da. Men dem oppdaterer vel [spørsmålene]hvert anna år eller nåkka sånn her, og da spør man om alt mulig, alt fra kem førte regnskapet, kor mange ansatte, ka slags type skjæremaskiner har dem, filetmaskiner hvis det e en filetbedrift, og så vil et nytt spørsmål nu være altså om dem pakker med overvekt. Og i så tilfelle, hvor mye. Og hvis dem ikke gjør det, kossen kompenseres et eventuelt vanntap hvis dem har det - hvis det e saltfisk dem produsere. Men vi vil også spørre om dem pakker med overvekt på ordinære ferskfisepakker, med fileter og sånn. Det e noe som vi har visst heile tida, men det e nu greit å spørre om det også” sier Hammer.

I likhet med Hammer og Da Silva, mener også Øinas at det har vært et nyttig kurs: *”det har vært nyttig på mange måtar og så har det gidd oss verktøy for å jobbe for å få informasjon om andre marked for eksempel, og det å kunne snakke med produsenter i Norge på en mer intelligent måte, for å si det sånn, så e det svært nyttig. Og ikke minst at vi har ting som vi kan bruke direkte i jobben våres når vi kommer hjem”,* sier Øinas.

Han mener at den økte innsikten han har fått i verdikjeden har gitt ham et bedre grunnlag for å kommunisere med ulike aktører i næringen; *”det at du lærer det markedet som dem vi jobbe mot jobbe mot, for å si det sånn... at du på en måte ser ting med samme briller som dem ser ting, du får et innblikk i demmes vilkår og muligheter der nede. Så da e det jo enklere å kommunisere med dem her, når du på en måte skjønne litt ka det går i. Så det burde man egentlig gjort på flere markeder, akkurat det der, det var kanonartig. At man har hatt utbytte av det studiet det var helt klart. Når du for eksempel reise til Brussel på messe så får du se kor stort og komplekst den egentlig e den næringa, det ser du jo ikke når du står på kaikanten i Honningsvåg. Da får du ikke innblikk i resten av næringa, så da e det klart at hvis du skal jobbe med kontroll uten å på en måte kjenne eller forstå egentlig både markedet og ka som driv et marked så e det vanskelig. Du e nødd å ha innblikk i hele verdikjeden, rett og slett”.*

I tillegg mener Øinas at han nå ville stille bedre forberedt om han skulle gå løs på en ny slik undersøkelse, fordi han har metoden og tankesettet med seg. *”Bare det å sku skriv en ny feltrapport i ettertidd ville bli mye lettere. Altså, då ville du på en måte ha visst ka det gjekk i”* sier Øinas.

For Haughom har det vært spesielt nyttig å se hvilke trender som gjelder i markedet. ”Æ trur jo at de trendan ikke bare e i Galicia eller bare i Spania, æ trur at mye av det som vi har fått vite her og som vi lærer her det gjelder også for andre land [...]. Det e ikke tvil om at det e noe man tar med seg videre når man drar opp til Finnmark, der æ e ifra, og skal snakke med og jobbe sammen med bedrifter som har lyst å komme ut i markedet, så det e absolutt lærerikt. Det vil nok bli brukt”, sier han.

Som flere andre, ser altså Haughom for seg at han vil kunne benytte kunnskapen fra akademiet i jobben sin. Han forklarer her hvordan han ser for seg at han skal gjøre det; ”Ja, vi har jo en del samarbeidsprosjekter med bedrifter der vi driver med produktutvikling og det e klart at de trendan og den måten å jobbe på og den informasjonen man har fått herfra og de kontaktan og det nettverket man har fått, det e klart at det vil bli brukt i forhold til å bidra og kanskje veilede og kanskje komme med forslag i forhold til ka som man trur e riktig og i forhold til ka dem holde på med”, sier Haughom.

Til forskjell fra de fleste av deltakerne, hadde Benjaminsen erfaring og kunnskap direkte knyttet både til de spanske markedene og til norsk produksjon. Hun opplevde derfor ikke at hun lærte så veldig mye nytt gjennom Saltfiskakademiet, men at hun fikk bekreftet tidligere erfaringer. ”Helt ærlig så har æ vel ikke det. Æ har fått bekrefta alt anna som æ har lært tidligere, æ har fått bekrefta at det e likedan her som det e i resten av Spania”, sier hun.

”Konklusjonen e jo at hvis vi skal klare å reintrodusere norsk saltfisk i det spanske markedet så e vi nødt til å ha en mye høyere kvalitet og en mye mer stabil kvalitet, hvis man kan si det sånn... - å kunne levere homogene produkter. Og kanskje vi e nødt til å begynne å foredle litt. Eller hvert fall tenke litt mer i de banene. Og den tradisjonelle saltfisken som e splittet, den ser jo ikke sånn ut når den kommer på markedet uansett så kanskje vi kan kutte et ledd ved å gjøre ting sjøl, og derfor sitte med mer av fortjenesten sjøl” (Benjaminsen).

Jeg spør Benjaminsen hva det er som er årsaken til at hun har kommet til denne konklusjonen. ”Fordi det rett og slett e en håpløs konkurransesituasjon for oss når ikke vi kan tilby det samme som dem kan. Men selvfølgelig – da e det en nisje, men i forhold til våres bedrift så e det greit at vi kan legge oss på en nisje, men alle bedriften i Norge kan ikke legge seg på en nisje. Det nisjemarkedet e ikke stort nok til at alle produsentan får plass på det”, sier hun.

”Æ trur nok at de fleste saltfiskprodusentane i Norge e interessert i å ha flere marked og derfor så e dem nok interessert i å være i Spania også, men Spania e samtidig et veldig krevende marked, så dem kunne sikkert sett for seg å finne et marked som e litt lettere å ha med å gjøre. Men allikavel så ser man jo en tendens til det, at sjøl om den her interessen blant nordnorske saltfiskbedrifter at den e så stor for [...]spanske prosjekt som har skjedd i regi av EFF og Innovasjon Norge og at folk melde seg på det og betaler litt for å være med på det for å få litt markedsandeler” (Benjaminsen).

Hun trekker frem et eksempel som tyder på at interessen for å gå inn i spanske markeder er tilstede hos norske saltfiskprodusenter. *”Det e et prosjekt som heter IntoSpain som har gått no over et halvt år med litt forskjellige samlinger i Spania og i Norge kor det var 20 saltfiskbedrifter som på en måte var på det første møtet og av de 20 så var det vel 12 som blei med videre. Og det e ganske stort for det e bare i Nord-Norge, og kor mange flere saltfiskprodusentar som e i Nord- Norge det kan æ ikke egentlig si så veldig mye om, men æ trur at det e en ganske stor prosentandel som e med” (Benjaminsen).*

Som en kan se, har det blitt identifisert både utfordringer og muligheter for norske saltfiskprodusenter i Spania. Kanskje er det årsaker til at Juliussen mener målene for Saltfiskakademiet er nådd. *”Eg trur alle sitter igjen med et mer nyansert bilde av saltfiskproduksjon og verdikjeden til saltfisk per i dag enn de gjorde før de begynte på Saltfiskakademiet, for å være heilt ærlig. Kanskje prosessen ikke har vært heilt knirkefri, men eg trur alle har lært nåkke, uten tvil. Det tør eg å påstå”, sier hun.*

Juliussen mener at det kan være vanskelig å måle hva av alt man har lært opp igjennom alle år man faktisk bruker aktivt, men at det er lite kunnskap som forblir helt passiv. *”På et eller annet vis så har du gjort deg ei erfaring, og om du ikkje nødvendigvis bruker akkurat teorikunnskapen så vil du, bare fremgangsmåten for å gjøre et sånt prosjekt, altså gjør en sånn miniforskning, vil være nyttig. Altså, det kan være et alternativ til andre fremgangsmåter de har brukt tidligere, eller andre metoder for å finne ut av ting sant. En bedrift eller fiskeridirektoratet vil jo møte problemstillinger og lure på kossen skal vi løse det her, og vi har for eksempel [sagt at]du kan lese deg opp på det litteraturmessig, du kan reise, du kan undersøke, snakke med eller [gjøre] intervju med de du faktisk besøker. Bare det kan være nåkke å sitte igjen med. De funnene de har gjort her nede og, altså det... eg trur ikkje nåkken*

av de som har vært studentar på Saltfiskakademiet i dag har vært utlært i det spanske markedet fra før av, eg trur de vil ha litt nytte av det. Men selvfølgelig klart, hvis du aldri skal jobbe med det spanske markedet så vil jo akkurat den kunnskapen ikkje nødvendigvis bli den mest brukte” (Juliussen).

Lindkvist sier at kunnskap fra Saltfiskakademiet også har blitt videreført gjennom artikler som er skrevet på basis av rapportene fra Saltfiskakademiet. *”Æ har brukt data derifra i min egen siste artikkel æ no har til review. Med visning til de artiklan, de forfatteran som har skrevet det, med sitater fra dem og så videre, så det e gjort, og vi e flere av oss som har brukt dataene derifra. No skal ho Ana Espinosa og æ vi skal skrive en artikkel til høsten om det her, og kor vi kommer til å bruke funn derifra”.* Et mål er også å få gitt ut rapportsamlingen, sier han.

Et annet mål har vært å følge opp Saltfiskakademiet med en bacalaofestival i Honningsvåg. Der var tanken *”at vi skulle ta de herne fantastiske kokkene vi møtte der nede - når vi først møtte kokker med Michelinstjerne så skulle vi ta dem til Finnmark, og så skulle vi demonstrere førr produsentan hvor flotte retter en kan lage slik at produsentan skjønne at her må dem ha god kvalitet. Så vi henta da inn han Juan Carlos Samosa som var den som arrangerte for oss på det hotellet, og en venn av han som [...] driv den beste restauranten i Galicia, sannsynligvis; Jose Soya, som sjøl har en stjerne i Michelin (Lindkvist).*

Bacalaofestivalen ble avholdt i Honningsvåg i begynnelsen av mai, 2011. Solvik, som var deltaker på Saltfiskakademiet og som er lærer på den videregående skolen i Honningsvåg, fikk gjennom bacalaofestivalen muligheten til å videreformidle noe av den spanske matkulturen til elevene på den videregående skolen og til lokalsamfunnet i Honningsvåg. Det gjorde han sammen med de spanske kokkene Juan Carlos Samosa og Jose Soya.

Ordføreren i Nordkapp kommune, Kristina Hansen, hadde et ønske om at bacalaofestivalen skulle bli en start på en positiv utvikling for kokkelinjen i Honningsvåg. Dersom festivalen blir en årlig happening og kokkeelevene blir inkludert i festivalen, tror hun det vil kunne gjøre kokkelinjen enda mer attraktiv også for elever fra andre steder enn Nordkapp kommune (Samtale Hansen, mai, 2011).

”Initiativet og ideen [til en bacalaofestival] synes å e veldig god. Spennendes”, sier Solvik. Han mener likevel at det vil trenge ildsjeler som brenner ordentlig for en bacalaofestival om det skal bli en årlig seanse, noe han var usikker på om det var i Honningsvåg da jeg snakket med ham om dette.

Vi har nå sett hvordan flere av deltakerne mener de kan benytte seg av kunnskapen fra Saltfiskakademiet i praksis. Ser man på mangfoldet i bruksområder, kan man gjerne si at kunnskapen har potensielt stor rekkevidde. Om en effekt av akademiet blir at norske produsenter øker sine markedsandeler i Spania er det derimot vanskeligere å si noe om.

Oppsummering

Studentene fra Tromsø sier at de kan få god bruk for erfaringen med å gjøre feltarbeid dersom de selv må gjøre undersøkelser til egne masteroppgaver. Gabrielsen mener det da vil være en fordel for dem å vite litt om hva det vil si å gjøre slike feltundersøkelser. Hammer synes også denne måten å jobbe på var verdifull og kan tenke seg å bruke den i eget arbeid, om det lar seg gjøre. I tillegg mener Hammer at hun vil dra nytte av det hun lærte om vanninnhold i fisken, og om at vanntap ofte kompenseres med at det pakkes med overvekt. Hun sier at spørsmål om vanntap og pakking med overvekt nå har blitt en del av kontrollspørsmålene til fiskeridirektoratet. Hun kan også fortelle at Da Silva har satt i gang undersøkelser for å avdekke eventuelle forskjeller i utbytte etter hvilket redskap som blir brukt for å fange fisken.

Hammer synes hun har fått et mer helhetlig bilde av saltfisknæringen etter å ha deltatt på Saltfiskakademiet. Både Da Silva og Øinas opplever også at kurset har vært nyttig, blant annet ved at det har gitt dem redskaper som de kan bruke i arbeidet sitt i fiskeridirektoratet. Øinas sier han har fått kunnskap som vil gjøre det lettere å kommunisere med norske produsenter på en god måte. Haugom tror at det kan være nyttig å vite noe om trendene i det spanske markedet fordi han tror disse også vil kunne si noe om trendene i andre land, og om hva som skal til for å lykkes i spanske markeder. I jobben hans er dette kunnskap som vil være nyttig i forbindelse med samarbeidsprosjekter der de jobber med produktutvikling og lignende. Eriksen føler at han har lært mye, og sier at de har diskutert det de lærte mye i ettertid. Juliussen sitter igjen med et inntrykk av at alle deltakerne kan mer om saltfiskproduksjon og verdikjeden til saltfisk nå enn de kunne fra før. Det kan virke som om deltakerne av Saltfiskakademiet stort sett er enige i med Juliussen i dette.

I tillegg til at kunnskapen har blitt anvendt av deltakerne, sier Lindkvist at han selv og flere kollegaer også har brukt data fra rapporteringen fra Saltfiskakademiet i vitenskapelige arbeid. Som en oppfølging av Saltfiskakademiet fikk han i tillegg arrangert en bacalao festival i Honningsvåg, der noen av kokkene vi traff i Spania spilte en viktig rolle. Ordføreren i Nordkapp kommune, Kristina Hansen, håper dette er en festival som vil bli arrangert årlig og som kan bidra med positive ringvirkninger for den lokale kokkelinjen.

7 Et konkluderende perspektiv på Saltfiskakademiets metode - og nytteverdi

7.1 Innledning

I første kapittel så man hvordan spanske markeder har endret seg, og årsakene til at norske saltfiskprodusenter har tappt markedsandeler i Spania. Saltfiskakademiet skulle fungere som en kunnskapsportal for å formidle kunnskap om slike endringer, og om barrierer som må overkommes dersom norske produsenter skal kunne øke sin konkurransedyktighet i forhold til andre produsentnasjoner som produserer for disse markedene. I teorikapittelet så jeg hvordan konvensjonsteorier og verdikjeder utgjør viktige deler av det teoretiske bakteppet for Saltfiskakademiet. Målet var da å forsøke å skape et inntrykk av *hva* som ble formidlet gjennom kurset. Gjennom teorier om temporary cluster og ulike typer nærhet har jeg forsøkt å forklare *hvordan* denne kunnskapen ble formidlet. Temporary cluster har i denne oppgaven blitt sett som en ramme som Saltfiskakademiet fungerte i, der horisontale koblinger bidro til kunnskapsutveksling mellom de som deltok på kurset, og vertikale koblinger sikret kommunikasjon med ulike aktører i den norsk-spanske verdikjeden for saltfisk. Disse horisontale og vertikale koblingene i temporary cluster har vært sentrale gjennom hele oppgaven, men størst vekt har det vært lagt på de horisontale koblingene.

Som en så, blant annet i kapittel 5, så har effektiv utveksling av kunnskap i Saltfiskakademiet krevd ulike typer nærhet. Kognitiv, sosial og geografisk nærhet har derfor vært viktige hjelpemidler gjennom analysen. I kapittel 6 så jeg nærmere på hva deltakerne av Saltfiskakademiet selv mener de har lært og hvordan de bruker eller ser for seg at de skal benytte kunnskapen derfra i arbeid eller i studier.

I dette kapittelet vil jeg ved å trekke frem elementer fra kapittel 5 og 6 som jeg relaterer til teori, svare på hvordan feltarbeid utført i temporary cluster kan bidra til å gjøre både vertikal og horisontal kunnskapsutveksling, samt teoretisk, akademisk kunnskap fra Saltfiskprosjektet, til en praktisk og anvendbar ressurs for deltakerne av Saltfiskakademiet.

7.2 Fra teori til praksis gjennom Saltfiskakademiet

Som vist i kapittel 5, var deltakerne av Saltfiskakademiet med på kurset fordi de hadde interesse for fisk i utgangspunktet, men de fleste hadde også yrker eller studier som sørget for at de hadde mye kunnskap om emnet. De hadde dermed et kognitivt grunnlag å basere den informasjonen de fikk gjennom kurset på. Samtidig sikret forkurset i Honningsvåg at de som ikke hadde fullt så omfattende praktiske erfaringer fikk økt sin forståelse både for reell norsk saltfiskproduksjon og av saltfisknæringen generelt. Da deltakerne kom på hovedkurset hadde derfor alle en viss forståelse av ulike forhold i næringen. I starten av hovedkurset ble det også supplert med teoretisk kunnskap basert på Saltfiskprosjektet, og stedsspesifikk kunnskap knyttet til verdikjeden.

Flere av informantene trekker frem muligheten de hadde til å velge problemstillinger etter egne forutsetninger som en positiv side ved Saltfiskakademiet, som de mener vil bidra til å gjøre kurset mer anvendelig i ettertid. Flere av dem valgte sine problemstillinger med bakgrunn i egne erfaringer, men også med tanke på å bruke det de lærte i eget arbeid eller i egne studier. Det kan derfor se ut til at informantene stort sett enes om at kjennskap til tema gjorde det lettere å fortolke og ta til seg ny informasjon. Denne påstanden støttes av Skaalvik & Skaalvik (2008: 44) som skriver at man velger og tolker informasjon med utgangspunkt i tidligere erfaringer. Effekten av det blir at man lettere kjenner igjen informasjon som ligner på informasjon man allerede har, slik at erfaringene kan fungere som *knagger å henge den nye informasjonen på*. Dette synet samsvarer også med Boschmas (2005) oppfattelse av at avstanden mellom ny og gammel kunnskap ikke må være for stor dersom ny kunnskap skal kunne utnyttes effektivt. Kognitiv nærhet i de horisontale koblingene vil derfor kunne spille en viktig rolle dersom deltakerne av Saltfiskakademiet skal ha kapasitet til å forstå hverandre på en god måte, og til å lære av hverandre.

Samtidig som Saltfiskakademiet la grunnlaget for en felles kunnskapsbase som sikret kognitiv nærhet mellom deltakerne, kan man kanskje også si at de ulike bakgrunnene sørget for at den kognitive nærheten ikke ble *for* stor. En ser flere eksempler på at informantene oppfattet de ulike bakgrunnene som en styrke, fordi det førte med seg nye impulser og tverrfaglige diskusjoner. En effekt av disse impulsene og diskusjonene synes å være at deltakerne utvidet sine perspektiver og fikk andre innfallsvinkler til den overordnede problemstillingen enn de kanskje ellers ville ha fått. I tillegg opplevde også noen av informantene en positiv effekt ved

å gjøre intervjuer sammen med andre grupper, fordi de da kunne bygge videre på hverandres kunnskap, så vel som sin egen. For noen betydde derfor disse intervjuene at de satt igjen med en bedre totalforståelse enn om de hadde gjort alle intervjuene alene. At man fikk et videre perspektiv som følge av de ulike bakgrunnene er, som man så i kapittel 5, et synspunkt som deles av flere av informantene. Dialogen som oppsto i de horisontale koblingene er også et moment som ifølge Skaalvik & Skaalvik (2008) kan bidra til å oppklare misforståelser, utvikle begreper, se sammenhenger og skape løsninger. Dermed kan man gjerne si at den gruppedynamikken som oppsto som følge av de ulike bakgrunnene kan ha bidratt til å øke læringseffekten av Saltfiskakademiet.

I tillegg ser det ut til at den gjensidige læringen mellom deltakerne også ble påvirket av nærhet i de sosiale relasjonene. Ifølge Boschma (2005) kreves det nærhet i sosiale relasjoner dersom man skal utveksle kunnskap, og da særlig den tause kunnskapen. Det skyldes at sosialt nære aktører vil kommunisere mer åpent og oppriktig med hverandre, enn aktører som mangler denne nærheten i relasjonene. Samtidig mener han at sosiale relasjoner også kan bli for nære slik at de vil hindre utveksling av ny kunnskap (Boschma, 2005). I denne oppgaven betyr det at det kreves stor sosial nærhet for at deltakerne skal utveksle kunnskap effektivt mellom seg, mens for stor grad av sosial nærhet vil kunne hindre at diskusjoner i uformelle fora blir av faglig karakter, fordi man kjenner hverandre for godt. I kapittel 5 så vi at Gabrielsen ga et eksempel på hvordan han og de to andre studentene fra Tromsø kunne diskutere *hva som helst* med hverandre, men når de snakket med de andre deltakerne ble diskusjonene dreid i mer faglig retning. Hammer uttrykker også at hun opplevde at det ble utvekslet erfaringer og kompetanse på tvers av aktørgruppene, noe hun ikke tror hadde vært mulig om man ikke hadde blitt så godt kjent som man ble, eller dersom hver aktørgruppe hadde holdt seg mer for seg selv. Synspunktene som fremkommer av intervjuene tyder dermed på at faglig kommunikasjon i uformelle fora forutsetter at den sosiale nærheten ikke er *for* stor, men stor nok til at det oppleves som greit å stille det flere av dem betegner som *litt dumme spørsmål*. De ulike bakgrunnene i de horisontale koblingene ser ut til å ha bidratt til å sikre en viss sosial avstand. Samtidig ser det ut til at deltakerne etter hvert følte seg tryggere i de sosiale relasjonene, og at det da ble en lavere terskel for å stille spørsmål man kanskje ikke ville ha turt å stille tidligere. I tillegg sier flere av deltakerne at de opplevde at det var lettere å kommunisere med de deltakerne som var på forkurset da de møtte dem igjen på hovedkurset, fordi de kjente dem litt fra før.

Informantenes svar tyder også på at kombinasjonen av teori og praksis gjorde at det ble mer interessant å diskutere faget i uformelle fora, fordi man kunne sammenligne, bekrefte eller avkrefte hverandres oppfatninger og oppdagelser. De uformelle arenaene gjorde også at man kunne sitte og lytte på relevante diskusjoner på tvers av fag, som enten var relatert til tidligere erfaringer, til den teoretiske innføringen under kurset, eller til egne felterfaringer. Man lærte altså både gjennom åpnere kommunikasjon der erfaringer ble utvekslet, og av å bare være til stede i sosiale settinger og observere og lytte. Åpen og oppriktig kommunikasjon ser dermed ut til å være en forutsetning for effektiv, gjensidig læring mellom deltakerne. Sosiale fora kan derfor sies å ha vært en viktig arena for å overføre fagspesifikk kunnskap gjennom de horisontale koblingene i Saltfiskakademiet.

Det kan synes som om informantene oppfattet at det å være geografisk nær markedene gjorde kunnskapen mer håndgripelig. Flere opplevde at de tilegnet seg kunnskap gjennom å gjøre feltarbeid som *man ikke kan lese seg til*. Enighet blant informantene ser ut til å være stor om at arbeidet i felten bidro til at man fikk et helt annet innblikk i forskningstemaet enn man ville ha fått gjennom tradisjonell klasseromsundervisning. Flere av deltakerne opplevde blant annet at de fikk gjort opp sine egne meninger og testet teori mot empiri. Andre mener at de også fikk revurdert sine personlige antagelser gjennom "*å løfte blikket litte granne*" (Hammer).

Kommuniserer man med ulike mennesker i felten betyr det at man deltar i det sosiale feltet som studeres. Det gjør ifølge Fuller, et al. (2006) at man kommer dypere inn i temaet og får en bedre empirisk forståelse. Å delta i det sosiale feltet betyr i denne oppgaven at kunnskap også blir utvekslet vertikalt mellom deltakerne og deres informanter. Ved å se på hvilke problemstillinger deltakerne arbeidet med, hva de konkluderte med i rapportene sine, og ved å se på hva de selv mener de har lært gjennom Saltfiskakademiet kan man kanskje få et inntrykk av hvilken kunnskap deltakerne tilegnet seg gjennom de vertikale koblingene. De vertikale koblingene virker også i motsatt retning, så selv om det kanskje ikke er så lett å si så mye om det her, så er det vel grunn til å tro at deltakernes informanter også har blitt påvirket av kommunikasjonen med deltakerne av Saltfiskakademiet.

I tillegg til betydningen av å kommunisere med personer i felten, trekker Haugom frem verdien av å kunne bruke flere av sansene sine aktivt i feltarbeidet. Kanskje er det nødvendig å bruke en større del av sanseapparatet om en vil forstå de faktiske forholdene i de spanske markedene, som forskjellene mellom ulike saltfiskprodukter, og hvorfor disse markedene

stiller nettopp de kravene til produktkvalitet som de gjør. Flere av informantene legger vekt på hvor verdifullt det var for dem å se hvordan det så ut på ulike produksjonsanlegg, i fiskedisken på supermarkeder, hvordan det var om bord på fiskebåten, og hvordan saltfiskretter på spanske restauranter ble tilberedt og smakte. Slik jeg ser, bekreftes det gjennom deltakernes positive syn på slike erfaringer, hvor viktig det er å ta i bruk flere av sansene om en skal få den nødvendige nærheten til forskningstemaet. Det ser ut til at dette synet støttes av Lindkvist da han i et intervju sier at ”*materialiteten ofte e lettere å få tak i enn abstraksjonen*”. Gjennom observasjon og interaksjon i et feltarbeid som dette kan man knytte kunnskapen både til det man har sett, smakt, luktet på, og hørt. Derfor vil det nok også være lettere å ta til seg kunnskap og å huske hva man har lært gjennom et slikt feltkurs. Bjønnes Larsen underbygger denne påstanden når hun sier at man gjennom et feltarbeid kan få en annen virkelighetsforståelse enn om man bare hadde lest om emnet. Som en har sett tidligere i oppgaven er dette et syn på feltarbeidet til Saltfiskakademiet, som også deles av flere av deltakerne.

En stor del av feltarbeidet til deltakerne gikk ut på å skaffe til veie empiriske data gjennom semistrukturerte intervjuer. Som vist i teorikapittelet gir denne intervjutypen en romslighet i form av at man kan la seg lede inn på temaer informantene ønsker å fortelle om, for så å stille relevante oppfølgingsspørsmål, heller enn å følge intervjuguiden punkt for punkt. Ved å bruke denne intervjutypen fikk deltakerne en større forståelse for forskningstemaet. Da Silva viser blant annet til at han har lært så mye mer enn bare om problemstillingen sin, fordi informantene hans var åpne og fortalte om *alle mulige ting* under intervjuene. Denne romsligheten ser også ut til å ha gjort det lettere å avklare om tolkninger av informantenes reaksjoner undervis i intervjuet var riktige. Hammer sier blant annet at det var nyttig å se reaksjonene til de hun intervjuet for å få inntrykk av om de snakket sant eller ikke. Datamaterialet man får gjennom å gjøre et slikt feltarbeid blir med andre ord til gjennom en interaktiv prosess, hvor dataene kan bli påvirket blant annet av evnen man har til å fange opp signaler og reaksjoner, som man kan dra nytte av for eksempel ved å stille oppfølgingsspørsmål.

Det ser ut til at feltarbeidet som ble gjennomført på Saltfiskakademiet opplevdes som en god og svært lærerik metode for samtlige deltakere. Noen utfordringer var det likevel, kanskje spesielt knyttet til språklige barrierer. Men det ser ut til at flertallet av deltakerne har fått et mer helhetlig syn på den norsk-spanske verdikjeden etter å ha vært med på Saltfiskakademiet.

Det innebærer kanskje særlig en bedret forståelse av de kravene til kvalitet som ble synlige i spanske markeder og i spansk produksjon. Det var ukjent for de fleste at det ble brukt fosfat i islandsk saltfiskproduksjon, og at det hadde en så stor betydning for de kvalitetskravene spanske konsumenter stilte til saltfisken. De fleste forventet nok heller at det var håndteringen av råstoffet i Norge som ga en dårligere kvalitet og at det var derfor norske produsenter hadde tapt store markedsandeler i Spania. Gjennom egne feltarbeid og besøk på produksjonsanlegg, samt observasjon av både tradisjonelle fiskeforhandlere og av fiskedisker på supermarkeder, fikk deltakerne et godt innblikk i kvalitetsforskjeller mellom fisk fra de forskjellige landene, og hvilke produkttyper som fantes på det spanske markedet, og de fikk også en bedre forståelse av den spanske kulturen, og av hvor viktig en god kulturforståelse kan være for å forstå et marked.

For å summere opp, så har en nå sett eksempler på at det frie oppgavevalget og deltakernes kognitive nærhet til temaet, vil være viktige deler av det som gjør kunnskapen fra Saltfiskakademiet til en praktisk, anvendbar ressurs for deltakerne, i studier eller yrker. Samtidig gjør den kognitive nærheten og den sosiale nærheten i de horisontale koblingene at læringseffekten blir større. Det gjelder sannsynligvis både i utvekslingen av eksplisitt og taus kunnskap. Deltakerne lærte også av å utveksle kunnskap vertikalt med sine informanter. Slik jeg ser det, var den geografiske nærheten til det som ble studert, og til hverandre, det som gjorde utveksling av kunnskap mulig, både gjennom horisontale og vertikale koblinger på Saltfiskakademiet.

Som en så i kapittel 6, er det flere av deltakerne som har anvendt det de lærte gjennom Saltfiskakademiet, i praksis. For noen var det i første omgang feltmetoden som ble den viktigste erfaringen. Særlig gjaldt det for studentene fra Tromsø som skulle gjøre egne feltarbeid i forbindelse med masterstudiene sine. Men både Hammer og Øinas opplevde også feltmetoden til Saltfiskakademiet som en god metode som de kan tenke seg å benytte igjen, om det lar seg gjøre. I tillegg mener de at de har fått nyttig kunnskap som de kan bruke direkte i arbeidet sitt. For Øinas betyr det at han har fått bedre kjennskap til flere av leddene i verdikjeden, noe som er nyttig i kontrollsammenheng, og for å snakke med produsenter og andre aktører i næringen *på en mer intelligent måte*, slik han selv beskriver det. Hammer har allerede tatt i bruk det hun fant ut om vanninnholdet i saltfisken og om pakking med overvekt, ved at det nå blir stilt spørsmål om pakking med overvekt, til bedriftene som fiskeridirektoratet kontrollerer. Behovet for å se videre på flere av leddene i verdikjeden, som

hos de som mottar den norske fisken, er noe hun hadde ønsket å følge opp fordi hun ser at det kan være viktig i kontrollsammenheng. Hammer nevner også at Da Silva har satt i gang med noen utbytteprøver for å kontrollere om det er en faktisk forskjell i utbytte etter hvilke fangstredskaper som blir benyttet. Disse prøvene var fortsatt i startfasen og han hadde ennå ikke kommet frem til klare svar på disse, ifølge Hammer. Haugom mener han vil kunne dra nytte av kunnskapen fra Saltfiskakademiet dersom han skal arbeide med bedrifter som har lyst til å satse i det spanske markedet, men tror også at dette er lærdom som kan relateres til andre markeder og anvendes i andre sammenhenger.

Kunnskap fra Saltfiskakademiet har også blitt videreført gjennom bacalaofestivalen i Honningsvåg, noe blant annet ordføreren i Nordkapp kommune håper skal bli en årlig happening, som vil kunne gi positive ringvirkninger for kokkelinjen ved den videregående skolen i Honningsvåg. Ifølge Lindkvist har også rapportene til deltakerne blitt brukt videre i vitenskapelige arbeider både av ham selv og av noen av hans kollegaer.

Resultatene av denne oppgaven levner liten tvil om at kunnskap fra Saltfiskakademiet har hatt en praktisk nytteverdi for flere av deltakerne. Likevel kan man spørre seg hvilken innvirkning denne kunnskapen vil ha på den norske saltfisknæringen, og hvordan kunnskapen eventuelt skal videreføres for å nå målene om å ta tilbake markedsandeler i Spania. Som jeg har vært inne på både i det innledende kapittelet og i teorikapittelet kan det se ut til at det er store institusjonelle utfordringer knyttet til håndteringen av EUs direktiv No 95/2/EC (som sier at det ikke er tillatt å bruke fosfat i produksjonen av saltfisk). Det betyr ulike spilleregler for blant andre norske og islandske produsenter, der norske saltfiskprodusenter ser ut til å tape kampen om de kommersielle markedene i Spania. En kan da spørre seg om norske produsenters konkurransedyktighet i spanske markeder ligger helt i egne hender, eller om det er andre, eksterne forhold som må endres om konkurransesituasjonen skal bedre seg for Norge. Likevel ser flere av deltakerne en mulighet i å produsere for et spansk nisjemarked, ved å bygge på gode relasjoner gjennom nettverk, og der fokuset er på å produsere mer homogene og stabile produkter. I den forbindelse kan det være interessant å reflektere over hvorvidt deltakerne har de posisjonene som kreves, i de riktige organisasjonene eller nettverkene, for at disse mulighetene skal kunne utnyttes på en god måte.

8 Referanser

Aase, T.H. & Fossåskaret, E., (2007): *Skapte Virkeligheter. Om produksjon og tolkning av kvalitative data*. Universitetsforlaget, Oslo.

Agrawal, A. & Gibson C.C. (1999): Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation. In: *World Development*, Vol. 27, No. 4, pp. 629-649.

Bathelt, H., Malmberg, A. & Maskell, P. (2004): Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. *Prog Hum Geogr* 2004, 28, pp. 31. Sage Publications.

Bathelt, H., Malmberg, A. & Maskell, P. (2005): Building Global Knowledge Pipelines: The role of Temporary Clusters. DRUID Working Paper No. 05-20.

Benjaminsen, H. & Gabrielsen, R. (2010): VERDISKAPING I FORM AV VIDEREFOREDLEDE PRODUKTER, i Juliussen, S.S., Larsen, H.B., Lindkvist, K.B., Trondsen, T. Eds (2011): *Norsk saltfisk i Spania: Rapportsamling fra Det norsk-spanske saltfiskakademiet september 2010*, The Norwegian - Spanish Salted Fish Project Bergen, University of Bergen, Working Paper 2/11

Boschma, R. A. (2005): Proximity and Innovation: A Critical Assessment. *Regional studies*, Vol. 39.1, pp. 61-74. Publisher: Routledge, London.

Brosjyre for Det Norsk-Spanske Saltfiskakademiet 2010. Online: http://salted-fish.uib.no/content_no/02_aktuelt/Brosjyre%20-%20Saltfiskakademiet%202010.pdf (Tilgjengelig, 16.5.2010).

Eriksen, A. & Myhre, M. (2010): BARRIERER SOM MØTER FERDIGPRODUKTER AV SALT FISK I DET GALICISKE HORECA-MARKEDET, i Juliussen, S.S., Larsen, H.B., Lindkvist, K.B., Trondsen, T. Eds (2011): *Norsk saltfisk i Spania: Rapportsamling fra Det norsk-spanske saltfiskakademiet september 2010*, The Norwegian - Spanish Salted Fish Project Bergen, University of Bergen, Working Paper 2/11

European Parliament and Council Directive No 95/2/EC, on food additives other than colours and sweeteners (1995). Online: http://ec.europa.eu/food/fs/sfp/addit_flavor/flav11_en.pdf, The European Parliament and The Council of the European Union (Tilgjengelig 26.10.2011).

Fiskeridirektoratet, *Livet i havet - vårt felles ansvar. Fiskeridirektoratets roller og oppgaver.* Online 3.6.2009: <http://www.fiskeridir.no/brosjyrer/om-fiskeridirektoratet2> (Tilgjengelig 4.12.2011)

Gertler, S.M. (2003): *Tacit knowledge and the economic geography of context, or The undefinable tacitness of being (there).* Dept of Geography and Program on Globalization and Regional Innovation Systems, Centre for International Studies, University of Toronto. Oxford University press.

Hammer, A.R. & Hov, F. (2010): VANNINNHOLD I SALTFISK OG MENING OM KVALITET BLANT GALICISKE AKTØRER, i Juliussen, S.S., Larsen, H.B., Lindkvist, K.B., Trondsen, T. Eds (2011): *Norsk saltfisk i Spania: Rapportsamling fra Det norsk-spanske saltfiskakademiet september 2010*, The Norwegian - Spanish Salted Fish Project Bergen, University of Bergen, Working Paper 2/11

Haughom, L. & Solvik, T.Å. (2010): GALICISKE TOPPKOKKER OG DERES PREFERANSER VED BRUK AV BACALAO I EGNE RESTAURANTER, i Juliussen, S.S., Larsen, H.B., Lindkvist, K.B., Trondsen, T. Eds (2011): *Norsk saltfisk i Spania: Rapportsamling fra Det norsk-spanske saltfiskakademiet september 2010*, The Norwegian - Spanish Salted Fish Project Bergen, University of Bergen, Working Paper 2/11

Hay, I. (2005): *Qualitative Research Methods in Human Geography.* Second edition, Oxford University Press, Australia.

Lindkvist, K.B., Gallart-Jornet, L., Stabell, M.C. (2008): The restructuring of the Spanish salted fish market. *The Canadian Geographer*, 52, pp. 105-120.

- Lindkvist, K. B., Larsen, H. B., Juliussen, S. S. (2010): *Det norsk-spanske Salfiskprosjektet 2008-2011*. Online: <http://salted-fish.uib.no/> (Tilgjengelig 13.5.2010).
- Lode, V. (2008): *Produksjonskjeder, konvensjoner og markedstilpasning i salfisknæringen*. Institutt for Geografi, Universitetet i Bergen.
- Lode, V. (2009): *Skriftlige Konvensjoner i Norsk og Spansk Salfisknæring*. Det norsk-spanske Salfiskprosjektet. Institutt for Geografi, Universitetet i Bergen. Online: http://salted-fish.uib.no/content_no/04publikasjoner/R0109_VL_skriftlige%20konvensjoner.pdf (Tilgjengelig 16.5.2010)
- Longhurst, R. (2003): Semi-structured Interviews and Focus Groups, i Clifford N.J. & Valentine G. (Eds) *Key Methods in Geography*. Sage Publications, London.
- Manger, T. & Wormnes, B. (2005): *Motivasjon og mestring. Veier til effektiv bruk av egne ressurser*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen.
- Mullings, B. (1999): Insider or outsider, both or neither: some dilemmas of interviewing in a cross-cultural setting. *Geoforum* 30, pp. 337-350. Department of Geography, Syracuse University, 144 Eggers Hall, Syracuse, NY 13244-1090, USA.
- Nordkapp kommune. Online, 7.11.2001: (<http://www.nordkapp.kommune.no/honningsvaag-byen-ved-nordkapp.35593-2941.html>) (Tilgjengelig 26.1.2011).
- Nordkapp kommune. Online, 20.8.2010: <http://www.nordkapp.kommune.no/41-flere-innbyggere-paa-et-aar-.4810721-2925.html>) (Tilgjengelig 03.12.2011).
- Nordkapp maritime fagskole og videregående skole. Online, 8.12.2010: <http://www.nordkapp.vgs.no/default.aspx?mid=500&nid=4011> (Tilgjengelig 03.12.2011).
- Sánchez, J. L. (2009): Rapport fra forskningsseminar tilknyttet Det norsk-spanske salfiskprosjektet, våren 2009. Online: http://salted-fish.uib.no/content_pro/Publications/Jose%20Sanchez%20Comments%20to%20workshop%200March%202009.pdf (Tilgjengelig 16.5.2010).

Senter for Sjømatbasert Næringsutvikling, Vardø Videregående Skole: Online, 31.12.2010: <http://www.ffk.no/docs/09e4f833-6f21-4183-8fca-7c4e60609aa6.pdf> (Tilgjengelig 3.12.2011).

Skaalvik, M.E. & Skaalvik, S. (2005): *Skolen som læringsarena. Selvoppfatning, motivasjon og læring*. Universitetsforlaget, Oslo.

Steen O. I. (2009): International field studies in Norwegian teacher training courses: perspectives and experiences, *International Research in Geographical and Environmental Education*, 18:3, 199-209

Steen, O. I. (2010): *Etablering av en Norsk saltfisk skole i Spania: Det industrielle, vitenskapelige og pedagogiske grunnlaget for en norsk-spansk saltfisk skole*. Et av delprosjektene til Det norsk-spanske Saltfiskprosjektet. Institutt for Geografi, Universitetet i Bergen. Online: http://salted-fish.uib.no/content_no/01forskning/P12%20Etablering%20av%20en%20Norsk%20saltfisk%20skole%20i%20Spania.pdf (Tilgjengelig 16.5.2010).

Nordkapp. I *Store norske leksikon*. Online, 20.10.2011: <http://snl.no/Nordkapp/kommune> (Tilgjengelig 3.12.2011).

Sæterdal, A.L. (2010): FORSKJELLER MELLOM GALICISKE KONSUMENTER OG PRODUSENTER AV SALTFISK - I SYNET PÅ HVA SOM ER ET GODT SALTFISKPRODUKT, i Juliussen, S.S., Larsen, H.B., Lindkvist, K.B., Trondsen, T. Eds (2011): *Norsk saltfisk i Spania: Rapportsamling fra Det norsk-spanske saltfiskakademiet september 2010*, The Norwegian - Spanish Salted Fish Project Bergen, University of Bergen, Working Paper 2/11

Universitetet i Tromsø, a. Mastergradsprogram i fiskerifag – 120 studiepoeng (Studieåret 2010/2011). Online: http://www2.uit.no/ikbViewer/page/studiesokere/studietilbud/studieprogram?studieprogram=39581&ar=2010&p_d_i=-47400&p_d_v=168544&p_d_c=&p_document_id=168544 (Tilgjengelig 4.12.2011).

- Øinas, A. (2010): TRANSPORTMETODER OG METODENS BETYDNING FOR OPPRETTTHOLDELSE AV KVALITET MED TANKE PÅ VEKTTAP, i
- Juliussen, S.S., Larsen, H.B., Lindkvist, K.B., Trondsen, T. Eds (2011): *Norsk saltfisk i Spania: Rapportsamling fra Det norsk-spanske saltfiskakademiet september 2010*, The Norwegian - Spanish Salted Fish Project Bergen, University of Bergen, Working Paper 2/11